अपरं च । संधिमिच्छेत् समेनापि संदिग्धो विजयो युधि ।
न हि संशयितुं कुर्यादित्युवाच बृहस्पतिः ॥ १९ ॥
युद्धे विनाशो भवति कदाचिदुभयोरपि ।
सुन्दोपसुन्दावन्योन्यं समवीर्यौ हतौ न किं ॥ २० ॥

Fab. IX. राजोवाच कथमेतत् । मन्त्री कथयति । पुरा दैत्यौ महोदरौ सुन्दोपसुन्दना-
5 मानौ महता कायक्लेशेन त्रैलोक्यराज्यकामनया चिराच्चन्द्रशेखरमाराधित-
वन्तौ । ततस्तयोर्भगवान् परितुष्टः सन् वरं वरयतमित्युवाच । अनन्तरं
तयोर्भीरुमयपयोः समादिष्टया सरस्वत्या तावन्यद्वक्तुकामावन्यदभिहितवन्तौ ।
यद्यावयोर्भगवान् परितुष्टस्तदा स्वप्रियां पार्वतीं परमेश्वरो ददातु । अथ
10 भगवता क्रुद्धेन वरप्रदानस्यावश्यकतया विचारमूढयोः पार्वती प्रदत्ता ।
ततस्तस्या रूपलावण्यलुब्धाभ्यां जगद्घातिभ्यां मनसोत्सुकाभ्यां पापतिमिरा-
भ्यां ममेत्यन्योन्यकलहाभ्यां प्रमाणपुरुषः कश्चित् पृच्छतामिति मतौ कृतायां
स एव भर्ता वृद्धद्विजरूपी समागत्य तत्रोपस्थितः । अनन्तरमावाभ्यामियं
स्वबललब्धा कस्येयमावयोर्भवतीति ब्राह्मणमपृच्छतां । ब्राह्मणो ब्रूते ।

15 वर्णश्रेष्ठो द्विजः पूज्यः क्षत्रियो बलवान् अपि ।
धनधान्याधिको वैश्यः शूद्रस्तु द्विजसेवया ॥ २१ ॥

तद्युवाभ्यां क्षत्रधर्मो ऽनुगन्तव्यः । युद्ध एव युवयोर्नियमः । इत्यभिहिते
सति साधूक्तमनेनेत्युक्त्वान्योन्यतुल्यवीर्यौ समकाले ऽन्योन्यघातेन विनाश-
मुपगतौ । अतो ऽहं ब्रवीमि संधिमिच्छेत् समेनापीत्यादि । राजाह । प्रागेव
20 किं नेदमुक्तं भवद्भिः । मन्त्री वदति । तदा किं मम वचनं पर्यवसानपर्यन्त-
मवगतं युष्माभिः । तदापि मम संमत्या नायं विग्रहारम्भः । यतः संधेयगु-
णो ऽयं हिरण्यगर्भो न विग्राह्यश्च ।

तथा चोक्तं । सत्यार्यधार्मिकानार्यभ्रातृसंघातवान् वली ।
अनेकयुद्धविजयी संधेयाः सप्त कीर्तिताः ॥ २२ ॥
सत्यो ऽनुपालयन् सत्यं संधितो नैति विक्रियां ।
प्राणाबाधे ऽपि सुव्यक्तमार्यो नायात्यनार्यतां ॥ २३ ॥
धार्मिकस्याभियुक्तस्य सर्व एव हि युध्यते ।
प्रजानुरागाद्धर्माच्च दुःखच्छेद्यो हि धार्मिकः ॥ २४ ॥
संधिः कार्यो ऽप्यनार्येण विनाशे समुपस्थिते ।
विना तस्याश्रयेणान्यः कुर्वाणः कालयापनं ॥ २५ ॥
संहतत्वाद्यथा वेणुर्निविडः कण्टकैर्वृतः ।
न शक्यते समुच्छेत्तुं भ्रातृसंघातवांस्तथा ॥ २६ ॥
वलिना सह योद्धव्यमिति नास्ति निदर्शनं ।
प्रतिवातं न हि घनः कदाचिदुपसर्पति ॥ २७ ॥
जमदग्नेः सुतस्येव सर्वः सर्वत्र सर्वदा ।
अनेकयुद्धजयिनः प्रतापादेव भुज्यते ॥ २८ ॥
अनेकयुद्धविजयी संधानं यस्य गच्छति ।
तत्प्रतापेन तस्याशु वशं गच्छन्ति विद्विषः ॥ २९ ॥

तदत्र वहुभिर्गुणैरुपेतः संधेयो ऽयं राजा ।

(ततश्चित्रवर्णगृध्रयोः संवादं प्रणिधिमुखाच्छ्रुत्वा) चक्रवाको ऽवदत् । सर्वमवगतं भो वक व्रज त्वं तद्विशेषविधिं पुनर्ज्ञात्वागमिष्यसि । अथ हिरण्यगर्भश्चक्रवाकं पृष्टवान् । मन्त्रिन् असंधेयाः कति । तान् अपि श्रोतुमिच्छामि । मन्त्री ब्रूते । देव कथयामि ।

बालो वृद्धो दीर्घरोगस्तथा ज्ञातिबहिष्कृतः ।
भीरुको भीरुकजनो लुब्धो लुब्धजनस्तथा ॥ ३० ॥
विरक्तप्रकृतिश्चैव विषयेष्वतिसक्तिमान् ।
अनेकचित्तमन्त्रश्च देवब्राह्मणनिन्दकः ॥ ३१ ॥
5 दैवोपहतकश्चैव दैवचिन्तक एव च ।
दुर्भिक्षव्यसनोपेतो बलव्यसनसंकुलः ॥ ३२ ॥
अदेशस्थो बहुरिपुर्युक्तः कालेन यश्च न ।
सत्यधर्मव्यपेतश्च विंशतिः पुरुषा इमे ॥ ३३ ॥
एतैः संधिं न कुर्वीत विगृह्णीयात् तु केवलं ।
10 एते विगृह्यमाणा हि क्षिप्रं यान्ति रिपोर्वशं ॥ ३४ ॥
बालस्याल्पप्रभावत्वान्न लोको योद्धुमिच्छति ।
युद्धायुद्धफलं यस्माद्ज्ञातुं शक्तो न बालिशः ॥ ३५ ॥
उत्साहशक्तिहीनत्वाद्वृद्धो दीर्घामयस्तथा ।
स्वैरेव परिभूयेते द्वावप्येतावसंशयं ॥ ३६ ॥
15 सुखछेद्यो हि भवति सर्वज्ञातिबहिष्कृतः ।
त एवैनं विनिघ्नन्ति ज्ञातयस्त्वात्मसात्कृताः ॥ ३७ ॥
भीरुर्युद्धपरित्यागात् स्वयमेवापगच्छति ।
वीरोऽप्यवीरपुरुषः संग्रामे तैर्विमुच्यते ॥ ३८ ॥
लुब्धस्यासंविभागित्वान्न युध्यन्तेऽनुजीविनः ।
20 लुब्धानुजीवी तैरेव दानभिन्नैर्निहन्यते ॥ ३९ ॥
संत्यज्यते प्रकृतिभिर्विरक्तप्रकृतिर्युधि ।
सुखाभियोग्यो भवति विषयेष्वतिसक्तिमान् ॥ ४० ॥

अनेकचित्तमन्त्रश्च द्वेष्यो भवति मन्त्रिणां ।
अनवस्थितचित्तत्वात् कार्ये तैः स उपेक्ष्यते ॥ ४१ ॥
सदा धर्मबलीयस्त्वाद्देवब्राह्मणनिन्दकः ।
विशीर्यते स्वयं ह्येष दैवोपहतकस्तथा ॥ ४२ ॥
संपत्तेश्च विपत्तेश्च दैवमेव हि कारणं ।
इति दैवपरो ध्यायन्नात्मना न विचेष्टते ॥ ४३ ॥
दुर्भिक्षव्यसनी चैव स्वयमेवावसीदति ।
बलव्यसनयुक्तस्य योद्धुं शक्तिर्न विद्यते ॥ ४४ ॥
अदेशस्थो हि रिपुणा स्वल्पकेनापि बाध्यते ।
ग्राहो ऽल्पीयान् अपि जले गजेन्द्रमपि कर्षति ॥ ४५ ॥
बहुशत्रुस्तु संत्रस्तः श्येनमध्ये कपोतवत् ।
येनैव गच्छति पथा तेनैवासौ विपद्यते ॥ ४६ ॥
अकालसैन्ययुक्तस्तु हन्यते कालयोधिना ।
कौशिकेन हतज्योतिर्निशीथ इव वायसः ॥ ४७ ॥
सत्यधर्मव्यपेतेन न संदध्यात् कदाचन ।
स संधितो ऽप्यसाधुत्वादचिराद्याति विक्रियां ॥ ४८ ॥

अपरमपि कथयामि । संधिविग्रहासनयानसंश्रयद्वैधीभावाः षाड्गुण्यं । कर्मणामारम्भोपायः पुरुषद्रव्यसंपद् देशकालविभागो विनिपातप्रतीकारः कार्यसिद्धिश्चेति पञ्चाङ्गो मन्त्रः । सामदानभेददण्डाश्चत्वार उपायाः । उत्साहशक्तिर्मन्त्रशक्तिः प्रभुशक्तिश्चेति शक्तित्रयं । एतत् सर्वमालोच्य नीत्या विजिगीषवो भवन्ति महान्तः ।

यतः । या हि प्राणपरित्यागमूल्येनापि न लभ्यते ।
सा श्रीर्नीतिविदां वेश्म चञ्चलापि प्रधावति ॥ ४९ ॥

तथा चोक्तं । वित्तं यदा यस्य च संविभक्तं गूढश्च चारो निभृतश्च मन्त्रः ।
न चाप्रियं प्राणिषु यो ब्रवीति स सागरान्तां पृथिवीं प्रशास्ति ॥

5 किंतु देव यद्यपि गृध्रेण महामन्त्रिणा संधानमुपन्यस्तं तथापि तेन राज्ञा संप्रति भूतजयदर्पान्नानुमन्तव्यं । तद्देवं क्रियतां । अस्मन्मित्रं सिंहलद्वीपस्य महाबलो नाम सारसो राजा जम्बुद्वीपे कोपं जनयतु ।

यतः । सुगुप्तिमाधाय सुसंहतेन बलेन वीरो विचरन्नरातिं ।
संतापयेद्येन समं सुतप्तस्तप्तेन संधानमुपैति तप्तः ॥ ५१ ॥

10 ततो राज्ञा एवमस्त्वित्युक्त्वा विचित्रो नाम बकः सुगुप्तं लेखं दत्त्वा सिंहलद्वीपं प्रस्थापितः । अथ प्रणिधिः पुनरागत्योवाच । देव श्रूयतां तत्रत्यप्रस्तावः । एवं तत्र गृध्रेणोक्तं । देव मेघवर्णस्तत्र चिरमुषितः स वेत्ति किं संधेयगुणो हिरण्यगर्भो राजा न वेति । ततो ऽसौ मेघवर्णश्चित्रवर्णेन राज्ञा समाहूय पृष्टः । कीदृशो ऽसौ हिरण्यगर्भो राजा चक्रवाको मन्त्री वा । मेघवर्ण उवाच

15 देव स हिरण्यगर्भो राजा युधिष्ठिरसमो महाशयः सत्यवाक् । चक्रवाकसदृशश्च मन्त्री न क्वाप्यवलोक्यते । राजोवाच । यद्येवं तदा कथमसौ त्वया वञ्चितः । मेघवर्णो ब्रूते । शृणु देव तेन मन्त्रिणाहं प्रथमदर्शने विज्ञातः । किंतु महाशयो ऽसौ राजा । तेन मया विप्रलब्धः ।

तथा चोक्तं । आत्मौपम्येन यो वेत्ति दुर्जनं सत्यवादिनं ।

20 स तथा वंच्यते धूर्तैर्ब्राह्मणश्छागतो यथा ॥ ५२ ॥

Fab. X. राजाह कथमेतत् । मेघवर्णः कथयति । अस्ति गौतमारण्ये प्रस्तुतयज्ञः कश्चिद्ब्राह्मणः । स च यज्ञार्थं ग्रामान्तराच्छागमुपक्रीय स्कन्धे कृत्वा गच्छन्

धूर्तत्रयेणावलोकितः। ततस्ते धूर्ता यद्येष छागः केनाप्युपायेन प्राप्य खाद्यते तदा मतिप्रकर्षो भवतीत्यालोच्य प्रान्तरे वृक्षत्रयतले ब्राह्मणस्य वर्त्मन्युपविश्य स्थिताः। तत्रैकेन धूर्तेन स ब्राह्मणो गद्दन्नभिहितः। भो ब्राह्मण किमिति त्वया कुक्कुरः स्कन्धेनोह्यते। ब्राह्मणो ब्रूते नायं श्वा यज्ञछागोऽयं।
5 अनन्तरं पुनर्द्वितीयेन क्रोशमात्रावस्थितेन तदेवोक्तं। तदाकर्ण्य ब्राह्मणस्तं छागं भूमौ निधाय मुहुर्मुहुर्निरीक्ष्य पुनः स्कन्धे कृत्वा दोलायमानमतिश्चलितः।

यतः। मतिर्दोलायते नूनं सतामपि खलोक्तिभिः।
तामिर्विश्वासितो यः स म्रियते चित्रकर्णवत् ॥ ५३ ॥

Fab. XI. राज्ञा पृच्छति कथमेतत्। स कथयति। अस्ति कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे मदोत्कटो
11 नाम सिंहः। तस्यानुचरास्त्रयः काको व्याघ्रः शृगालश्च। अथ तैर्भ्रमद्भिः सार्थाद्भ्रष्ट उष्ट्रो दृष्टः पृष्टश्च। कुतो भवान् आगतः। स चात्मवृत्तान्तमकथयत्। तैश्च नीत्वा सिंहे समर्पितः। तेन चाभयवाचं दत्वा चित्रकर्ण इति नाम कृत्वा स्थापितः। अथ कदाचित् सिंहस्य शरीरवैकल्याद्भूरिवृष्टिकारणाच्चाहा-
15 रमलभमानास्ते व्याकुला बभूवुः। ततः काकव्याघ्रगोमायुभिरालोचितं। चित्रकर्णमेव यथा स्वामी व्यापादयति तथानुष्ठीयतां। किमनेन कण्टकभुजास्माकं। व्याघ्रो ब्रूते। स्वामिनाभयवाचं दत्वा स्वीकृतः। तत् कथमेवं संभवति। वायसो वदति। इह समये परिक्षीणः स्वामी पापमपि करिष्यति। यतः। त्यजेत् क्षुधार्त्ता महिलापि पुत्रं खादेत् क्षुधार्त्ता भुजगी स्वमण्डं।
20 बुभुक्षितः किं न करोति पापं क्षीणा नरा निष्करुणा भवन्ति ॥ ५४ ॥

अन्यच्च। मत्तः प्रमत्त उन्मत्तो श्रान्तः क्रुद्धो बुभुक्षितः।
लुब्धो भीरुस्त्वरायुक्तः कामुकश्च न धर्मवित् ॥ ५५ ॥

इति निश्चित्य सर्वे सिंहान्तिकं जग्मुः। सिंहेनोक्तं। आहारार्थं प्राप्तं किं-
चित्। काको ब्रूते। देव यत्नादपि न किंचित् प्राप्तं। सिंहोऽवदत्। कोऽ
धुना जीवनोपायः। काको वदति। स्वाधीनाहारपरित्यागेन सर्वनाशोऽ
यमुपस्थितः। सिंहोऽब्रवीत्। अत्राहारः कः स्वाधीनः। काकः कर्णे
5 कथयति चित्रकर्ण इति। सिंहो भूमिं स्पृष्ट्वा कर्णौ स्पृशति ब्रूते च। मयैत-
स्य प्रागभयवाक् प्रदत्ता तत् कथमिदानीमेवं संभवति। तथा चोक्तं।

न गोप्रदानं न महीप्रदानं न चान्नदानं न तथाम्बुदानं।
यथा वदन्तीह महाप्रदानं सर्वप्रदानेष्वभयप्रदानं॥ ५६॥

अन्यच्च। सर्वकामसमृद्धस्य अश्वमेधस्य यत् फलं।
10 तत् फलं समवाप्नोति रक्षिते शरणागते॥ ५७॥

काको ब्रूते। नासौ स्वामिना व्यापादयितव्यः। किं तु वयमेव तथा कुर्मो
यथासौ स्वयमेव देहदानमङ्गीकरोति। तच्छ्रुत्वा सिंहस्तूष्णीं स्थितः। ततो
ऽसौ लब्धावकाशः स्फुटं कृत्वा सर्वान् गृहीत्वा सिंहसमीपं गतः। अथ का-
केनोक्तं। देव यत्नादप्याहारो न प्राप्तः। अनेकोपवासक्लिष्टः स्वामी तत्
15 सर्वथा मदीयमांसमुपभुज्यतां।

यतः। स्वामिमूला भवन्त्येताः सर्वाः प्रकृतयः खलु।
समूलेषु हि वृक्षेषु प्रयत्नः सफलो नृणां॥ ५८॥

सिंहेनोक्तं। भद्र वरं प्राणपरित्यागो न पुनरीदृशी वृत्तिः। ततो जम्बु-
केनापि तथोक्तं। ततः सिंहेनोक्तं। आस्तां मा मैवं। व्याघ्र उवाच।
20 मद्देहेन जीवतु स्वामी। सिंहेनोक्तं। न कदाचिदेवमुचितं। अथ चित्रकर्णो
ऽपि जातप्रत्ययस्तथात्मदेहदानमाह। ततस्तद्वदन्नेव व्याघ्रेण कुक्षिं विदार्य
व्यापादितः सर्वैर्भक्षितश्च। अतोऽहं ब्रवीमि मतिर्दोलायते नूनमित्यादि।

तदनन्तरं पुनर्गच्छन् स ब्राह्मणस्तृतीयेन धूर्तेनोक्तः। भो ब्राह्मण किमिति
कुक्कुरं स्कन्धेन भवान् वहति । तदाकर्ण्य निश्चितमवाप्य कुक्कुर इति
मत्वा छागं त्यक्त्वा स्नात्वा स्वगृहं ययौ। स छागो नीत्वा धूर्तैर्भक्षितः। अतोऽहं
ब्रवीमि आत्मौपम्येन यो वेत्तीत्यादि। राजाह। मेघवर्ण कथं त्वया शत्रुमध्ये
5 चिरमुषितं कथं वा तेषामनुनयः कृतः। मेघवर्ण उवाच। देव स्वामिका-
र्यार्थिना स्वप्रयोजनवशाद्वा किं किं न क्रियते ।

पश्य । लोको वहति किं राजन् न मूर्ध्ना दग्धुमिन्धनं ।
क्षालयन्नपि वृक्षांघ्रीन् नदीवेगो निकृन्तति ॥ ५९ ॥

तथा चोक्तं। स्कन्धेनापि वहेच्छत्रून् कार्यमासाद्य बुद्धिमान् ।
10 यथा वृद्धेन सर्पेण मण्डूका विनिपातिताः ॥ ६० ॥

Fab. XII. राजाह कथमेतत्। मेघवर्णः कथयति। अस्ति जीर्णोद्याने मन्दविषनामा
सर्पः । सोऽतिजीर्णतया स्वाहारमुत्पादयितुमसमर्थः सरस्तीरे पतित्वा
स्थितः। ततो दूरान्मण्डूकेन केनचिद्दृष्टः पृष्टश्च। किं स्वाहारं नान्विष्यसि।
सर्पो ब्रूते। भद्र गच्छ किं ते मम मन्दभाग्यस्य वृत्तान्तप्रश्नेन । स चोपजात-
15 कौतुकः सर्वथा कथ्यतामिति तं सर्पमाह। सर्पो ब्रूते। अत्र ब्रह्मपुरे कौ-
ण्डिल्यनाम्नः श्रोत्रियस्य पुत्रो विंशतिवर्षदेशीयः सर्वगुणसंपन्नो दुर्दैववान्
मया नृशंसेन दष्टः । सुशीलनामानं तं पुत्रं मृतमवलोक्य कौण्डिल्यः
शोकमूर्छितः सन् पतितः पृथिवीतले लुलोठ । अनन्तरं ब्रह्मपुरनिवा-
सिनः सर्वे बान्धवास्तस्य तत्रागत्योपविष्टाः। तत्र कपिलो नाम स्नातको
20 ऽवदत्। अरे कौण्डिल्य मूढोऽसि तेनैवं विलपसि ।

शृणु । क्रोडीकरोति प्रथमं यथा जातमनित्यता ।
धात्रीव जननी पश्चात् तदा शोकस्य कः क्रमः ॥ ६१ ॥

क्व गताः पृथिवीपालाः ससैन्यबलवाहनाः ।
वियोगसाक्षिणी येषां भूमिरद्यापि तिष्ठति ॥ ६२ ॥
अपरं च । प्रतिक्षणमयं कायः क्षीयमाणो न लक्ष्यते ।
आमकुम्भ इवाम्भःस्थः शीर्णसंधिर्विभाव्यते ॥ ६३ ॥
5 आसन्नतरतामेति जन्तोर्मृत्युर्दिने दिने ।
आघातं नीयमानस्य बध्यस्येव पदे पदे ॥ ६४ ॥
अनित्यं यौवनं रूपं जीवितं द्रव्यसंचयः ।
ऐश्वर्यं प्रियसंवासो मुह्येत् तत्र न पण्डितः ॥ ६५ ॥
यथा काष्ठं च काष्ठं च समेयातां महोदधौ ।
10 समेत्य च व्यपेयातां तद्वद्भूतसमागमः ॥ ६६ ॥
यथा हि पथिकः कश्चिच्छायामाश्रित्य तिष्ठति ।
विश्रम्य च पुनर्गच्छेत् तद्वद्भूतसमागमः ॥ ६७ ॥
पञ्चभिः संभृते देहे पञ्चत्वं च पुनर्गते ।
स्वां स्वां योनिमनुप्राप्ते तत्र का परिदेवना ॥ ६८ ॥
15 यावतः कुरुते जन्तुः संबन्धान् मनसः प्रियान् ।
तावन्तोऽस्य निखन्यन्ते हृदये शोकशङ्कवः ॥ ६९ ॥
नायमत्यन्तसंवासः लभ्यते येन केनचित् ।
अपि स्वेन शरीरेण किमुतान्येन केनचित् ॥ ७० ॥
संसारे कदलीस्तम्भे निःसारे सारमार्गणं ।
20 यः करोति स संमूढो जलबुद्बुदसंनिभे ॥ ७१ ॥
संयोगो हि वियोगस्य संसूचयति संभवं ।
अनतिक्रमणीयस्य जन्म मृत्योरिवागमं ॥ ७२ ॥

आपातरमणीयानां संयोगानां प्रियैः सह ।
अपथ्यानामिवान्नानां परिणामो हि दारुणः ॥ ७३ ॥
शोचमानास्तु सस्नेहा बान्धवाः सुहृदस्तथा ।
पातयन्ति स्म तं स्वर्गादश्रुपातेन राघव ॥ ७४ ॥
5 व्रजन्ति न निवर्तन्ते स्रोतांसि सरितां यथा ।
आयुरादाय मर्त्यानां तथा रात्र्यहनी सदा ॥ ७५ ॥
सुखास्वादलवो यस्तु संसारे सत्समागमः ।
स वियोगावसानत्वाद्दुःखानां धुरि युज्यते ॥ ७६ ॥
अत एव हि नेच्छन्ति साधवः सत्समागमं ।
10 यद्वियोगासिलूनस्य मनसो नास्ति भेषजं ॥ ७७ ॥
सुकृतान्यपि कर्माणि राजभिः सगरादिभिः ।
अथ तान्येव कर्माणि ते चापि प्रलयं गताः ॥ ७८ ॥
संचिन्त्य संचिन्त्य तमुग्रदण्डं मृत्युं मनुष्यस्य विचक्षणस्य ।
वर्षाम्बुसिक्ता इव चर्मबन्धाः सर्वे प्रयत्नाः शिथिलीभवन्ति ॥ ७९ ॥
15 यामेव रात्रिं प्रथमामुपैति गर्भे निवासं नरवीर लोकः ।
ततः प्रभृत्यस्खलितप्रयाणः स प्रत्यहं मृत्युसमीपमेति ॥ ८० ॥

अथ संसारं विचारयतां शोकोऽयमज्ञानस्यैव प्रपञ्चः ।
पश्य । अज्ञानं कारणं न स्याद्वियोगो यदि कारणं ।
शोको दिनेषु गच्छत्सु वर्द्धतामपयाति किं ॥ ८१ ॥
20 तदत्रात्मानमनुसंधेहि शोकचर्चां परिहर ।
यतः । अकाण्डपातजातानां गात्राणां मर्मभेदिनां ।
गाढशोकप्रहाराणामचिन्तैव महौषधिः ॥ ८२ ॥

अपरं च । योऽर्थतत्त्वमविज्ञाय क्रोधस्यैव वशं गतः ।
स तथा तप्यते मूढो ब्राह्मणो नकुलाद्यथा ॥ १३ ॥

Fab. XIII. राजा पृच्छति कथमेतत् । दूरदर्शी कथयति । अस्त्युज्जयिन्यां माठरो नाम ब्राह्मणः । तस्य ब्राह्मणी बालापत्यस्य रक्षार्थं ब्राह्मणमवस्थाप्य स्नातुं गता ।
5 अथ ब्राह्मणस्य कृते राज्ञः श्राद्धं दातुमाह्वानमागतं । तच्छ्रुत्वा ब्राह्मणः सहजदारिद्राद्चिन्तयत् । यदि सत्वरं न गच्छामि तदान्यः कश्चित् श्राद्धं ग्रहीष्यति ।

आदानस्य प्रदानस्य कर्तव्यस्य च कर्मणः ।
क्षिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिबति तद्रसं ॥ १४ ॥

किंतु बालकस्यात्र रक्षको नास्ति तत् किं करोमि । यातु । चिरकालपा-
10 लितमिमं पुत्रनिर्विशेषं नकुलं बालकरक्षार्थमवस्थाप्य गच्छामि । तथा कृत्वा स तत्र गतः । ततस्तेन नकुलेन बालकसमीपमागच्छता कृष्णसर्पो दृष्टो व्यापादितश्च । अथासौ नकुलो ब्राह्मणमायान्तमवलोक्य रक्तविलिप्तमुखपादः सत्वरमुपागम्य तस्य चरणयोर्लुलोठ । ततोऽसौ ब्राह्मणस्तं तथाविधं दृष्ट्वा मम पुत्रोऽनेन भक्षित इत्यवधार्य व्यापादितवान् । अनन्तरं
15 यावदसावुपसृत्य पश्यति ब्राह्मणस्तावद्बालकः सुस्थः सर्पश्च व्यापादितस्तिष्ठति । ततस्तदुपकारमेव नकुलं निरूप्य विभावितकृत्यः संतप्तचेताः स परं विषादमगमत् । अतोऽहं ब्रवीमि योऽर्थतत्त्वमविज्ञाय इत्यादि ।

अपरं च देव । कामः क्रोधस्तथा लोभो हर्षो मानो मदस्तथा ।
षड्वर्गमुत्सृजेदेनं यस्मिंस्त्यक्ते सुखी भवेत् ॥ १५ ॥

20 राजाह । मन्त्रिन् एष ते निश्चयः । मन्त्री ब्रूते । एवमेव ।

यतः । स्मृतिस्तत्परतार्थेषु वितर्को ज्ञाननिश्चयः ।
दृढता मन्त्रगुप्तिश्च मन्त्रिणः परमो गुणः ॥ १६ ॥

अन्यच्च । सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदं ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥ ९७ ॥
तद्देव यदीदानीमस्मद्वचनं क्रियते तदा संधाय गम्यतां ।
यतः । यद्यप्युपायाश्चत्वारो निर्दिष्टाः साध्यसाधने ।
5 संख्यामात्रं फलं तेषां सिद्धिः साम्नि व्यवस्थिता ॥ ९८ ॥
राजाह । कथमेवं सत्वरं संभवति । मन्त्री ब्रूते । देव सत्वरं भविष्यति ।
यतः । अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ।
ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ॥ ९९ ॥
विशेषज्ञो ऽसौ राजा सर्वज्ञो मन्त्री च । राजोवाच । ज्ञातमेतन्मया पूर्वं मेघ-
10 वर्णवचनात् तत्कृतकार्यसंदर्शनाच्च ।
यतः । कार्यानुमेयाः सर्वत्र परोक्षे गुणवृत्तयः ।
तस्मात् परोक्षवृत्तीनां कार्यैः कर्म विभावयेत् ॥ १०० ॥
राजाह । अलमुत्तरोत्तरेण । यथाभिप्रेतमनुष्ठीयतां । एतन्मन्त्रयित्वा गृध्रो
महामन्त्री दुर्गाभ्यन्तरं लगितः । अथ प्रणिधिबकेनागत्य हिरण्यगर्भस्य राज्ञो
15 निवेदितं । देव संधिं कर्तुं महामन्त्री गृध्र आगच्छन्नास्ते । राजहंसो ब्रूते ।
मन्त्रिन् पुनस्तत् । न मन्त्रिणा केनचिदत्रागन्तव्यं । सर्वज्ञो विहस्याह ।
देव न शङ्कास्पदमेतत् । यतो महाशयो ऽसौ दूरदर्शी । अथवा स्थितिरियं
मन्दमतीनां । कदाचित् शङ्कैव न क्रियते । कदाचित् सर्वत्र शङ्का ।
तथा हि । सरसि बहुशस्ताराछायेक्षणात् परिवञ्चितः ।
20 कुमुदविटपान्वेषी हंसो निशास्वविचक्षणः ।
न दशति पुनस्ताराशङ्की दिवापि सितोत्पलं ।
कुहकचकितो लोकः सत्ये ऽप्यपायमधीक्षते ॥ १०१ ॥

तदेव यथाशक्ति तत्पूजार्थं रत्नोपहारादिसामग्री सुसज्जीक्रियतां । तथानुष्ठिते सति स गृध्रो मन्त्री दुर्गद्वाराच्चक्रवाकेणोपगम्य सत्कृत्यानीय राजदर्शनं कारितो दत्तासन उपवेशितः । चक्रवाक उवाच । महामन्त्रिन् युष्मदायत्तं राज्यमिदं स्वेच्छयाधिभुज्यतां । राजहंसो ब्रूते । एवमेव । दूरदर्शी ब्रूते ।
5 एवमेवैतत् किंत्विदानीं बहुप्रपञ्चवचनं निष्प्रयोजनं ।

यतः । लुब्धमर्थेन गृह्णीयात् स्तब्धमञ्जलिकर्मणा ।
मूर्खं छन्दोऽनुवृत्तेन याथातथ्येन पण्डितं ॥ १०२ ॥

अन्यच्च । सद्भावेन हरेन्मित्रं संभ्रमेण तु बान्धवान् ।
स्त्रीभृत्यान् दानमानैश्च दाक्षिण्येनेतरं जनं ॥ १०३ ॥

10 तदिदानीं संधाय प्रस्थाप्यतामयं महाप्रतापश्चित्रवर्णो राजा । चक्रवाको ब्रूते । यथा संधानं कार्यं तदप्युच्यतां । राजहंसो ब्रूते । कति प्रकाराः संधीनां संभवन्ति । गृध्रो वदति । कथयामि श्रूयतां ।

बलीयसाभियुक्तस्तु नृपोऽनन्यप्रतिक्रियः ।
आपन्नः संधिमन्विच्छेत् कुर्वाणः कालयापनं ॥ १०४ ॥

15 कपाल उपहारश्च संतानः संगतस्तथा ।
उपन्यासः प्रतीकारः संयोगः पुरुषान्तरः ॥ १०५ ॥

अदृष्टनर आदिष्ट आत्मामिष उपग्रहः ।
परिक्रयस्तथोच्छिन्नस्तथा च परभूषणः ॥ १०६ ॥

स्कन्धोपनेयसंधिश्च षोडशः परिकीर्तितः ।
20 इति षोडशकं प्राहुः संधिं संधिविचक्षणाः ॥ १०७ ॥

कपालसंधिर्विज्ञेयः केवलं समसंधितः ।
संप्रदानाद्भवति य उपहारः स उच्यते ॥ १०८ ॥

संतानसंधिर्विज्ञेयो दारिकादानपूर्वकः ।
सद्भिः संगतसंधिस्तु मैत्रीपूर्व उदाहृतः ॥ १०९ ॥
यावदायुःप्रमाणस्तु समानार्थप्रयोजनं ।
संपत्तौ वा विपत्तौ वा कारणैर्यो न भिद्यते ॥ ११० ॥
5 संगतसंधिरिवेह प्रकृष्टत्वात् सुवर्णवत् ।
अपरैः संधिकुशलैः काञ्चनः स उदाहृतः ॥ १११ ॥
आत्मकार्यस्य सिद्धिं तु समुद्दिश्य क्रियेत यः ।
स उपन्यासकुशलैरुपन्यास उदाहृतः ॥ ११२ ॥
मयास्योपकृतं पूर्वं ममाप्येष करिष्यति ।
10 इति यः क्रियते संधिः प्रतीकारः स उच्यते ॥ ११३ ॥
उपकारं करोम्यस्य ममाप्येष करिष्यति ।
अयं चापि प्रतीकारो रामसुग्रीवयोरिव ॥ ११४ ॥
एकार्थां सम्यगुद्दिश्य क्रियां यत्र हि गच्छति ।
समं हि तत्प्रमाणस्तु स च संयोग उच्यते ॥ ११५ ॥
15 आवयोर्योधमुख्यैस्तु मदर्थः साध्यतामिति ।
यस्मिन् पणस्तु क्रियते स संधिः पुरुषान्तरः ॥ ११६ ॥
त्वयैकेन मदीयोऽर्थः संप्रसाध्यस्त्वसाविति ।
यत्र शत्रुः पणं कुर्यात् सोऽदृष्टपुरुषः स्मृतः ॥ ११७ ॥
यत्र भूम्येकदेशेन पणेन रिपुरूर्जितः ।
20 संधीयते संधिविद्भिरादिष्टः स उदाहृतः ॥ ११८ ॥
स्वसैन्येन तु संधानमात्मामिष उदाहृतः ।
क्रियते प्राणरक्षार्थं सर्वदानादुपग्रहः ॥ ११९ ॥

कोषांशेनार्द्धकोषेण सर्वकोषेण वा पुनः ।
शेषप्रकृतिरक्षार्थं परिक्रय उदाहृतः ॥ १२० ॥
भुवां सारवतीनां तु दानादुच्छिन्न उच्यते ।
सर्वभूम्युत्थितफलदानेन परभूषणः ॥ १२१ ॥
5 परिच्छिन्नं फलं यत्र प्रतिस्कन्धेन दीयते ।
स्कन्धोपनेयं तं प्राज्ञाः संधिं संधिविचक्षणाः ॥ १२२ ॥
[परस्परोपकारश्च मैत्रः संबन्धकस्तथा ।
उपहारश्च विज्ञेयाश्चत्वारस्त्वेव संधयः ॥ १२३ ॥
एक एवोपहारश्च संधिरेव मतो मम ।
10 उपहारविभेदास्तु सर्वे मैत्रविवर्जिताः ॥ १२४ ॥
अभियोक्ता बलीयस्त्वादलब्ध्वा न निवर्तते ।
उपहाराहते तस्मात् संधिरन्यो न विद्यते] ॥ १२५ ॥

राजाह। भवन्तो महापण्डिताः। तदत्रास्माकं यथाकार्यमुपदिश्यतां। चक्रवाको ब्रूते। शृणु तावत् ।

15 आधिव्याधिपरीतापादद्य श्वो वा विनाशिने ।
को हि नाम शरीराय धर्मापेतं समाचरेत् ॥ १२६ ॥
जलान्तश्चन्द्रचपलं जीवितं खलु देहिनां ।
तथाविधमिति ज्ञात्वा शश्वत् कल्याणमाचरेत् ॥ १२७ ॥
मृगतृष्णासमं वीक्ष्य संसारं क्षणभंगुरं ।
20 सुजनैः संगतं कुर्याद्धर्माय च सुखाय च ॥ १२८ ॥

तन्मम संमतेनैतदेव क्रियतां ।

यतः । अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतं ।
अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेवातिरिच्यते ॥ १२९ ॥

अतः सत्याभिधानदिव्यपुरःसरो द्वयोरप्यनयोर्भूपालयोः काञ्चनाभिधानः संधि-
र्विधीयतां । गृध्रो वदति । एवमस्तु । ततो राजहंसेन राज्ञा रत्नवस्त्रालंका-
5 रोपहारैः स मन्त्री दूरदर्शी पूजितः प्रहृष्टमनाश्चक्रवाकं गृहीत्वा मयूरस्य रा-
ज्ञः समीपं गतः । तत्र चित्रवर्णेन राज्ञा सर्वज्ञे मन्त्रिणि गृध्रवचनाद्बहुमान-
पुरस्कारं विधाय तथाविधं संधिं स्वीकृत्य राजहंसस्य कटकं प्रस्थापितः ।
स राज्ञा सह सुखं तिष्ठतु । दूरदर्शी ब्रूते । देव सिद्धं नः समीहितं । इदानीं
विन्ध्याचलं प्रति गम्यतां । अथ स्वस्थानमभिलषितं यथासुखमनुभवतु ॥
10 विष्णुशर्मणोक्तं । संधिस्तावत् कथितः । अपरं किं कथयामि तदुच्यतां ।
राजपुत्रा ऊचुः । आर्य त्वत्प्रसादात् सकलराज्यव्यवहाराङ्गं ज्ञातं । ततः
सुखिनो भूता वयं । विष्णुशर्मोवाच । तथाप्यपरमपीदमस्तु ।

संधिः सर्वमहीभुजां विजयिनामस्तु प्रमोदः सदा ।
सन्तः सन्तु निरापदः सुकृतिनां कीर्तिश्चिरं वर्धतां ।
15 नीतिर्वारविलासिनीव सततं वक्षःस्थले संस्थिता ।
वक्त्रं चुम्बतु मन्त्रिणामहरहर्भूयान्महान् उत्सवः ॥ १३० ॥

इति हितोपदेशे नीतिशास्त्रे
संधिर्नाम चतुर्थः कथासंग्रहः समाप्तः ॥

॥ ४ ॥

# CORRIGENDA.

| p. | | l. | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| p. | 3 | l. | 2 | फेण | lege | फेन |
| « | 5 | « | 4 | चन्द्रो | « | चन्द्रस् |
| « | 19 | « | 2 | अतः | « | अतो |
| « | 20 | « | 11 | मार्जारः | « | मार्जारस् |
| « | 21 | « | 20 | जम्बुकः | « | जम्बुको |
| « | 24 | « | 2 | मेषो | « | मेषः |
| « | — | « | 11 | संकल्पः | « | संकल्पो |
| « | 33 | « | 17 | फेण | « | फेन |
| « | 37 | « | 7 | प्रक्षालणाद् | « | प्रक्षालनाद् |
| « | 40 | « | 15 et 19 | शृगालेण | « | शृगालेन |
| « | 41 | « | 16 | | | |
| « | 44 | « | 4 | दुर्बलाणि | « | दुर्बलानि |
| « | 57 | « | 14 | तेजमयो | « | तेजोमयो |
| « | 59 | « | 17 | ततो | « | ततस् |
| « | 68 | « | 13 | प्रवृत्तेः | « | प्रवृत्ते |
| « | 82 | « | 15 | पद् | « | पाद् |
| « | 85 | « | 5 | पथिकः | « | पथिकस् |
| « | 89 | « | 5 | गृहीत्वागतः | « | गृहीत्वा गतः |
| « | 113 | « | 19 | गृध्रो | « | गृध्रः |

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA C. F. THORMANNI.

# HITOPADESAS

ID EST

# INSTITUTIO SALUTARIS

---

TEXTUM CODD. MSS. COLLATIS RECENSUERUNT

INTERPRETATIONEM LATINAM ET ANNOTATIONES CRITICAS

ADIECERUNT

AUGUSTUS GUILELMUS A SCHLEGEL

ET

CHRISTIANUS LASSEN.

---

## PARS II.

COMMENTARIUM CRITICUM TENENS.

---

BONNAE AD RHENUM

TYPIS REGIIS

MDCCCXXXI.

PROSTAT APUD EDUARDUM WEBER

CHRISTIANI LASSENII

# COMMENTARIUS CRITICUS

IN

# HITOPADESAM.

# CHRISTIANUS LASSEN

LECTURIS

S. P. D.

Editurus demum hoc criticarum in Hitopadesam annotationum volumen non citra necessitatem lectores morabor neque ea repetam, quae accurate et eleganter, ut solet, de suppellectili critica, qua instructi ad textum recensendum nos accinximus, in praefatione ad primam nostrae editionis partem disseruit Schlegelius, vir summus, cui socium in hoc opere exsequendo adiunctum memet fuisse, gloriarer sane, nise ipse sentirem, quam multum in hac consociatione eius humanitati et erga me benevolentiae sit tribuendum, quam parum dignitati meae. De codicibus igitur, editionibus et interpretationibus fabularum Anglicis verba denuo facere supersedeo; neque opus est hic ea repetere, quae isto loco in universum disputata sunt de criticis, quas in

textu emendando secuti sumus, rationibus. Id significandum est, quo equidem consilio in hoc annotandi negotio usus sim.

Ac potissimum quidem hoc mihi erat propositum, ut plene exhiberem et accurate scripturae discrepantiam, tum in editis libris, tum in manuscriptis obviam, ne levissimis quidem varietatibus aut manifestis sive librariorum lapsibus sive editorum erroribus silentio praetermissis. Quam legem in codicibus religiosius tenui, quam in editionibus, siquidem magnopere interest inter utriusque generis varias lectiones. Quanta cum incuria atque inscientia in negotio suo versatus sit editor Calcuttensis pariter atque Hayleyburiensis, nunc ex enotatis et hoc commentario consignatis utriusque peccatis satis superque apparebit; menda autem e sola negligentia orta nil fere habent ponderis in vera scriptura e depravata quadam lectione elicienda, neque ita magnopere refert scire, quae inscitiae specimina edere non vitaverit editor quidam in monumentis antiquitatis summa diligentia et religione quasi quadam tractandis leviter et, ut ita dicam, impie versatus. Aliter autem res se habet in varia codicum scriptura quamvis vitiosa. In hac enim saepenumero comparent vestigia, e quibus genuina scribendi ratio elici et textui reddi tuto potest. Sunt deinde quidam constantes librariorum errores, aut e corrupta profecti hodierna pronuntiatione, qua litterae nonnullae probe distinguendae con-

funduntur inter se et permutantur, aut orti e laxiore et rationes linguae obscurante ac paene evertente recentiorum grammaticorum doctrina, si doctrinae nomine ita abuti licet *). Hos autem probe cognoscere admodum refert, si aut libros manuscriptos evolvere velis, aut uti editionibus in ipsa India a Panditis quos dicunt profectis. Operae pretium igitur et summopere e litteris Indicis severiore philologica ratione tractandis esse existimavi, si negotio molesto sane et taedii aerumnosi pleno haud exiguam curam adhiberem. Quam fastidient fortasse ii, qui neglectis hisce minutiis statim ad altioris indaginis quaestiones evolare et speciosae eruditionis laudes facili conatu arripere cupiunt; laudabunt ii, qui didicerint, philologicam disciplinam et quae ab ea pendeat, antiquitatis scientiam, permultis minutulis quaestionibus carere neutiquam posse.

Explicare oportuit rationes, propter quas tantum diligentiae posui in mendis librorum repetendis. Verum aliud genus est variae scripturae, mendosum vel id quoque, sed quod diligenter excutere et ego debui et omnes debent, qui iustam textus cuiusdam editionem adornare aggrediuntur. Saepius nimirum aut substituunt libri singula vocabula,

---

*) Qualis est regula ista a Wilsone in praefat. ad Lexic. Sanscr. p. XLII laudata: रलयोर्डलयोस्तद्वज्जययोर्बवयोरपि । शसयोर्मनयोश्चान्ते सविसर्गाविसर्गयोः ॥ सविन्दुकाविन्दुकयोः स्याद्भेदेन कल्पनं ।

quae eiusdem fere significatus esse videntur, cuius ea, quorum loco posita reperiuntur; aut, eadem verba servantes, ordine collocant alio. Utrumque genus mendosum appellare liceat, si recte tecum reputaveris, quid mendosa sit scriptura, quid vera. Mendose igitur alius vocabuli loco substitui assevero id, quod eandem rem quidem dicat, sed non ea vi, quae pro totius orationis tenore requiratur. Mendosam eam dico verborum collocationem, qua vis orationis non eis vocabulis tribuatur, in quibus re vera versetur. De utralibet autem huiuscemodi scripturae varietate iudicium pendet ab accurata synonymarum vocum scientia et constructionis cuique linguae propriae norma bene intellecta. Neutro cognitionis genere carere potest, qui litterata antiquitatis monumenta a corruptelis, quibus per temporis decursum negligentia hominum et iniqua sors ea foedari passae sint, vindicare et ad genuinam formam, pristinumque nitorem restaurare instituit. Ad istam autem linguae cognitionem acquirendam nil omnino magis facit, quam diligenter instituta et iudicio acuto temperata variae scripturae comparatio. Quae quum instituatur, ad varias vocum significationes diligentius perpendendas et innatas linguae loquendi leges altius indagandas et ipsi attentiores reddimur, et alios attentiores reddimus. Litteras autem Indicas si respicimus, id infitias minime ituros esse opinor eos, qui tantum in illis profecerint, ut sciant, se non omnia scire, quae debeant

sciri, vim et rationem permultarum dictionum nondum satis nos habere compertas, neque ea, qua par est diligentia, exploratas esse syntaxis Indicae leges, quarum magna pars in verbis recte collocandis posita est. Viris itaque, qui in hasce res inquirere non gravantur, variarum hancce copiam lectionum utilitatis aliquid allaturam esse spero. Valde idoneus autem liber est Hitopadesas, qui huic usui inservire possit, utpote qui magnam partem soluta conscriptus sit oratione, quae, metri vinculis non obstricta, naturalem et nativam loquendi sequitur normam aut certe eo collocat vocabula ordine, qui ad loci cuiusvis tenorem potissimum sit accommodatus. Neque alius hucusque *critice* editus est Sanscriticus liber, soluta oratione concinnatus.

Postremo denique loco id commemorabo, quod nostri consilii postremum minime fuit, sed ita primarium, ut disertis verbis ea de re dicturus non fuissem, nisi praevidissem, a silentio meo quaesituros fuisse homines quosdam ansam nostri reprehendendi. Nimirum exhibenda erat scripturae discrepantia, ut legitime iudicare possent huius rei curiosi, utrum meliorem scripturam quoque loco praetulerimus, an secus. In textu recensendo quamvis neutiquam leviter, sed diligentissime nos versatos esse asseverare non dubitamus, ab inhumana tamen ista arrogantia, quasi errare non potuissemus, quam longissime sumus remoti. Quod ipsi declaravimus eo, quod locos quosdam, de quibus minus

recte a nobis antea constitutum fuerat, nunc retractavimus. Alios fortasse alii invenient.

Interpretes Anglos ubique eo consilio contulimus, ut ex eis certiores fieremus, quam scripturam utervis eorum in codice suo invenerit; sed varias lectiones e verbis eorum Anglicis reconcinnare nec tutum erat, nec multum bonae frugis attulisset, quia coniectando magis, quam certa proferendo Sanscrita fuissent ex Anglicis restituenda. Neque cupidus equidem fui virorum optime de Indicis litteris meritorum irridendi. Cui rei qui inhiat, ei amplam messem reliqui.

Receptae a nobis scripturae patrocinium non ubique suscipere necessarium est visum, nec multis verbis significare rationes, quas habuerimus reiectas lectiones condemnandi. Peritiores enim vel sine mea admonitione videbunt, quid quamque scripturam commendet, quidve cuique obstet. Minus peritorum caussa institui debuisset disputatio longior, et quae egressura fuisset fines huic volumini praescriptos; verum enimvero tirones admonendi interdum erant breviter de scripturae cuiusdam pravitate, ne in vitiosis verbis enucleandis oleum et operam perderent. Uberiori utendum erat sermone, ubi vocabulum nos in textum receperamus minus usu frequentatum difficiliusve intellectu, aut constructionem exhibueramus a vulgata loquendi consuetudine paullo remotiorem; ne, nullis allatis ad nostram rationem stabiliendam

argumentis, textui inaudita vocabula, illegitimasve constructiones obtrusisse videremur.

Dicendum denique est de consilio, quod in enarrandi munere secutus sum. Spopondit SCHLEGELIUS, se interpretatione Hitopadesae Latinâ hanc editionem esse adornaturum et mox vota exsolvet. Quae species commentarii, ut ipse recte ait, brevitati maxime est accommodata. Ad quam quum confidenter ablegare liceret eos, qui sine tali auxilio Hitopadesam legere non possint, in facilioribus locis, in quibus nil insolentius dictum invenirem, non operae pretium mihi videbatur chartam consumere. Difficilioribus malui explicandis operam strenuam navare. Consilium significavi, vereor tamen summopere, ne minus quam vellem sim executus. Est autem omnino haec Indicae philologiae pars, hermeneuticam dico, ex mea quidem sententia non ea qua debet ratione tractata. Solent enim nonnulli, abiecto paene omni proprio iudicio, in explicationes scholiastarum iurare, qui consuli sane debent et in artificiosis recentioris aevi poematis et obscuris admodum philosophorum scriptis maximae sunt auctoritatis; in antiquioribus autem linguae monumentis haud ita sine iudicio sequendi. Alienam esse hanc viam a philologia vera, quae in critica ratione tota est posita, demonstratione eget nulla. Neglexerunt praeterea scholiastae permultos quum integros libros, tum locos singulos; quos si intelligere velimus, et volumus haud dubie, a nobismetipsis

petamus explicationem necesse est. Aut vocabula sunt singula, quorum vis ignota nobis sit, aut sententiae constructionem praebent, quae difficilius expediatur. Vocabula interpretari ignota aggredientes, ad *etyma* confugiunt quidam. Quae via ad veritatem perducere potest, sed utrum ducat, necne, nescitur, nisi evictum fuerit, eodem *usurpari* vocabulum sensu, qui ex etymo eius eruitur. Explorandus est igitur *usus*, ad quem definiendum nil magis facit, quam comparatio diversorum locorum, quibus idem legitur vocabulum, eo consilio ut indagetur non solum quod quidque vocabulum significet, sed etiam qua vi quidque significetur quoque vocabulo. In quantos enim errores detrudere possit etymologica vocum interpretatio, si sola adhibeatur, facile perspicies, si a sola origine repetiveris vim dictionum व्याज, उष्मपा, गोचर, sexcentarum aliarum.

In constructione difficiliore enucleanda non multum proficiemus, nisi casuum, temporum, modorum usum, particularum tum simplicium, tum compositarum vim ac naturam, et quae hisce quaestionibus sint similia, ad vivum resecta habuerimus. Quos locos non ea qua decet ratione tractavere grammatici indigenae; Sanscritam syntaxin nondum delibarunt Europaei. Nam pauperculae quaedam regulae, omnibus fere linguis cum Indica communes, hoc nomine vix dignae iudicabuntur. Totam Indicam syntaxin in hoc commentario docere nec potui, nec debui; singulas quasdam

huius generis observationes data hac opportunitate V.V. D.D. iudicio submittere volui; plures conscripseram, sed mox, increscente nimis libri mole, omisi; omissas desiderari a lectoribus vellem.

Omnes notas diligenter mecum pertractavit SCHLEGELIUS ipse, qui commentarii critici in Hitopadesam condendi consilium iam ante aliquot annos inierat, mox autem, nobilioribus studiis redditus, absoluta textus editione, hanc provinciam mihi concredidit. Religiose, ut debui, omnes ab eo conscriptas annotationes conservavi eiusque nomine distinxi, alacriter quas, dum consociato studio librum a lapsibus operarum vindicandum perlustrabamus, mecum communicavit, meis inserui. In quibus qui ingeniosum dilectissimi viri in corruptis locis emendandis acumen, in difficilibus explicandis doctrinam, iudicium, sagacitatem probe intellexerit, is mecum optabit, eum enarratoris munere quam saepissime per huncce librum functum fuisse.

Desiderabunt fortasse quidam in hoc commentario locorum explicationem nonnullorum, qui haud ita intellectu faciles per se videri possint. Difficillimum sane fuisset, etiamsi voluissem, omnium desideriis satisfacere; atque id diserte moneo, me operae pretium non existimasse, tironum gratia exponere, quae notissima aut sint aut sane esse debeant. Peritioribus deesse nolui, vereor, ne defuerim.

Indicavi fontem distichorum fabulis insertorum, ubi indagaveram; quibus indicationibus utiliter uti possunt, qui in historiam Indorum litterariam inquirere instituent.

Video ortas esse inter viros Indicarum litterarum cultores dissensiones quasdam de vera scribendi ratione; de quibus quae sit mea quidem sententia, nunc exponere in animo non est. Quod hic dicendum habeam, brevibus expediri potest. Observavi in ceteris easdem leges, quas in textu typis describendo nobis praescripsimus; sed usus sum signo nasalis mutabilis, tanquam scripturae compendio, quemadmodum utuntur Indi ipsi, magis pro commodo tum meo, tum operarum, quam iuxta certam quandam regulam. Quo facto incurram, credo, in reprehensionem nonnullorum. Sed libenter fateor, rem totam non tanti mihi fuisse visam, ut propter eam libri mei editionem differrem; quod non potuissem, quin facerem, si ubique quinque definitarum nasalium litterarum signis secundum eam legem, quam alias et ipse secutus sum et sequendam esse arbitror, uti voluissem. Brevitatis caussa interdum initia tantum vocabulorum exhibui, addito a latere circulo, qualem ad hunc usum usurpatum praebent saepius codices. Sedes syllabarum inter varias distichorum scripturas non repetendarum punctis indicavi, ubi necessarium videbatur.

Qui in SCHLEGELII nota ad dist. 2. prooem. memoratur commentator Hertfordensis, idem est vir, qui editionem

Londinensem molitus est. Commentarius iste, in usum scholarum Hayleyburii habendarum conscriptus, continet pp. LXXII analysin grammaticam Hitopadesae usque ad Lib. I, dist. 33. extensam, sed nunquam, quod sciam, publici iuris factus est. Quod optime factum esse vel uno specimine demonstrare suffecit. Laudavi semel bisve libellum *Bernstenii*, profess. Vratislaviensis, eo potissimum consilio, ne eum ignorasse viderer *). Iustis auxiliis non instructus editionem vere criticam adornare non potuit vir clarissimus, neque hoc titulo reprehendendus, neque utilis instituti laude privandus; sed critici praesidii inde nobis nil accrevit. Librorum Sanscrite editorum, quorum mentio iniecta est, indices huc apponere, supervacaneum esse reor; neque ignoti esse debent inediti, e quibus exempla quaedam protuli. Bhavabhûtis drama Mâlatîmâdhava laudavi secundum paginas meae editionis nondum absolutae; Gîtagôvindam ex ea recensione, quam ego codicum ope institui.

Glossarium aut omnium vocabulorum, quae in Hitopadesa leguntur, aut eorum, quae in Wilsonis opere desiderantur, conficere utile sane fuisset et confecissem, nisi eo accedente nimis aucta fuisset libri huius moles. Indicem in commentarium omittere non decuit.

---

*) Index libri hic est: *Hitopadaesi particula.* Edidit *Georgius Henricus Bernstenius.* Vratislaviae MDCCCXXIII. 4to.

Sed haec hactenus. Exscriptus est hic liber Devanagaricis typis formae minusculae, quibus Regia munificentia Academiam nostram ditavit. Qua donatione quantum favoris et patrocinii specimen in studia nostra editum sit, sentire maxime licet mihi, qui primus experientia sum edoctus, quamvis optassem sane, inauguratum fuisse praeclarum istud beneficium edito quodam opere, quod meo et gravius fuisset et limatius. At spero fore, ut voluntatem magis quam ipsum opus respiciant tum studiorum meorum fautores, tum harum litterarum aequi existimatores.

Scribebam Bonnae mense Iunio 1831.

# COMMENTARIUS CRITICUS

IN

# HITOPADESAM.

*P.* 3. *init.* शिवाय नमः । Sic Cod. P. Similiter Pp. ॐ नमः शिवाय । Sed minus apte praemittitur monosyllabum mysticum libro, qui delectationis et pueritiae instituendae gratia scriptus, inter sacros referri nequit. Ed. Lond. श्रीविघ्नेश्वराय नमः । quod ad idem redit: praetulimus tamen lectionem simpliciorem. J. et W. legerunt in exemplaribus suis: गणेशाय नमः । W. porro addit सरस्वत्यै नमः । quae et ipsa habent quo se tueantur: nam Ganesae ingeniosa quaeque tribuuntur; Sarasvatis eloquentiae praesidet, eique dedicatus est liber, cui superstructus est Hitopadesas, PANCHATANTRUM (cf. *Trans. of the Royal As. Soc. of Gr. Br.* Vol. I, p. 157). Variant eiusmodi salutationes pro libito fere librariorum, attamen ipsum auctorem librum suum Sivae dedicasse crediderim; nam et huius numen primo disticho adorat, et cum peculiari quadam proprietate commendari poterat fabularum liber Sivae, utpote qui पशुपतिः *animalium dominus* dicitur. S.

*Dist.* 1. Sententia egregie illustratur alio versu libr. II, dist. 13. b. add. IV, dist. 98.

— 2. a. हितोपदेशोऽयं । Ed. Lond. - देशायं । Portentosam lectionem silentio praetermisissem, nisi commentator Hertford. eius rationem reddere conatus esset; venditat nimirum istud pro vocabulo composito, quale nunquam formari potuit. S.

— 4. a. विद्यैव । Consentiunt in hac scriptura libri editi et Mscripti, quam ob caussam manus a mutando abstinuimus, quanquam lenissima medela in promptu foret, emendando विद्यां हि; in sequenti dist. recte legitur विद्यैव, unde huc illatum esse videtur. Esse tamen potest oratio recta et आहुः parenthesis loco haberi: »omnibus bonis praestat scientia, *ita aiunt.*« Eodem modo peculiari quadam vi affirmandi orationi directae inseritur मन्ये, *credo.*

3. *Ibid.* b. Pro अजयत्वात् Cod. Pp. अव्ययत्वात्, quod ad idem redit.

*Dist.* 5. b. दुर्धर्ष । Cod. P. et edd.: दुर्द्धर्ष; Pp. दुर्द्धर्ष, unde aliquis suspicari posset, legendum esse दुर्दर्श (difficilem visu regem, pro fastu nimirum aulae Asiaticae), littera द् repetita per द्ध pro द्, quemadmodum saepius peccant librarii. Sed altera ex parte librarii Bengalici, neque ii indocti, pro libito fere ponunt sibilantes श et ष, in errorem inducti hodierna pronuntiatione, apud Bengalos potissimum obtinente, qua eodem paene modo efferuntur ambae litterae. (cf. *Carey Gramm.* p. 6. *Forster Gr.* p. 3.) दुर्धर्ष saepius quidem usurpatur de viro forti, qui haud facile superatur; sed hoc non obstat, quo minus de rege, ad quem difficilis sit aditus, h. l. dicatur. Alia porro est caussa, cur hanc vocem huic contextui accommodatiorem esse censeam; nam sicuti नीचगा, quod proprie ad सरित् pertinet, ita positum est, ut quodammodo etiam ad विद्या referri possit, ita दुर्धर्ष simili positione ad समुद्र quodammodo trahi potest, quamvis proprie epitheton sit regis; दुर्दर्श autem inepte dictum foret de oceano, qui दुर्धर्ष dicitur Râm. II, 34, 45. ed. Schl.

*Dist.* 5. 6. Interiectum est in editis distichon hocce:

विद्या ददाति विनयं विनयाद्याति पात्रतां ।
पात्रत्वाद्धनमाप्नोति धनाद्धर्मं ततः सुखं ॥

quod exulare iussimus. Omittitur in utroque codice. Omissiones codicum singulorum alioquin non magnopere curo, sed gravior hic accedit caussa. Doctrina, quae his versibus traditur, non solum est improbanda, sed plane ridicula. Quid enim, quaeso, pietati cum divitiis? Mire se torserunt interpretes, ut sensum tolerabilem inde elicerent. Cl. Wilkins monet, cultum numinis apud Indos in rebus externis poni, in sacrificiis magnificis, aliisque id genus, quae sine magno impendio parari nequeant. Haec sane est vulgi opinio, a Brachmanis lucri cupidis sedulo propagata, sicuti etiam Christianorum antistites exstiterunt, qui hominum superstitiosorum opibus inhiantes, largitiones pro remedio animae Ecclesiae, i. e. sibi, factas, tanquam certissimam salutis viam post vitam facinorosam commendarent. Sed sapientes utrobique meliora docuerunt. Cf. Bhag. Gît. XVII, 11. 17. 20. et infra I, dist. 173. Haud facile mihi persuaderi patiar, auctorem nostrum, qui complures fabulas finxit, multos versus libro suo inseruit, quibus aperte vana sanctitatis simulatio deri-

deatur, hanc doctrinam probasse. Profert ille quidem etiam alias sen-tentias, nec probandas, neque ab ipso probatas; sed semper id significat, aut refutatione subiecta aut delectu personarum, quibus eas tribuit. Hic autem in prooemio e sua persona loquitur. S.

*Dist.* 6. a. त्रिधा शस्त्रस्य शास्त्रस्य । Haec est lectio cod. Pp. ceteri: शस्त्रं च शास्त्रं च । quae nimis dura foret appositio, ut ipsa arma, ipsi libri disciplina dicantur. Postulatur genitivus et numerus sing. collective est positus. Ceterum ludit poeta in similitudine verborum. S.

Incredibilis admodum est error commentatoris Hertford. qui प्रतिपत्तये accipi vult pro nom. dual. ita ut praedicatum sit ad विद्ये referendum. Tironum gratia moneo, dativum hic indicare usum, cui res quaedam inserviat; quod grammatici Indici plerumque sic exprimunt: तादर्थ्ये चतुर्थी. Ex. gr. scholiastes ad hunc locum dramatis Mâlatî - Mâdhava inscripti (Act. I, sl. 16.): संतापसंततिमहाव्यसनाय तस्यां । आसक्तमेतद् . . . . . चेतः । ubi व्यसनाय explicatur per व्यसनार्थं, addita definitione technica, quam mox laudavi. Aliud exemplum huius dativi est Bhag. Gît. IV, 23. Vid. infr. Lib. I, 5.

Sequitur in ed. Lond. hoc distichon:

पण्डिते च गुणाः सर्वे मूर्खे दोषाश्च केवलं ।
तस्मान्मूर्खसहस्रेषु प्राज्ञ एको विशिष्यते ॥

Abest ab ed. Ser. et codd., neuter interpres id in suo exemplari legit. Agitur hic de scientiae pretio, non de stultorum importunitate; alieno loco itaque intrusa est sententia. Cui si quis locum commodiorem quaerit, interponat eam sermoni regis Sudarsanae post dist. 16. infra. S.

*Dist.* 7. Dubitari potest, utrum vocabulum संस्कारः intelligendum sit de figuris ornandi gratia operi fictili impressis, an de aromate quo perfusa argilla nondum exsiccata vel cocta bonum odorem deinde perpetuo servat. Mihi posterius placet, quo et लग्न deducit. Plerumque संस्कार ad ornamenta externa refertur; attamen usurpatur etiam de puritate interna, v. c. in Manûs legibus de initiatione. S. (Mân. Sâstr. II, 66).

*Lin.* 6. प्रासादारूढः पथि गच्छता e cod. Pp. Quibus verbis narratio egregie illustratur. Quomodo enim homo privatus ausus foret recitare coram rege versus, quibus reprehensio filiorum eius subesse videri debebat? Sed quemadmodum solent istarum regionum incolae tempore matutino vel vespertino, ut a nimio calore sese reficiant, ascenderat rex

in solarium domus suae, ubi a praetereunte, casu has sententias recitante, conspici non poterat. S.

De situ urbis Pàtaliputrae supervacuum foret dicere post ea, quae disputata sunt in libro: *Ind. Biblioth.* II, p. 395. Alio nomine dicitur *Kusumapura*, i. e. Anthopolis. HEMACH. IV, 42. Etiam *Pushpápura*; TRIK. SESH. sl. 16. किमपि idem valere atque किंचित्, किंचन, in vulgus iam notum esse debet; interdum etiam किंच dici, alio loco observavi. De PENTAP. INDIC. p. 87.

*Dist.* 9. b. दर्शकं editi; meliorem scripturam debemus Cod. Pp.

— 10. d. किमु । Operae pretium erit paucis vim huius particulae exponere, quam iusto brevius expedivit cl. Wilso, sive potius is, ex quo sua hausit, AMARASINHAS p. 368, v. 5. Dicit enim किमु poni विकल्पे i. e. interprete cl. Colebrookio „*indicating deliberation*". Quam significationem non negabo quidem, quanquam nullum in promptu habeo locum, quo egomet eam confirmare possim; alium sensum huic particulae nostro loco esse attribuendum, solis luce est clarius. Composita est ex किं et उ, quae vocula in libris, quos usu quotidiano conterimus, rarissime sane apparet; veruntamen a grammaticis agnoscitur et non semel in UPANISHADIS adhuc editis reperitur. Primaria eius significatio adversativa esse videtur: KATHAK. UP. p. 4. अन्यच्छ्रेयोऽन्यदु उतैव प्रेयः । तयोः श्रेय आददानस्य साधु भवति हीयतेऽर्थाद्य उ प्रेयो वृणीते ॥ ISA UP. p. 1.: अन्धं तमः प्रविशन्ति ये अविद्यामुपासते । ततो भूय इव ते तमो य उ विद्यायां रताः ॥ Altera deinde significatio est continuandi, atque *etiam* valet: MUND. UP. II, 2. p. 5: तदेतदक्षरं ब्रह्म स प्राणस्तदु उ वाङ्मनः । KATH. UP. p. 9. तदु उ नात्येति कश्चन । »hoc etiam non exsuperat quispiam« i. e. neque hoc exs. q. Eodem sensu legitur KENA UP. p. 1. स उ, »ille etiam« et RIGVED. *Spec. ed. Rosen* I, 1. b. अभूदु उ »fuit etiam.« Tertio denique loco pono significationem, quam in quibusdam Rigvedae locis observavi: *iam.* I, 1. a. उदु उ श्रिय उषसो रोचमाना अस्थुः । »*Iam* luces Aurorae fulgentes exsurgunt.« Ibid. in not. उदु उ तिष्ठ सवितः । »Exsurge *iam*, Sol.« Interpretari omisit particulam Rosenius meus. Ab उ derivata est particula उत, quae in loco mox laudato ex KATH. UP. *etiam* valet; eodem significatu ter in Bhag. Gita legitur (I, 40. XIV, 9. 11. Adde Rigv. Spec. p. 8. l. 1. p. 10. l. 5. p. 12. l. 4. p. 16. l. 6.) Aliis locis उत affirmat; cuius rei testem adhibebo Grammaticae Indicae principem, PANINEM: (III, 3, 152. p. 324.) उताप्योः समर्थयोर्लिङ् ॥ उत । अपि । इत्येतयोः समानार्थकयोः प्रयोगे धातोर्लिङ् स्यात् । उता-

धीयीत । अप्यधीयीत । बाढमध्येष्यते इत्यर्थः । बाढमित्यर्थे तुल्यार्थावेतौ । समर्यगोः किं । उत दण्डः पतिष्यति । अपि धास्यति द्वारं ॥ Nimirum ab utraque particula incipere etiam potest interrogatio affirmativa. उ et व eandem esse voculam docent prorsus similes contractiones: उवाच pro ववाच cet.; व in derivatis autem solum superstes est: वत (in अहोवत) इव (praeposita littera इ, quae radix est pronominis इदं) et एव (praefixa diphthongo ए, quae eadem एतद् et एतावत् formandis inservit.) Neque absurdum erit suspicari व ab origine coniunctum esse cum वा; littera V etiam in vocibus Latinis *ve*, *vel*, et in Indica praepositione वि disiungendi et discriminandi vim habet.

His expositis ad किमु revertor, cui particulae inest vis disiungendi, sed ita tamen, ut ea res, quae hac particula disiungatur ab aliis, maior et gravior esse dicatur, quam ceterae, quae prius iam fuerint memoratae; nam किमु in altera tantum positionis parte poni posse, per se patet. Valet igitur, ut uno verbo dicam, πῶς οὐ, vel si interrogationem omittimus, *quanto magis*, *nedum*, et vehementer est affirmantis. Eodem sensu frequentius usurpatur किं पुनः; किमुत autem a किमु haud differre opinor. Alia est ratio particulae किमु in hoc *Amarû - Satacae* disticho; in hunc enim locum re vera quadrat definitio Amarasinhae:

न जाने संमुखायाते प्रियाणि वदति प्रिये । सर्वाण्यङ्गानि मे यान्ति श्रोत्रतां किमु नेत्रतां ॥

„Vix novi, quum coram me adstet amicus et dulce loquatur, utrum in auditum tota abeam, an in visum."

*Lin.* 12. 13. Verba नित्यमुन्मार्गगामिनां a neutro codice agnoscuntur, recurrunt infra suo loco in sermone regis, unde huc translata esse suspicor. - Ed. Ser. et cod. Pp. अनुष्ठानेन, omissa negatione; Cod. P. substituit ज्ञानोपादानेन; neutrum bene; nam rex उद्विग्नमनाः est sollicitus propter rem, cui mederi vult, non de re consequenda. Ceterum observavit Vir illustr. SCHLEGELIUS vocabulum अनुष्ठान desiderari in lex. Wilsoniano, neque explicari significatum verbi स्था praefixa praepositione अनु; enotatum autem esse nomen in cl. *Haughtonis* Gloss. Bengalico s. v.; ubi haec leguntur: अनुष्ठान, nomen verbale, *the following*, *attending to or searching*. Cf. praeterea *Rosenium* s. v. et Bhag. Gît. III, 31. 32. 35. XVIII, 47. Notat अनु+स्था etiam *petere*, quae significatio omissa est a Rosenio. MUDR. RAX. Prolog. संगीतकमनुतिष्ठामि, „musicos arcesso."

Addit idem vir cl. उपादान in varia lectione, ex cod. P. enotata, habere

significatum a Wilsone silentio praetermissum: *suppeditatio*, et ablegat lectorem ad eundem Haughtonem s. v. उपाद्देय.

*Dist.* 12. 13. Cod. P. horum distt. ordinem invertit; Pp. prius omittit; J. duodecimum decimo quarto subiungit. Prius e Panchatantro huc translatum est; cf. Wils. l. l. p. 158; alterum BHARTRIHAREM habet auctorem; cf. ed. Ser. p. 58.

His distichis sola ed. Ser. interponit hosce versus:

वरं गर्भस्रावो वरमपि च नैवाभिगमनं ।
वरं जातः प्रेतो वरमपि च कन्यावजनिता ।
वरं वन्ध्या भार्या वरमपि च गर्भेषु वसतिर् ।
न वाविद्वान् रूपद्रविणगुणयुक्तोऽपि तनयः ॥

„Toleranda res est abortus; tolerandum quoque, quando mulier omnino non concipit; tolerandum, quando natus moritur; tolerandum quoque, quando puella nascitur; toleranda uxor sterilis, toleranda quoque graviditas ultra terminum protracta; non vero tolerandus filius insipiens, quamvis forma et divitiarum copia sit instructus.“ In ultimo versu emendandum est न चाविद्वान्. His versibus quos neuter interpres in exemplari suo legit, sine ullo damno textus carebit. S.

*Dist.* 14. Dedimus lectionem cod. Pp. Ed. Lond. et Cod. P. exhibent ससंभ्रमात् quod plane stare nequit; nam praeposita particula स substantivum संभ्रम in adiectivum convertitur, quod non habet, quo referatur. Melius igitur Ed. Ser. ससंभ्रमा, quod cum कठिनी iungi debet. S. In fine dist. cod. P. कीदृशी नाम, haud obstante metro. Pp. कीदृशी नाम भवति । utramque vocem haud patitur versus.

Priorem huius sententiae versum satis obscurum parum expedivit Jonesius et interpres Hayleyb. Ludere videtur poeta in duplici sensu vocabulorum गुण et गुणिन्, quae tum de virtute, tum de multiplicatione usurpantur; v. c. त्रिगुण, चतुर्गुण, triplex, quadruplex. Erit itaque dilogia, ut गुणिगण significet simul coetum virorum virtute praeditorum et seriem numerorum qui multiplicando efficiuntur. Desumta videtur metaphora a tabula arithmetica sive abaco, quo pueri utuntur. Sed haereo in verbo पतति,

utrum sit: *excidit* e manu rubrica prae nimio studio, an *incidit* in locum aliquem? Si hoc ultimum, expectabam potius गुणिगणे; atqui refragatur metrum. Hoc sibi vult, mulierem, cuius filius matura virtutis aemulatione non excitatur, pro sterili esse habendam. Neminem fugit alliteratio, initio versus sedulo quaesita. S.

Non habeo, quod hisce addam, nisi hoc unum, sine dubio metaphoram desumtam esse a re Indorum arithmetica, sed latere nos aliquid, quo impediamur, quo minus vim et proprietatem orationis intelligamus. Coniecturis nihil in hoc versu efficitur, nisi fortasse quis pro गणन legere mavult गुणन, quod vocabulum est arithmeticorum; vid. Colebrook. Ind. Algebr. p. 5. गुणन, *multiplicatio*; गुण्य, *multiplicandus*; गुणक, *multiplicator*. Sed गणन etiam ad arithmeticam pertinet; व्यक्तगणित nomen est ipsius numerorum scientiae; cf. Coleb. l. l. p. 1. atque tuetur hanc scripturam distichon, quod solus cod. P. subiungit ad versus, de quibus sermo noster institutus erat, illustrandos:

किं तेन भुवि जातेन मातृयौवनहारिणा । सतां गणने यस्य न भवेदूर्द्धगङ्गुलिः ॥

Deest syllaba in tertio hemistichio; in quarto corruptela inest, cui tamen facile est mederi; nam nullum exstat vocabulum मङ्गुलिः, et aeque inauditum est अङ्गुलिः । Legendum videtur अंगुलिः । Sensum totius distichi hunc esse coniicio: filium, qui quum hominum virtute praeditorum nomina laudari et celebrari audiverit, prae admiratione digitum non tollat, nulli esse usui. अंजलिः praeclara est SCHLEGELII coniectura; admirantis enim est istud scenicorum अंजलिमाकाशे बद्ध्वा.

*Dist.* 15. 16. Deest utrumque distichon in cod. Pp. prius in P. Praebet dist. 16. anacoluthiam constructionis satis memorabilem; sequi enim debebat in altero utriusque versus hemistichio nominativus, sed mutata est constructio, quasi antecesserit casus tertius et dictum fuerit: वरमेकेन पुत्रेण । एकेन चन्द्रेण तमो हन्यते । च cum न iunctum saepius habet vim adversativam et valet न तु.

*Dist.* 18. b. प्रियश्च । Sic scripsi repugnantibus codicibus, qui in प्रिया च cum editis consentiunt. Sed plane fuit necessaria emendatio. Etenim si utrumque epitheton प्रिया et प्रियवादिनी ad भार्या referas, enumerantur quinque tantummodo vitae bona; quod interpretes haud animadvertisse miror; amicam autem postulari praeter uxorem legitimam eam-

que blandiloquam, neutiquam decet. Quis porro patietur, amicum inter praecipua vitae bona omitti? S. *Ibid.* d. Pro राजन् edd. तात ।

— 19. b. कुशूलापूरणाढ्यैः । Utraque editio: कूशल, quale vocabulum non exstat. Interpr. Hayleyb. tentaverat कुशल; frustra. In codd. nihil erat praesidii, quippe qui disticha 19 — 23. omittunt. Praeclaram emendationem debeo viro clar. *Haughton.* Mendose excusum est in editione nostra पूरण pro आपूरण, uti habent edd. Errorem vel metrum arguit: evadunt enim quatuor iambi continui, quem numerum slocus non admittit. S.

*Ibid.* c. कुलालम्बी ed. Ser. quod, nisi operarum culpa editum sit pro ea scriptura, quam nos dedimus, a particula अलं addito affixo विन् derivandum foret; sed dubito, an tale vocabulum formari omnino possit.

*Dist.* 20 — 23. Quatuor haec distt. tum in ed. Ser. tum in codd. desiderantur, sed cl. Wilkins singula in libro suo legit, Jonesius cetera praeter 22. — *Dist.* 20. Exhibuit hanc sententiam Halhedus inter specimina scripturae Devanagaricae p. XXXV. praef. ad cod. leg. Indic. cum varietate lectionis in versu priore: पिता च ऋणवान् शत्रुर्माता शत्रुरशीलिनी । quae doctae sunt lectiones, nec tamen praeferendae. Hiatus ante vocalem ऋ tolerari potest. S.

— 22. Luditur iterum in verbis; वंश et prosapiam sive genus significat et arundinem durissimam (*Bambu*), unde arcus conficiuntur; गुण virtutem et nervum. S. यत्तत् significat *quodlibet, quodcunque* et pronomen est compositum; alia exempla invenies Bhag. Gît. XVIII, 37. 38. VI, 21. Monendi autem sunt tirones, ne hoc pronomen compositum statuant, ubi re vera यत् ad antecedentem, तत् ad sequentem positionem sit referendum, sicuti Bhag. Gît. XVIII, 23; ubi melius seiungitur यत् तत्. — यद्यत् idem fere valet atque यत्तत् sed distribuit et servat naturam pron. relativi; unde plerumque excipitur a pron. demonstrativo तत्तत्; vid. Bhag. Gît. III, 21. VI, 26. VII, 21. VIII, 6. X, 41; attamen ponitur etiam absolute; vid. infr. dist. 33. Man. II, 136. तत्तत्, nullo sequente aut antecedente यद्यत् parum differt a यत् किंचित् cf. Bhag. Gît. II, 57. et infr. IV, dist. 70.

*Dist.* 23. b. Perperam interpres Hayleyb. सुगतेताम् pro composito accipit, cuiusmodi non datur. सुगत est vocativus, referendus ad पुत्रक. S.

*L.* 20. तत् कथं Haec addidimus ex utroque codice et sic legit W.

Edd. incipiunt ab इदानीं; sed res a rege consilii incerto melius per interrogationem effertur, et eiusmodi usum imperativi admittit grammatica Sanscrita, ex. gr. in formulis: किं इदानीं ते । किं करवाणि । S.

*Dist.* 24. 25. Quanquam horum distt. neque in codd. neque apud interpp. ullum vestigium appareat, libenter recepimus ex Edd. nobilissimas sententias. In dist. 24. a. particula copulativa otiosa est; nam antecedens compositum eam respuit, nec probabilis foret coniectura aut मैथुनानि legere, aut in bina composita dissolvere aggregativum quadripartitum; vetat enim sequens एतत्. Credendum est, च suo loco positum fuisse in libro, unde desumtum hoc distichon, nimirum ut copula id cum alio similis argumenti praecedente coniungeret; quod semel sit monitum de hac particula ad speciem otiose posita.

*Dist.* 25. c. Ed. Ser. अजा; minus recte. Nam caprorum propriae sunt verrucae, e collo pendulae, inutiles lacti emulgendo, etsi papillarum speciem prae se ferunt. S.

— 26. यच्चोच्यते । Haec verba versui praemissa arcto vinculo iuncta sunt cum oratione soluta, qua terna distt. proxima excipiuntur, quandoquidem in eis rex opinionem suae contrariam proponit, deinde refutandam. Quod non satis animadverterunt interpp. S.

*Ibid.* c. De neutro plur. एतानि cf. not. ad Bhag. Gît. p. 125. ed. Bonnens. Alia eiusdem constructionis exempla leguntur Man. I, 48. II, 64. 136. III, 101. etc.

— 28. b. Formula चेन् न ita semper est accipienda, ut चेत् ad primam referatur periodi partem, quam conditionalem esse absque negatione, hac ipsa coniunctione declaratur, a न autem incipiat apodosis. Sic in loco nostro et *Védânta - Sûtrae* p. 15. l. 15. शरीरे पतितेऽशरीरत्वं स्याद् इति चेत् । न ॥ ibid. l. 18. et 25. p. 19. l. 3. Sic etiam in hoc versu, a quo incipit brevis expositio philosophiae Sankhyae: (*Sânkhya - Sûtra* 1.)

दुःखत्रयाभिघाताज्जिज्ञासा तदपघातके हेतौ । दृष्टे सापार्था चेन्नैकान्तात्यन्ततोऽभावात् ॥

In hoc loco vel caesura protasin ab apodosi seiungit. Alia est ratio formulae नो चेत्, de qua suo loco dicetur.

*P.* 6. *l.* 9. कार्याक्षमाणां male abest a cod. P.

— 10. Subiunxi e codd. orationi solutae particulam caussalem यतः minime otiosam, quandoquidem sequitur hinc refutatio sententiarum praecedentium alieno nomine prolatarum. S.

6. *Dist.* 29. 30. Desunt hace distt. in codd., prius etiam in interpr. Jonesii et ed. Seram.

— 30. 31. Invertit horum distt. ordinem ed. Ser.

— 32. c. P. अत: पुस्तकारेषु, perperam.

— 34. b. P. दृष्ट्वा तु; male. — Affixum ईय solenne esse videtur in formandis substantivis, quibus appellantur, tanquam nominibus propriis, narrationes in vulgus notae et omnium ore decantatae. Aliud exemplum est श्येनकपोतीय, Ram. II, 12, 40. ed. Schl., tertium addit Wilso e Panchatantro, l. l. p. 173. काकोलूकीय. Propria horum nominum vis est *comparandi*; काकतालीयवत्, quod pro adverbio est accipiendum, est: *veluti* in ista fabula de cornice et palma. Quam rem a *Panine* edocemur. V, 3, 106. समासाच्च तद्विषयात् ॥ इवार्थविषयात् समासाद् इवार्थे छ: स्यात् ॥ काकतालीयो देवदत्तस्य वध: । अजाकृपाणीय: । Priori vocabulo dicitur, mortem contigisse Devadattae, sicuti cornici in ista fabula de cornice et palma. Nominis notionem accuratius enarrat *Patanjalis:* द्वाविवार्थौ । काकागमनमिव तालपतनमिव काकतालं । काकतालमिव काकतालीयं । Ceterum vel ex hisce verbis colligi potest, fabulam istam in eo versari, quod cornix palma ex arbore decidente occidatur; cum cuius morte comparatur letum Devadattae a latronibus occisi.

7. *Dist.* 35. 36. desunt in utroque cod. Jonesius tamen ambo expressit, neque aliter W. Ed. Ser. alterum omisit, in priore vitiose गुणे dedit pro गुणे; correxerat iam *Bernstenius.*

— 38. 39. Omittuntur in utroque codice et ab Jonesio; 39 etiam in ed. Ser. quae hoc substituit, ab editore Lond. receptum:

पुस्तकेषु च नाधीत: नाधीत: गुरुसंनिधौ ।
न शोभते सभामध्ये जारगर्भा इव स्त्रिय: ॥

»Libris non eruditus, neque eruditus magistri contubernio, non splendet in aula media, sicuti mulieres ex adultero gravidae.« Ed. Ser. habet contra grammaticam in priore versu नाधीतं, in posteriore गर्भा:, quum istic nominativus, hic pluralis requiratur: mallem tamen ubique pluralem. Prius mendum tollere aggressus est ed. Lond. sed pro more suo novum peccatum admisit; scribi enim debet utroque loco नाधीतो. At hanc sententiam neque codices neque interpretes agnoscunt; conflata videtur e praecedentium imitatione; exit in comparationem nimis claudicantem; missam igitur feci. S.

*Dist.* 39. Cf. Gr. Yatesii p. 331. ubi tribuitur Châṇakyae, qui auctor P. dicitur fuisse libri de rebus prudenter gerendis (नीति). Cf. Wils. l. l. p. 158. Et fuit sane नीतिविज्ञः, si fides habenda est auctori dramatis Mudrâ-Râxasi.

*L.* 12. — 15. Castigavimus hunc locum auctoritate librorum Mscptorum, in plerisque egregie eodem conspirantium. पण्डिता l. 12. omisit P. l. 13. idem praebet: पण्डितास्तावन्मम वचनं श्रूयतां । deinde: एवंकृतः । Pp. ut nos, peccat tantummodo in श्रूयन्तां । Edd. hunc in modum se habent: भो भोः पण्डिताः श्रूयन्तां मम वचनं अस्ति कश्चित् एवंभूतो विद्वान् यो मम पुत्राणां नित्यमुन्मार्गगामिनामनधिगतशास्त्राणामिदानीं नीतिशास्त्रोपदेशेन पुनर्जन्म कारयितुं समर्थः ॥

Corrigendus est plur. imper. cum nomin. sing. vitiose positus; melius tamen regiae maiestati convenit श्रूयतां absolute positum, et saepe sic usurpatum. विद्वान् glossematis speciem prae se fert, quo quis एवंभूतः accuratius definire voluerit. अनधिगतशास्त्राणां e primo regis sermone huc translatum videtur, sicuti vice versa hinc नित्यमुन्मार्ग° eo migrasse monuimus. इदानीं παρέλκει. कारयितुं समर्थः est scholion margini adscriptum ad declarandam vim futuri करिष्यति, deinde in textum irrepsit. Hisce additamentis omnis concinnitas orationis perierat, iisdem eiectis prodit slocus elegans, ad metri leges probe exactus, quem cod. Pp. etiam interpunctione distinguit. Quod tanto magis placet, quia etiam ceteri interlocutores fabularum argumenta versibus praecipere solent. S.

*Dist.* 41. अतः praemittit P. mendose. - b. मारकतोर्तुतीः । Ser. minus bene.
— 42. a. ताताः Pp. absurde; idem c. याति pro एति; nil refert.

*L.* 20 — 22. Cod. Pp. post शास्त्र omittit तत्त्व. — समुद्भवाः e cod. Pp. — P. संभवाः । edd. संभुताः, corrigi debet संभूताः, uti iam monuerat Bernstenius. Pp. omittit महा ante कुल; nec male; saepe enim कुल simpliciter pro nobilitate ponitur. Porro ed. Lond. राजपुत्रास्तव मया; paullo melius ed. S. तन्मया; sed मया arroganter foret additum a Vishnusarmane. नीतिविद्यां e cod. P. edd. नीतिं; Cod. Pp. नीतिशास्त्रं. S.

*Dist.* 43. a. नाद्रव्यनिहिता Pp.

— 44. a. b. Exhibui versum, qualis in utroque codice legitur. Edd. अस्मिंस्तु निर्गुणं गोत्रे नापत्यमुपजायते । quae videtur esse emendatio grammatici cuiusdam, quem hiatus offenderat; intrusit itaque particulam adversativam loco alieno, et negationem inconcinne transposuit. At saepius contra grammaticorum praecepta vocalem अ aut elidendam aut contrahendam

f. tuetur caesura. Vid. Bhag. Gît. XI, 54, a. XII, 8, c. infra I, dist. 205. II, 14. 116. IV, 57. S.

*L.* 5. अहं abest ab utroque codice. Deinde P. तव पुत्राणां नीतिं . . ज्ञानं करिष्यामि । Pp. पुत्रान् नीतिं . . ज्ञानं करोमि । mendose. *Lin.* 6. Pp. राजा सविनयं पुनराह । P. रा° पु° सविनयमाह ।

*Dist.* 46. c. यत्नान्निकर्षेण Pp. minus eleganter repetito vocabulo.

— 47. Desideratur in utroque cod., sed expresserunt interpretes.

*L.* 13 — 15. Castigavimus haec ope cod. P. quocum in plerisque consentit Pp. nisi quod ante उपचये perperam omittit ज्ञान et otiose अधुना subiicit. Pro ज्ञानोपचये exhibent edd. नीतिशास्त्रोपदेशाय, in quo inest ingrata repetitio; melius praeterea convenit casus septimus quam dativus rei, in qua peragenda auctoritas alicui tribuitur. Pp. प्रणमामि इत्युक्त्वा corrupte, sed operae pretium erit, corruptelae originem indagare. Interpunctione sublata praecedenti vocabulo adhaeserat vocalis इ, unde particula incipit. Hinc transpositis syllabis मा et प effictum est verbum, quod sensui non nimis male convenit; sed postulabat illud accusativum भवतः. Nimirum non intellexerat librarius usum ellipticum vocabuli प्रमाण, de quo egi ad Bhag. Gît. p. 122. Porro edd. omittunt स राजा et exhibent: बहुज्ञानगुरः-गं पुत्रान्, nullo sensu. Pro पुरस्तात् ponunt codd. अग्रे, quod ad idem redit. S. — De क्रम dicetur ad p. 9. l. 8.

*Dist.* 48. Ante hoc distichon duo alia inserit ed. Lond.

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं विद्यातिगुप्तं धनं ।
विद्या बन्धुरसौ विदेशगमने विद्याक्षयं संबलं ।
विद्या कीर्तिकरी सभावशकरी विद्या परं लोचनं ।
विद्या जीवनहेतुरत्र भुवने विद्याविहीनः पशुः ॥
गङ्गाहीनो हतो देशो विद्याहीनं हतं कुलं ।
अप्रसूता हता नारी हतो यज्ञस्त्वदक्षिणः ॥

„Doctrina profecto summum viri decus; doctrina bene custoditus thesaurus; doctrina comes eadem in peregrinatione; doctrina inexhaustum viaticum. Doctrina laudis et publici assensus est conciliatrix, doctrina clarissimum lumen; doctrina vitae praesidium in hoc mundo; doctrina destitutus homo est pecus."

„Gange carens cassa est regio; doctrina carens cassum genus; sterilis foemina cassa; cassum sacrificium sine largitione."

Hos versus nullo alio ex fonte in Ed. Lond. fluxisse, quam e cod. Wilk. inde probabile fit, quod V. cl. eosdem iam antea Anglice expresserat; codd. nostri, ed. Ser., Jonesius denique pariter eos ignorant. Quapropter exulare iussimus sententias nulla fere re praeter vanam verborum pompam notabiles et inepte huc intrusas. Si Vishnusarman hunc in modum exorsus fuisset, iure quaeri poterat: quid dignum proferet tanto promissor hiatu? — Enimvero is sedulo dissimulat magistri supercilium, et nihil aliud adolescentibus pollicetur, quam delectationem e lepidis fabulis percipiendam. S. Prius distichon Bhartriharis est; cf. ed. Ser. p. 57. Laudatur etiam in gramm. Yatesiana p. 330, primo et tertio hemist. omisso, secundo et quarto hunc in modum variato: *b*. . . बंधुजनो . . . . . . . . परं दैवतं । *d*. . . राजसुपूजिता शुचि धनं . . . . . . . ॥

— 48. c. तु e cod. Pp. pro च; postulatur particula adversativa. विनोद् proprie est depulsio curarum (radix नुद् enim dimissionem notat), sed usurpatur plerumque de delectatione, quae libris eleganter scriptis legendis vel audiendis animo percipitur. Sic de fabula audienda Mâl. Mâdh. prolog.: आदिष्टो ऽस्मि परिषदा यथा केनचिदपूर्वप्रकरणेन वयं विनोदयितव्या इति ।

*L*. 18 — 20. P. तदद्य सांप्रतं भवतां etc. Pp. तदवतु भवतां etc. quibus additamentis commode carebit textus. — काककूर्ममृगाखूनां Pp. quod e dist. proxime seq. huc migrasse videtur. अथ praemittit P. verbis राजपुत्रैरुक्तं । — आर्य e P., Pp. minus apte देव, qui titulus regum est proprius. Post शृणुत addunt edd. यूयं, otiose. Cod. P. विष्णुशर्मणोक्तं । संप्रति मित्रलाभः श्रूयतां यस्य etc.

*Dist*. 1. d. Codd. et ed. Ser. मृगास्तथा: quae scriptura per se genuina est, sed minus in hunc locum convenit. Enumerantur enim exempla, quibus comprobetur positio generalis. Quae vis est propria syllabae वत्, adverbia formandi gratia affixae. Cf. Wilk. Gr. §. 1038. Plane similem eius usum vidimus supra; prooem. dist. 34. S.

*L*. 3. In commate secundo edd. सो ऽब्रवीत् । Sequimur omnino in hisce formulis, quibus introducitur quaeque narratio, auctoritatem codd. nisi ubi aliud suadeat perspicuitas orationis, cui ab editoribus aeque ac librariis saepius male consulitur; silentio igitur praetermisimus huiuscemodi varietatem scripturae; quod idem valet de fine fabularum, ubi ante repetitum hemistichium primum distichi, quo unicuique fabulae

praeluditur, in solenni hac formula: अतोऽहं ब्रवीमि nonnunquam scriptum invenitur प्रब्रवीमि.

*L.* 4. शाल्मलिस्तरुः P. — -लिः तरुः Pp. quod mendum est in codd. haud raro obvium; sed nc cod. P. scriptura quidem in hunc locum quadrat; postulatur enim compositum. — आगम्य P. utraque forma legitima, neque ullam deprehendere mihi contigit legem, qua inter eas discrimen statui posset. — देशान्तराद् P. mira lectio nec solito sensu hic accipi potest अन्तर, quod nominis more additur et *aliud* valet, qua de re infra; statuenda est potius h. l. alia vocis significatio: *pars interior*; sed vel haec parum convenit et reiicienda potius omnino est lectio.

*L.* 5. रजन्यां e codd. — Edd. रात्रौ, minus ornate. चरमाचल, e cod. P. id. voluit Pp. sed omisit अचल. Edd. अस्ताचल eodem sensu, sed tritum. Praetulit in hac descriptione auctor verba poetica hoc, nisi fallor, consilio, ut sesquipedalia quorundam magniloquorum poetarum verba rideret.

*L.* 6. लघुपतनकनामा. Ed. L. vitiose नाम; hoc vocabulum enim aut componitur cum nomine proprio et secundum personae cuiusque genus inflectitur; aut nomini declinato additur adverbii more: *nomine;* sed posterior ratio, si bene animadverti, ad nominativum est restringenda. प्रबुद्धः सन् codd., quem loquendi usum, quanquam recentiorem, suadentibus libris Msceptis, in seqq. saepius conservavimus, quippe qui haud alienus sit a genere sermonis, quod per totum hunc librum obtinet. — द्वितीयकृतांत P. minus bene. आयान्तं e codd. — Edd. अटन्तं quod verbum parum huc convenit; non enim fortuito sylvam *pervagatur* venator, sed certo consilio retia tendendi advenit.

*L.* 7. आलोक्य codd. Discrimen est inter आलोक et अवलोक; prius est necopinato et de repente conspicere, posterius consulto et accurate contemplari; cf. schol. ad Mâl. M. I, 20. cuius discriminis ignari saepissime unum pro altero male ponunt librarii, neque qui hoc ignoret probe intelliget hunc Valmicis versum (Râm. II, 47, 2.) शोकाश्रुपरिद्यूना वीक्षमाणास्ततस्ततः । आलोकमपि रामस्य न पश्यन्ति स्म दुःखिताः ॥ ज्ञातं deest in codd., iusto brevius. Post comma तद् e codd. additum.

*L.* 8. ज्ञातं किमनिष्टं दर्शयिष्यतीत्यालोच्य तद् etc. in quibus verbis अनिष्ट inleleganter repetitum est, neque placet h. l. आलोच्य, de cuius verbi vi propria alio loco dicam.

*L.* 9. यतः e codd. et ed. Ser.

P. 9

*L.* 8. तदनुसरणक्रमेण । Illustrabo breviter haec verba, quorum prius a Wilsone omissum, alterum haud satis est explicatum. अनुसरण et अनुसार utrumque indicat actum insequendi, hoc tamen discrimine, ut prius actum in universum designet et notionem infinitivi contineat, posterius de singulo et definito sequendi actu ponatur. Sic infra p. 98, l. 21. p. 99, 2. et Mêgh. Dût. v. 83. अनुसरण; contra Mâl. M. p. 28, l. 1. पादानुसार, Râm. II, 47, 13 मार्गानुसार. In loco infr. p. 68. l. 13. accedit notioni insequendi sensus quaerendi. Aliena vero est a rad. सृ cum praep. अनु composita significatio *obsequendi*, neque in hoc *Vêdânta-Sârae minoris* loco (p. 4. l. 5.) aliud quid significat, quam sequi: जन्ममरणादिसंसारानलसंतप्तो दीप्तशिरा जलराशिमिव उपहारपाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठं गुरुमुपसृत्य तमनुसरति ॥ quod ideo moneo, ne quis suspicetur, cadere in hoc verbum, sicuti in alia verba *eundi*, quae praep. अनु praefixam sibi habeant, significationem *parendi, observandi* regulam vel praecepta, et si qua alia huic sit similis. तद्, ut nemo non videt, est pro तस्य, sc. व्याघ्रस्य. Ad क्रम quod attinet, id nunc non ago, ut omnes vocis significationes eruam, de instrumentali casu क्रमेण tantum hic est sermo. क्रम a rad. क्रम्, incedere, est *incessus*, deinde *ordo*, quo inceditur, *series*; hinc fluxit sensus, quo क्रमेण plerumque ponitur, *consilium*, ex quo oritur quidam ordo quasi actionum; consilium autem si simulatur, est *praetextus*. Prior significatio cernitur in loco nostro, atque infra p. 92, 1. supra p. 8, l. 15. प्रस्तावक्रमेण, praelusionis consilio i. e. praeludii caussa: altera Mâl. M. p. 23, l. 2. Tertius casus ponitur eadem ratione, iuxta quam Sanscrite dicitur गच्छति पथा. Vides igitur vim vocabuli क्रमेण alii voci additi haud multum differre a praepositione *propter*, quem sensum tribuas verbis वचनक्रमेण p. 25, l. 10. necesse est.

*Dist.* 2. a et b. स्थाने utroque hemist. ed. Ser. sensu cassum.

*Lin.* 11. Sic cod. Pp. — Edd. अन्यच्च commate sciungunt a seqq. quod recte fit, quando duobus distichis similis argumenti interponitur; hic autem est ipsius sententiae pars; deinde ante अवश्यं inserunt edd. et P. इदं cuius vice elegantius fungitur अन्यत्. Pro विषयिणां P. praebet विषयैषिणां, quod glossae speciem prae se fert. Idem mox अवश्यकर्तव्यं । S.

*Dist.* 3. c. . . . . . श्लोकानि Pp., sed praeferendus est genitivus pendens a किं.

*Lin.* 14. Pro अथ P. अनन्तरं, Pp. अग्रे च. Post व्याधेन in cod. P. additur: अरण्यमध्ये. Post विस्तीर्य ed. Ser. inserit कृत्वा, perperam.

— 15. Verba स स्थितः male in utroque cod. desiderantur. Pro तस्मिन् ed. Ser. अस्मिन्. P. अस्मिन्नेव प्रस्तावे.

*P.* 10. *l.* 1. Codd. सर्पन् — l. 2. आलुब्धान् Pp. quod inusitatum certe est atque haud scio, an omnino dici possit. कथा omisit P. qui mox mutato ordine: कपोतान् आह कपोतराजः ।

*Lin.* 3. तावन्न e codd.- Edd. negationem collocant ante verbum; falso: hoc enim foret: faustum hoc non conspicio; nostrum: video hoc non esse faustum. Pp. भद्रकं. P. omittit इदं.

*Lin.* 4. Pp. आलोभेन, sed vid. supr. l. 2. Idem omittit तथा.

— 5. Versui praemittunt codd. यतः, qua particula adiecta dirimitur nexus, qui inter orationem solutam et versus intercedit. Constructio est, si simul ellipsin explemus: तथास्माभिर्भवितव्यं यथा (अभवत्) पथिकः — मग्नः — संप्राप्तः — मृतः ॥

*Dist.* 4. b. पंकगुदुस्तरे, quod durius est. — d. संमृतो edd. Pessime.

*Lin.* 8. अपश्यत् Pp. vitiose. Ne in अपश्यं quis haereat, monendum est, पश् saepius talem in modum poni, ut non sit *conspicere*, sed *interesse rei, praesentem esse;* quod potissimum cadit in participium praes. huius verbi, genitivo vel locativo consequentiae, ut dicunt, posito. Sic Râm. I, LIV, 18. विश्वामित्रस्य पश्यतः ॥

*Ibid.* एको om. P. et recte quidem. Alienus est enim a puriore sermone Sanscrito hic usus nominis numeralis एक, quum eodem sensu ponitur, atque in nostris linguis articulus quem vocamus indefinitum: obtinet contra in hodierno Bengalorum sermone, forsitan etiam in aliis cognatis dialectis; unde haud semel in libros Sanscrite quidem, sed seriore aevo conscriptos, irrepsit. Vid. cl. Haughtonis Beng. Gram. §. 61. p. 15. Sed servanda fuit a nobis hoc loco, sicuti in aliis quibusdam, scriptura, quam et codices tuentur et totum dicendi genus, ad quod pertinet fabularum liber.

*Lin.* 9. पान्था Pp. quae scriptura valde mihi arridet; alloquitur enim h. l. tigris non certum quendam viatorem, sed in universum omnes, qui forte transirent. Ibid. ममेदं P. Verba inde a तद्वचनं usque ad भक्षते ex P. recepimus; optime enim illustrant narrationem.

*Lin.* 10. P. ततो लोभाकृष्टेन चेतसा केनचित् पान्थेनावलोकितं आह च । in quibus verbis nec placent duo casus tertii ineleganter sibi appositi, neque huc quadrat अवलोकितं । आह minus bene positum est propter constructionem

mutatam et nullo prorsus orationis damno omitti potest; quae enim sequuntur secum volvit viator. Post एतत् Pp. addit अपि.

*Lin.* 11. P. संभवतीति किंत्वस्मिन्नर्थे संदेहप्रवृत्तिर्न विधिः ॥ quocum consentit Pp. nisi quod इति omittit et अर्थसंदेहे praebet. In quibus इति prorsus est otiosum, अर्थे vitiosum. अर्थसंदेहे et विधिः ferri possunt; nostra tamen lectio simplicior est, ideoque praeferenda.

*Dist.* 5. b. मतिः P. pro गतिः mendose. Ibid. c. यत्रास्ते edd. quod e scriptura Bengalica male lecta ortum esse videtur. De dativo मृत्यवे supra dictum est ad dist. 6. prooem. यत्र idem est ac यस्मिन् et referendum ad अमृतं; particula enim haec et aliae huic similes saepissime usurpantur pro casibus pronominum, a quibus derivatae sunt; qua de re si dubites, cf. hosce locos: तत्र pro तस्मिन् Bhag. Gît. VIII, 18. XVIII, 4. 16. ततः pro तस्मात् Bhag. Gît. II, 36. VI, 22. अत्र pro अस्मिन् infra 12, 10.

*Lin.* 14. Edd. प्रवृत्तिः inserunt ante संदेहः; sic etiam Pp. sed componit hoc vocabulum cum antecedd. legendo: अर्जन — P. अर्थोपार्जनादौ संदेह एव; igitur omittit प्रवृत्तिः, recte; nam ex praecedd. irrepsit; ceteris varr. lectt. nil frugis affertur textui.

*Dist.* 6. c. पुनः h. l. ut saepius non *iterum* valet, sed *altera ex parte, contra*; quam vim etiam servat in particula composita किंपुनः.

*Lin.* 17. Pp. निरूप्यतां. — Ed. Ser. निरुपयामि, qualia menda plerumque silentio praetermitto, interdum designo, ut iudicent lectores, qua incuria instituta sit ista editio, et discant tirones, quam diffidenter utendum sit talibus editionibus; nam mendum istud prae se fert speciem verbi या praefixis praepp. निर् et उप.

प्रकाशं vocabulum est solenne rei scenicae et hunc in modum definitur in *apophthegmatis* Bharatae, fabularum, ut fertur, apud Indos inventoris: यत् तु सर्वजनश्राव्यं प्रकाशं तदिहोच्यते । oppositum est स्वगतं, quod ab eodem hisce verbis explicatur: यत् तु श्राव्यं न सर्वस्य स्वगतं तदिहोच्यते । *Ibid.* ते सुवर्णकंकणं P.

*Lin.* 18. मारात्मके omittit P. male.

*Lin.* 19 — 21. Verba inde a शृणु usque ad इदानीं desunt in utroque cod. — 19. दुर्वृत्तोऽहं । ex coniectura; edd. दुर्वृत्तोऽस्मि । quod prorsus est absurdum. — 20. pro केनचिद् Ed. Lond. केन, inepte. धार्मिकेन addit Ed. Ser. quod recte scribendum erat per ण; sed abundat.

*Lin.* 21. अहमपि Pp. sed otiosa est h. l. particula.

*Lin.* 22. दाता च, omisso वृद्धः Pp. — गलितनखदन्तहस्तनयनः P. ridicule. — कथं न e codd., edd. न कथं, quae positio dura est, immo h. l. vitiosa.

*Dist.* 7. d. धर्मस्य, e coniect. quam deinde confirmavit Pp. Ceteri धर्मश्च.

— 8. a. पुत्र, Pp., idem mox: दम्भार्थोऽपि हि, quod vix ferri potest, et particula हि est supervacua.

— — d. न महत्स्वपि . . . . Pp. महात्मसु च तिष्ठति P. Prius absurde, posterius eundem sensum ac nostra lectio praebet, sed male dictum est; च enim post तु prorsus abundat et एव unice huc convenit, cuius particulae praecipuus est usus, ut insignius reddat vocabulum, cui additur, atque significet, in quanam voce totus orationis quasi cardo sit positus. Cuius usus exempla permulta in quolibet libro peritiores deprehendent.

*Lin.* 5 — 7. स्व om. P. गतं pro स्वं Pp. Facile est observatu, peculiari quadam vi positum h. l. esse pron. relativum येन, quod non simpliciter valeat: *propter quam* (cupiditatis absentiam), sed *ita ut propter eam;* continetur enim consecutionis notio vocabulo praecedente एतावान्. Eandem vim in relativam vocem exercet एतादृश vid. infr. p. 19, l. 3. ubi यत् fit coniunctio finalis. Neque aliter se habet pron. relat. in hac Ciceronis sententia: *talem* te esse oportet, *qui* ab impiorum civium societate te seiungas. Quae quum ita sunt, miror BOPPIUM, Vir. clar. in eum induci semetipsum passum esse errorem, ut contendat, nil omnino discriminis interesse inter potestatem vocabb. तद् et एतावत्. Vid. quae disputata sunt ad librum *Arjunas Reise* p. 110. At sententiam eius neque stabilient interpretationes locorum Sanscritorum vernaculae; nam male reddantur necesse est quae male sunt intellecta; neque auctoritas WILKINSII, quem innocuum erroris sui participem facere studet Boppius. Levissima nimirum res est, quae professori Berolinensi fraudem fecit. W. definierat एतावत् : *this or thus much, many.* (Gr. §. 909.) quo nil verius esse potest; Anglica vero verba Boppius mutavit in *this, thus, much, many,* negans duas ultimas a W. positas significationes usquam se invenire meminisse. Ipse, credo, negabit Wilkinsius, qui unam tantum posuit vocabuli एतावत् potestatem: *this much* sive *thus much*, si singularis est; sin pluralis, *thus many.* Si id dicere voluisset, quod dicere eum opinatus est Boppius, omisisset partic. disiunct. *or* et commate *this* a *thus* seiunxisset. A तावत्, unde fluxit, eadem ratione differt एतावत्, qua τοσοῦτος a τόσος: तावत् tantum correlativa est vox; praefixa diphthongo

ए, additur correlationi notio demonstrationis. Ad तावत् aut appositum est यावत् aut cogitatione supplendum; ad एतावत् non facile apponitur, quia एतावत् refertur ad rem in conspectu positam et nulla ampliore definitione egentem, aut ad rem non comparatione cum alia, sed ex sui ipsius accidentibus metiendam. Quoties sermoni cuiusdam additur एतावदुक्त्वा, hoc valet: *tantum* dictum esse, *quantum* praecedente sermone contineatur; quod quantum differat a तद् mirum est dicere. Exempla huius vocis sunt infr. p. 24, l. 11. II, dist. 21. p. 60, l. 10. p. 71, l. 17. p. 98, l. 14. Alia alii libri praebent, quae omnia hic afferre non opus erit; unum addam, ex quo solo attente legens vim vocabuli perspiciet: अहमेवासमेवाग्रे नान्यद्यत् सदसत् परं । पश्चादहं यदेतच्च योऽवशिष्येत सोऽस्म्यहं ॥ ऋतेऽर्थं यत् प्रतीयेत न प्रतीयेत चात्मनि । तद्विद्यादात्मनो मायां यथा भासो यथा तमः ॥ यथा महान्ति भूतानि भूतेषूच्चावचेष्वनु । प्रविष्टान्यप्रविष्टानि तथा तेषु न तेष्वहं ॥ एतावदेव जिज्ञास्यं तत्त्वजिज्ञासुनात्मनः । अन्वयव्यतिरेकाभ्यां यत् स्यात् सर्वत्र सर्वदा ॥ Verba a Jonesio ex Sri-Bhagavato excitata sunt As. Res. T. 1. p. 33. ed. Lond. Ut uno verbo dicam: aequalitas duarum rerum vocibus यावत् et तावत्, unius rei cum se ipsa aut cum attributis suis declaratur vocabulo एतावत्. Lass. — Operae pretium erat accuratius haec excutere, quam adhuc factum est, quoniam vocabulum एतावत् desideratur in Wilsonis lexico, utpote praetermissum in glossariis Indicis. Proxime huic cognata vocabula Amarasinhas luculenter et breviter, ut solet, definit: यावत् तावच्च साकल्येऽवधौ मानेऽवधारणे । «Exprimunt, inquit, totum, terminum, quantitatem, affirmationem.» Affirmandi usus in voce तावत्, ut sit *sane*, *certe*, minus vulgatus est. Habemus tamen eius exempla. Hitôp. pag. 15, lin. 18. — A तावत् formatur एतावत् sicuti एतद् a तद्, eadem plane ratione, eodemque sensus discrimine. Utrumque δεικτικῶς usurpatur. Trium priorum significationum quas Amarasinhas vocabulo तावत् tribuit, vox inde deflexa quodammodo est particeps. In एतावदुक्त्वा aliisque eiusmodi locutionibus indicat *terminum*, quo progressus est sermo, ac reddi debet per *hactenus*. Quando simpliciter ponitur sine pronomine relativo, saepe habet emphasin et vim quandam peculiarem. Sic Hitop. p. 27. l. 18, 19: «Quomodo fieri potest, ut mus iste, animal imbecillum, *tam longe* prosiliat?» Invicem sibi respondentia vocabula तावत् — यावत्, secundum varias significationes, quas assumunt, Latine redduntur per *tantus* — *quantus*, *tamdiu* — *quamdiu*, et in plurali numero per *tot* — *quot*. Quando एतावत् a pronomine यद् excipitur, similiter eius vice fungitur *tantus*, sequente

. *qui* cum coniunctivo verbi. Ex. gr. in loco de quo nunc agitur: « *Tanta* est abstinentia mea ab omni lucro, *qua* commotus *cupiam* dare armillam etc.» Errorem suum vix credibilem nondum agnovisse videtur Boppius, quandoquidem in altera *Nali* editione, Cap. IV, sl. 31 pertinaciter *hoc* pro *hactenus* retinuit. — एतावता ह्यज्ञानतमसावृतः कश्चिन्मूर्खः पण्डितमानी मुह्यति येन स तदेतावत्योर्विशेषः कोऽपि नास्तीत्याह । SCHL.

*Lin.* 6. किंतु omittunt edd., male; servit enim haec particula adversativa corrigendis et restringendis eis, quae iam dicta sunt et iungitur cum तथापि, sicuti Latini dicunt: *tamen nihilominus.* P. inserit हि ante दुर्निवारः male.

*Dist.* 9. c. धर्मं P. vitiose. प्रमाणयति, *proponit tanquam exemplar*, verbum est nominale a प्रमाण derivatum, qualia permulta a poetis, praesertim serioribus, formantur. Quae occurrunt in Hitopadesa exempla, haec sunt:

| | | | |
|---|---|---|---|
| I, | dist. | 63. | द्रुमायते, arborescit, arboris loco habetur, a द्रुम, arbor. |
| I, | » | 74. | कृष्णायते, nigrum reddit, a कृष्ण, niger. |
| I, | » | 90. | सुखयति, delectat, a सुख, voluptas. |
| II, | » | 25. | दुःखीयति, dolore afficit, a दुःखिन्, dolore affectus. |
| II, | » | 91. | श्रमणायते, pauperatur, anachoretae instar, a श्रमण, anachoreta. |
| II, | » | 96. | राजायते, regem agit, a राजन्, rex. |
| III, | » | 56. | गोमयायते, fimum bubulum sapit, a गोमय, fimus bubulus. |
| III, | » | 134. | सिंहायते, leonis virtutem aemulatur; a सिंह, leo. |
| IV, | » | 53. | दोलायते, oscillat, a दोला, oscillum. |

Frequentior est omnino, quam nonnulli V.V. D.D. opinati sunt, horum verborum usus apud recentiores Indicos poetas, in primis apud comicos, qui maximae in eis formandis licentiae indulgent, unde probabile fit, vel frequentiorem eorum fuisse usum in quotidiana familiaris sermonis consuetudine. Comicorum audaciam uno exemplo demonstret *Dhûrtasamâgamae* auctor (prooem. dist. 5.): कर्पूरन्ति सुधाद्रवन्ति कमलाहासन्ति हंसन्ति च । प्रालेयन्ति हिमालयन्ति करकासारन्ति हारन्ति च । त्रैलोक्याङ्गनरङ्गलङ्घिमगतिप्रागल्भ्यसंभाविताः । शीतांशोः किरणाहता इव जयन्त्येतर्हि तत्कीर्तयः ॥ Omnem quam congessi exemplorum nubem huc afferre supersedeo; sufficiant haec ex uno tantum libro, *Bhartriharis distichis*, temere collecta: p. 30. l. 3. विषायते । p. 33. l. 8 कान्तायते । p. 41. lin. 4. infr. कदर्थयसि । p. 53. l. 5. infr. वैरायते । p. 56. l. 6. inf.

कूपायते । स्वल्पशिलायते । कुरङ्गायते । माल्यगुणायते । पीयूषवर्षायते । p. 64. l. 5. infr. शिथिलायते । तरुणायते । p. 94. l. 2. अमित्रायते ।

*Lin.* 10. मया च ed. Ser. et Pp. — यथा शृणु P.

*Dist.* 10. Inserit ante hos versus Ed. Lond. aliud distichon, quod solus Wilkinsius agnoscit, sed alio loco, ante dist. 12, exhibet:

मरुस्थल्यां यथा वृष्टिः क्षुधार्त्ते भोजनं तथा ।
दरिद्रे दीयते दानं सफलं पाण्डुनन्दन ॥

Ed. L. vitiose praebet स्थल्यं; *Bernstenius* iam coniecerat स्थल्ये; sed veram emendationem indicavit Bibliotheca Indica II, p. 43. Probum quidem est vocabulum मरुस्थल; sed probabilius est vocalem आ culpa typothetae omissam esse, quam mutatum esse ए in *Anusvaram.* Desumti sunt hi versus sicuti seq. dist. 13. haud dubie e libro quodam Bharateae.

— 10. c. Pro सर्वत्र Ed. L. भूतेषु, S. भूतानां । prior lectio e codice Wilkinsiano fluxisse videtur; utraque autem posthabenda est nostrae, quae idem valet ac सर्वेषु भूतेषु । Verba hemistichii tertii ipsissima leguntur Bhag. Gît. VI, 32.

— 12. b. द्रव्येषु Ed. S. vitiose. Omisit dist. Pp.

*Lin.* 17. अतीव S. अति et mox तत् omittit Pp. — P. दुर्गतदरिद्रस्त्वं तेनाहं दातुं गमयतुः । Aggregativum (*dvandva*) a quo incipiunt haec verba, ferri potest, sed inusitatius est in simplici prosa oratione.

*Dist.* 13. d. S. praebet नीरुजस्य quod alienum est ab hoc loco. Cf. *Wils.* s. h. v. In fine Pp. औषधं । vitiose; constructio enim haec postulat genitivum personae, cui opus sit re quadam, et instrumentalem rei, qua sit opus. Cf. Bhag. Gît. I, 32. Subintelligitur कर्तव्यं vel कार्यं; vid. ex. gr. Râm. ed. Ser. II, XII, 26. (Tom. II, p. 209.) Interdum etiam अर्थः, ex. gr. Bhartrih. p. 57, l. 2.

— 14. d. Pro स्मृतं ed. Ser. et P. विदुः । per se nil refert, sed tuetur prius liber, unde desumtum est distichon, Bhag. Gît. XVII, 20.

*Lin.* 1. अत्र om. P. प्रति e Pp. असौ पान्थः स्नातुं लोभाकृष्टेन चेतसा सरःप्रविष्टं तावन् etc. P. in quibus पान्थः otiosum est, लोभाकृष्टेन चेतसा e margine invecta, ubi verba supra (p. 10, l. 10) obvia adscripta fuerant; सर् mendum vix annotatione dignum pro सरः, प्रविष्टं autem vitiosum pro — विष्टस्तावन् etc. — लोभात् abest a Pp. — Pro सरसि ed. Ser. सरः, quam scripturam Bernstenius ad hunc

. locum nequaquam spernendam esse arbitratur, in qua observatione accuratiorem constructionis Sanscritae (de prosa oratione loquor) cognitionem desidero. प्रविश cum accusativo quidem construitur, verum si hoc loco hanc iuncturam praeferendam censemus, transponenda sunt verba, ita ut सरः nullo vocabulo interiecto a प्रविशति excipiatur; quod re vera facit Pp. In nostra lectione pendet सरसि a स्नातुं.

*Lin.* 4. अहं ex ed. Ser., in ceteris conspirant edd. ex quibus hunc locum exhibuimus. Codd. brevius: - अत्तमः पंके निमग्नोऽसि त्वां पंकादुत्थापयामीत्युक्त्वा ततः शनैः शनैरागत्य व्याघ्रेण धृतोऽचिंतयत् । P. - अत्तमः शनैः शनैरुपगम्य तेन व्याघ्रेण धृतो Pp. etc. in quibus quae displiceant, haud egent mea expositione.

*Dist.* 15. c. अतिरिच्यते. De significatu huius verbi disputatum est in Bibl. Indic. II, p. 234. Locis ibi laudatis addi potest Ram. I, XVI, 14. Verbi huius cum अति compositi notio in universum est *praevalere*, quod in malam etiam partem nonnunquam accipitur; uti Bhag. Gît. II, 34. et Bhartrihar. p. 37. ed. Ser. Constructio duplex est; aut cum ablativo rei, cui quid anteponatur; quod inde explicandum est, quod in hoc verbo lateat notio comparativi, qui ablativum requirit; aut cum accusativo, cuius rei in caussa esse videtur praepositio अति, cum qua composita pleraque verba eundem casum regunt. Activam et mediam huius verbi formam nullis in locis me legere memini. Primariam radicis vim *disiungere, miscere* esse statuunt grammatici; *purgandi* notionem ad septimam coniugationem restringunt; addit Rosenius *coniungere;* sed hoc suo periculo fecit, minus recte interpretatus संपर्कवियोगयोः (नियोग ap. Rosenium peccatum est operarum). Hae tamen significationes parum accommodatae videntur ad hosce Calidasi locos: (Urvasi - Vicrama Act. I, fol. 6. recto cod. Paris.) आविर्भूते शशिनि तमसा रिच्यमानेव रात्रिः । Mêgh. Dût. 21. रिक्तः सर्वो भवति हि लघुः पूर्णता गौरवाय । Quos locos eo consilio laudavi, ut habeat Rosenius meus denuo radd. Sanscrit. illustraturus momenta quaedam ad hanc radicem accuratius definiendam. Nil omnino in linguis difficilius est, quam primariam cuiusque verbi vim ita definire, ut inde perspiciatur, quomodo ab illa, veluti a capite, omnes ceterae significationes sint derivatae.

*Dist.* 16. b. हस्तिनीनामिव क्रिया Pp.; quae verba quid h. l. sibi velint, haud assequor; idem mox प्रायं, inepte.

*Ibid.* d. स्नानं भावक्रियां विना P. quae verba re vera a nostra scriptura haud sunt diversa; omissum enim est geminum punctum in fine voca-

buli भाव, ut fit in codd. Indicis saepissime; litterae autem व et र in scriptura Bengalica facillime confunduntur.

*Lin.* 10. तन्न मया भद्रं etc. Pp. तन्मया न भद्रं P.

*Dist.* 17. Omittunt hos versus h. l. codd., neque aliter interpp.; omnes tamen eos agnoscunt, sed aliis in locis. Mutatio casuum, quae in hoc disticho comparet, ab omni suspicione immunis esse debet, quippe quae minime sit inaudita.

Excipitur distichon 18. in utraque editione ab hisce versibus, utrique interpreti pariter ignotis:

स हि गगणविहारी कल्मषध्वंसकारी ।
दशशतकरधारी ज्योतिषां मध्यचारी ।
विधुरपि विधियोगाद्ग्रस्यते राहुणासौ ।
लिखितमपि ललाटे प्रोज्झितुं कः समर्थः ॥

Versus ab hoc loco alieni, neque enim de dura fati necessitate sermo fit, sed de ingenio unicuique animalium innato atque indelebili; cuius rei oblitum sese conqueritur viator, quum in falso et feroci animali fiduciam poneret. Ultimus versus ad notas, membris natura impressas, ex quibus hominis fortuna praedici posse credebatur, referendus esse videtur; लक्षणानि vocant Indi; quae indicia quum in manibus investigentur, Chiromantiam constituunt; *metopomantiam* etiam agnoverunt Indi.

*Lin.* 15. इति चिन्तयित्वैवासौ P. sed praesens multo praestantius. — *l.* 16. pro अथ edd. अतः, quod retinere debebamus. कर्म omittit P. male. In fine addunt edd. इति, quae particula innumeris paene locis inscite a librariis intruditur.

*Dist.* 19. d. -काले न च P.

*Lin.* 20. वचनं abest a codd. — P. mox: सर्पः कश्चिदाह, male omisso: कपोतः Pp. सर्पः कपोतः कश्चिदुवाच । ad idem redit.

*Dist.* 20. a. वृद्धस्य edd. — b. हि tuentur libri omnes, quanquam manifestum est, hiatus vitandi gratia insertam esse particulam hic otiosam. c. et d. ex Pp. quocum P. consentit, nisi quod भोजने न च मैथुने scribit. Edd. in ceteris ut Pp., sed pro एषां praebent एवं, quod iungendum foret cum विचारेण, „hunc in modum deliberando;" एषां, ut nemo non videt, ad वृद्धानां referendum est: deliberatio, qualem senes instituere so-

lent. Scriptura P. difficilior est explicatu; in constructione haereo; nam unde pendet instrumentalis iste, si omittatur अप्रवर्तनं? Exposui supra (ad dist. 13.) constructionem, qua ex. gr. dicitur किं मम तेन, quid opus mihi hac re? quae constructio si omissa interrogatione (ignoro enim) legitima esset, penderet विचारेण a कार्यं subintellecto et hic evaderet sensus: in esu et venere haud opus (nil proficitur) deliberatione, qualem in omnibus rebus instituunt isti (senes).

*Dist.* 21. c. निवृत्तिः codd. — d. कुतो न वा । Pp. Utrumque, nisi fallor, reiiciendum.

— 22. a. ईर्ष्यां cdd. et P. Exquisitiorem lectionem debemus Pp. — Omnes deinde व्यसंतुष्टः, sed particula तु h. l. prorsus intoleranda. — d. P. . . . नित्यदुःखिताः ॥

*Lin.* 5. एतत् श्रुत्वा Pp. quam scripturam nullo alio consilio enotavi, quam ut observarem, haud infrequenter in libris Msceptis negligi regulam mutationis incommodam sane et ad nostrum sensum auribus ingratam cui tamen obtemperare necesse est, Panine auctore. Lect. VIII, 4. §. 40.

*Dist.* 23. a. सुमहान्ति Pp. — — d. P. क्लिश्यन्ते ये हि लोभिताः; minime spernenda lectio; ये हि, quippe qui. De धृ class. 10. cf. Rosen s. v.

*Dist.* 24 deest in codd., interpretati sunt Jonesius et Wilkins. — Sola deinde ed. Lond. inserit hosce versus:

अन्यच्च । असंभवं हेममृगस्य जन्म तथापि रामो लुलुभे मृगाय ।
प्रायः समापन्नविपत्तिकाले धियोऽपि पुंसां मलिना भवन्ति ॥

„Haud probabilis est dorcadis aureae generatio: nihilominus talem dorcadem appetivit Râmas; appropinquante adversae fortunae tempore saepius mentes virorum contaminantur."

Interpretatus est W. sed male intellexit vocabulum मृगाय, quod per venationem reddidit, quasi scriptum fuisset मृगया, quod respuit metrum atque grammatica. Spectant versus ad narrationem de raptu Sitae, in tertio Rameïdos libro obviam; quae quodammodo in proverbium abiit ut dicatur de conatu irrito, venari dorcadem auream. Alludit eo in fabularum collectione *Vetâla-Panchavins'ati* dicta, ignotus poeta, cuius verba miserrime foedaverunt librarii. Propter similitudinem argumenti apponam tamen quae intellectu sunt facilia: रामो हेममृगं न वेत्ति . . प्रायः सत्पुरुष विनाशसमये बुद्ध्या परित्यज्यते ॥

*Lin.* 10. कपोताः ante सर्वे add. Pp. - निबद्धाः Ser. - अमूडुः in fine commatis addunt edd. quod omisimus, auctoritate codicum, inter quos Pp. praebet सूत्रजालेन, quod legisse videtur Jonesius, vertens: *in the meshes of the net*, sed hoc potius foret: जालसूत्रेषु । P. सूत्रसंचारितजालेन; quae verba ab alio loco (p. 65. l. 13.) mutuata esse videntur. ततो omittunt codd. — Pro अवलंबिताः P. उपविष्टाः, quod repetitum est ex linea 5. — Pp. विलम्बिताः, male; hoc enim est *cunctati;* L. अवलम्बिताः, quod retinuit Bernstenius; mendose. mox सर्वे omittit P.

*Dist.* 25. c. कार्ये P., quod ferri potest.

Subiungunt deinde edd. hunc slocum, a neutro interprete expressum:

तथा चोक्तं । आपदां कथितः पन्था इन्द्रियाणामसंयमः ।
तज्जयः संपदां मार्गो येनेष्टं तेन गम्यतां ॥

„Impotentia sensuum calamitatum dicitur trames; eorundem coercitio via est felicitatum. Qua desiderabile sit, eam sequere."

*Dist.* 27. b. आपदुद्धरणे क्षमः P. उद्धारणा Pp. sed nomini a forma causativa derivato hic nullus est locus.

— c. Pp.: न त्वतीतपरित्राणा । — Paulo obscurior est alter distichi versus propter ambiguitatem verborum. Nam भीत pro adiectivo positum, est *pavidus*, pro substantivo generis neutrius, istud ipsum, quod timetur; पण्डित tum virum doctum, sapientem significat, tum sollertem: quo sensu in malam partem accipi potest, de inepta ingenii affectatione et importuna sedulitate; उपालम्भ, aut *cunctatio* est, aut *vituperatio.* Quomodo intelligendum sit utrumque vocabulum, docet nos totius narrationis tenor. Palumbes socium obiurgant, cuius consilio freti in rete inciderant. Rex eorum, nil attinet, inquit, huius culpam coarguere; cogitandum est potius, quomodo hinc nos extricemus. Emendatione omnino eget versus. Sufficeret mihi lectio cod. Pp. ad sensum legitimum eliciendum, si वस्तु de personis, sive de animantibus, quales sunt fabularum personae, dici posset. Sed desunt exempla. Cf. infra p. 14, l. 4, et p. 53, l. 22. Si pro वस्तु substituas बन्धु, ceteris haud mutatis: न त्वतीतपरित्राणबन्धूपालम्भपण्डितः । evadet sententia satis ad rem accommodata: „Is demum verus est socius, qui malo oppressos extrahere e calamitate valet; non autem is, qui sollers est in obiurgandis sociis, tempore periculi avertendi praetermisso laborantibus." — Si vocabula prioris hemistichii

septimo casu absoluto separatim ponantur, substitui poterit हेतु. Cf. dist. proxime praecedens, b. — Tentabam quoque, insistens vestigiis lectionis vulgatae: न तु भीतः परित्राणे वस्तूपालम्भपण्डितः । Displicet repetita particula तु, sed quodammodo defendi potest, quoniam ad diversa refertur: „non *vero* is, qui pavidus in auxilio ferendo, *contra* sollers est in vituperando. S.

*Lin.* 19. एव om. P. — Pp. विपत्कालविस्मयमेतत् कापुरुषस्य लक्षणं । vitiose; pervertitur enim omnino loci sensus, et subiectum positionis विस्मय in praedicatum mutatur; neque dicere vult auctor, ignavi hominis esse admirari de adverso tempore, sed eius esse obstupefieri, instante tempore adverso.

*Dist.* 28. Auctor distichi est Bhartrihares; cf. ed. Ser. p. 43. Inserunt deinde edd. hosce versus:

संपदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो [न] रणे च धीरत्वं ।
तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलं ॥

न metrum foedat, et expungi debet; quod haud animadvertisse editorem Londin. miror, vel potius non miror; nam supra eius ingenium tales sunt quisquiliae. विरलं, adverb. *raro*, oppositum est अविरलं, i. e. continuo, nullo interiecto tempore. Eadem significatio est adiectivis विरल et अविरल. Vid. Bhartrih. p. 35. Mâl. Mâdh. p. 18. Vêtâl. Panchav. III, 3.

*Dist.* 29. a. पुरुषेणात्र P. minus bene.

*Lin.* 3. आत्मानमिदमपाक्रियतां Pp. cetera bene se habent, sed haud scio an dici possit अपाकरोति, in quo verbo praepositioni आ locus non esse videtur. Voluit fortasse अपाक्रियतां

*Dist.* 30 et 31. Ordinem horum distichorum invertunt P. et W., 31 omittit Pp. In ultimo hemistichio 30 Pp. हस्तिनः । — Edd. et W. मत्तदन्तिन., omissis ऽपि हि; sed nostra scriptura praestantior.

— 31. c. d. P. . . . . परित्यक्तस्तण्डुलो न प्ररोहति ॥

*Lin.* 8. विचिन्त्य edd. स om. Pp. —

— 9. सुहृदात् om. P. — अप om. Pp. — तांश्च, male P. haud enim habet istud च, quo referatur. धावितो Pp. et S. minus bene; inter currendum enim cogitat, non postquam cucurrerat.

*Dist.* 32. a. दरन्त्यंते Pp. — c. निपतिष्यन्ते id. vitiose. — तु in primo hemistichio omnium librorum consensu gaudet, quanquam certissimum sit, huic particulae heic nullum esse locum; neque ad praecedens quod-

dam distichon, quocum coniunctum fuerit slocus noster, referri potest; patet enim his versibus nullum alium esse auctorem, quam ipsi Hitopadesae; cuius rei exempla haud pauca exstant. Certam emendationem in promptu non habeo; quod quibusdam mirum fortasse videbitur, neque habeo tamen.

Post hoc distichon solus Pp. hunc in modum pergit: इति विचिन्त्य पश्चाद्‌दति (sic; lege: पश्चाद्धावति) वेगेन । धावन्तं व्याधमवलोक्य चित्रग्रीवोऽवदत् । इदानीमेतस्य चक्षुर्विषयमतिक्रम्य शुद्रमुड्डीयतां सर्वैः । ततश्चक्षुर्विषयातिक्रान्तेषु etc. quae per se minime mala sunt; sed repetitione eorundem verborum laborant et brevitati studet noster. — l. 12. स व्याधो edd. — अथ mox deest in Pp.

*Lin.* 13. निवृत्त repetunt edd. Pro दृष्ट्वा codd. अवलोक्य — कर्तुमुचितं edd.

*Lin.* 16. तदस्मिन्नरण्ये अस्मन्मित्रं . . . — राज्ञो प्रतिवसति P. omisso fluminis aeque ac sylvae nomine; nos secuti sumus Pp. quocum consentiunt edd. nisi quod अस्माकं scribunt; retinuimus tamen cum edd. et P. मूषिकराजः pro मूषिकः — गण्डकी mendum est Londinense.

— 17. दन्तबलेन सो etc. L. idem vocabulum in suo exemplari legit W. magis accommodato loco sine dubio positum. — ते सर्वे P.

— 18. तत्र e codd. शतं द्वारं P. vitiose. Post verbum निवसति inserunt W. et L. hunc slocum:

अनागतभयं दृष्ट्वा नीतिशास्त्रविशारदः ।
अवसन्मूषिकस्तत्र वृद्धः शतमुखं बिलं ॥

qui versus nil habent quo se magnopere commendent, et sine ullo narrationis damno omittentur. Desumti sunt fortasse e narrationum collectione, cui inscribitur *Vrihatkathá*, cuiusque auctor Somadevas in versus redegit plures Panchatantri fabulas. Cf. Wilsonem l. l. p. 160.

— 19. हिरण्यकः om. codd. Mox. भयेन चकितं P. — -पातो भयाच्चकितः S. Utrumque mendosum.

— 20. कथं pro किं edd. ततो om. codd. Mox P. तत्शुनमाकर्ण्य परिज्ञाय, quod ferri possit, mode correxeris स्वरं; articulata enim voce usus est Chitragrivas; sed praestat omnino प्रत्यभिज्ञाय; cuius verbi vis colligi potest ex Râm. I, 1, 72. legitur praeterea in scholl. ad Kâthaka Upan. p. 19.: haud enotavit Rosenius. Dixerat (l. 16.) Chitragrivas, se iam antea familiaritate Hiranyaci usum fuisse.

*Lin.* 22. समायातः om. Pp.; P. समागत्य मिलितः । Deinde (post समायातः) edd. et W. praebent sequens distichon:

यस्य मित्रेण संभाषो यस्य मित्रेण संस्थितिः ।
यस्य मित्रेण संलापस्ततो नास्तीह पुण्यवान् ॥

Adscripti fuerant versus ad vocem पुण्यवान् in textu obviam, nec prorsus inepte, quanquam eis haud aegre carebimus. ततो idem est ac तस्मात् qua de re iam dictum est ad dist. 5. neque offendere debet positivus iunctus more comparativorum; exempla enim ubique obvia. संलापः mendum est; quo enim differt a संभाषः? Interpretatione Wilkinsii fretus (*a friend to embrace*) optime iam olim emendaverat SCHLEGELIUS संश्लेषः । Omisit Rosenius सं + श्लिष; legitur Ram. I, 10, 28.

— 22. अथ initio commatis Sr. एतान् edd. दृष्ट्वा iidem, qui mox सविस्मयः scribunt; haud magnopere refert, adverbium tamen magis placet.

*Lin.* 1. मित्र किमस्माकं प्राक्तनजन्मदुष्कृतविचेष्टितमिदं । P. sic etiam Pp., inserto अन्यद् post किं, et omisso इदं; displicet summopere विचेष्टितं, quod sensum huic loco accommodatum me iudice praebet nullum.

*Dist.* 34. om. P. — Pp. omittit in hem. a. यथा च et hem. c. तथा, sed utrumque postulat metrum. — L. in hem. b. omittit च post यत्र, vetante versu.

*Dist.* 35. a. परिताप ed. Lond. minus bene. d. फलान्येव हि देहिनां । P.

*Lin.* 7. एतच्छ्रुत्वा om. S. तत् pro एतत् P. — Pro हिरण्यकः S. मूषिकः — चित्रग्रीवबन्धनं Pp. — सत्वरं om. codd. — Pro उपसर्पति Pp. उपगतः.

*Lin.* 8. Prius मा desideratur in edd. कुरु post एवं addit ed. Ser. — किं चास्मद् etc. edd. Sed particulae किं च, quae continuativa est et saepius distichis laudandis in hoc libro praemittitur, hic nullus est locus. — Transponunt codd. एषामस्मद् etc. — Deinde inser. ed. Ser. comma hoc: तदा मम पाशं पश्चाच्छेत्स्यसि । in quibus, ne a vitiis essent immunia, editor Londin. पाशं mutavit in पाशां.

*Lin.* 9. एतान् pro एतेषां Pp.

*Lin.* 10. कथमहं समर्थो भवामि Pp. अहं haud male additum; verbum substantivum recentius aevum coarguit. दन्ता मे न हि etc. P. Mox pro भवतः edd. तव. P. भवतामेव पाशान्; hoc male; quia de unius tantum personae vinculis nunc sermo est; illud melius; est enim pluralis maiestatis neque otiosum est h. l. एव.

*Lin.* 11. तद् e codd. Mox यथाशक्ति P. qui et अन्धान् scribit. Edd. post I अनन्तरं pergunt: अप्येषां बंधनं यावच्छक्यं छेत्स्यामि । ed. Lond. एतेषां. अपि male collocatum est, quia, si referatur particula ad adverbium temporis, tota sententia evertitur.

*Lin.* 12. Transponit Pp.: तथापि अस्त्येवं; male, nam अस्त्येवं protasis vice fungitur et nil aliud valet, quam magis usitatum: यद्यप्येवमस्ति । Mox edd. बंधनमेतेषां खण्डय । Pro एतेषां Pp. एषामेव ।

*Lin.* 13. Pro यद् P. यथा, male. यद् ad रक्षणं pertinet, et nota esse debet omnibus haec constructio, a qua rarissime disceditur, qua pronomen relativum nomen, a quo pendet, sibi adiungit; quo fit ut nomen eodem casu ac pronomen relativum ponatur, et addendum sit in altera positione demonstrativum, quod cum nomine in genere et numero consentiat, cuius autem casus pendeat a sententia, ad quam ipsum pertinet. Atque omnino magnum hac in re cernitur discrimen inter Indicam et plerasque alias linguas, in quibus positio relativa alii sententiae inseri solet; Indi autem plerumque praemittunt positionem relativam, subiungunt *principalem*. Quae constructio tam frequens est, ut aliae pro exceptionibus possint haberi. Neque difficile est demonstrare, cur a relativo attrahatur nomen; praemisso enim relativo, subsequente in altera sententia nomine, incertus haeret auditor, sive is sit lector, quo referat relativum; perspicuitatis igitur caussa relativo adiicitur ipsum nomen, ad quod pertinet; quo facto necesse fit, ut in altera positione repraesentetur nomen, atque hanc ob caussam additur demonstrativum. His expositis revertor ad locum nostrum, ubi constructio est: यद् रक्षणं — तद् न संमतं । Superfluum erit alia addere exempla, ubicunque enim adsunt. Pro रक्षणं edd. परिरक्षणं. — आश्रित substantive hoc atque aliis huius libri locis ponitur. Vid. in primis dist. 40, ubi cum genitivo positum est; participium आश्रित, accusativum regit. Cf. loca a Rosenio s. v. congesta. न edd. pronomini तद् subiungunt; melius collocant codd. quam rem qui perspexerit, is demum aliquid profecit in hac lingua. Edd. mox नीतिवेदिनां. P. तत् किं नीतिविदां संमतं । sensus idem est, sed enuntiatur per interrogationem.

*Dist.* 36. दारां L. vitiose. — a. आपदर्थं P. आपदार्थं Pp. quod nihil est. Scriptura codicis P. minus placet, quippe quae dicat, custodiendas esse divitias ad res adversas excitandas; अर्थं enim hunc in modum adverbialiter positum, तादर्थ्ये est intelligendum, अर्थे h. l. unice est verum: custo-

diendae sunt divitiae *propter* res adversas, quae irruere possint, et *contra* quas tunc utendum sit divitiis. Quod discrimen inter अर्थं et अर्थे adverbialiter usurpata non leviter pono; sed reiterata multorum locorum consideratione, ita ut ab hac opinione non discedam, quamvis scripturam -अर्थं tueantur editiones codicis, unde detumtum est distichon. Vid. Man. VII, 213. Apparet quidem ex scholl. ad h. l. non nuperrimorum editorum culpae attribuendam esse scripturam अर्थं, quippe quam ante oculos habuit *Cullucabhattas*, per आपन्निवारणार्थं locum interpretatus; verum respicit tum hic, tum alibi, magis tenorem loci, quam accuratam eius interpretationem grammaticam.

*Dist.* 37. c. तन्निघ्नता codd. vitiose; refertur enim ad. प्राणाः.

*Lin.* 18. हिरण्यक e codd. तावद् h. l. non est adverbium temporis, quo sensu saepius usurpatur et valet *interim;* sed particula concedentis. Deinde omittunt codd. अस्मद्; in fine P. न शक्तः, omisso सर्वथा, quod facit etiam Pp. retinens tamen असमर्थः । Addunt deinde edd. तेनेदं ब्रवीमि ।

*Dist.* 38. Pp. सन्निमित्तं P. तन्निमित्तं. Repetitur in edd. et codd. distichon infr. p. 99, l. 15. q. l. cf.

*Lin.* 22. असाधारणहेतुः Pp.

*Dist.* 40 et 41. Transponit haec disticha ed. Lond. nescio quam ob caussam.

41. b. . . . पुंकुले मम P. quod vocabulum, quamvis in lexicis non obvium, haud prorsus est reiiciendum. Abundat sane in nostra scriptura copula.

— c. . . . . विहायास्थां edd. (Ser. mendose punctum in fine voçis आस्थां omisit) At magis accomodata est loco enuntiatio sententiae per interrogationem. Pp. . . . तथाप्यास्था, quod non intelligo. Jonesius legit ut P.

*Dist.* 42. d. तदा लब्धं भवेन्न किं P. तत्र लब्धे भवेन्न किं Pp.
तन्न लब्धं भवेन्न किं S. तत्त्वलभ्यं भवेन्न किं L.

Ex hac varietate apparet, in ultimis verbis omnes consentire libros; quo facto statim etiam patet, तदा लब्धं vel तदा लभ्यं esse legendum; hoc enim solum in antecedentia quadrat; rarius praeterea, यदि excipitur a तत्; Bhag. Git. I, 46. तत् pronomen est, non coniunctio. Iunctio यदि - तत् auctoritate codd. fruitur infr. p. 99, l. 14. Longius foret demonstrare, quo quaeque ceterarum scripturarum offendat; id tantummodo dicam, scripturam cod. Pp. sensum praebere haud malum, modo तत्र accipias

pro तस्मिन् (sc. अर्थे) et लब्धं subintelligas ad किं. Omitti enim potest in apodosi तदा post यदि; vid. Bhag. Gît. XI, 12. Ed. Sr. peccat in gemina negatione; voluerunt haud dubie भवेन्नु किं, quanquam durius est particulam interrogativam नु tali iunctura ponere.

*Dist.* 43. De दूर observandum est hoc vocabulum de spatio tantum usurpari, चिर de tempore, दीर्घ de utroque. स्थायिन् i. e. *perdurans*. Bhartrihar. p. 75. कतिपयदिवसस्थायिनी यौवनश्रीः ।

*Lin.* 11. प्र om. P. पुलकितलोमाङ्गः P.

— 12. आश्रितानां codd. sed nescio, an cum genitivo iungi possit वात्सल्य, eo sensu, ut sit amor erga aliquem. — Mox प्रयुज्यते sola ed. Lond. quod ut debuimus, ei reliquimus. — एतद् initio commatis P. qui in brevius contrahit seqq. . . . उक्त्वा सर्वेषां बन्धनानि छित्त्वा हिरण्यकः सर्वान् etc. — तेन om. Pp. et mox l. 13. ततो.

— 14. Pro सर्वयात्र P. तद् male.

*Dist.* 45. c. गजतुरंगमयोरपि P. minus bene; difficilius enim est serpentes domare quam equos.

— 46. b. in निपुणैः peccat utraque ed. scribendo निपुनैः । in fine hemistichii b. P. समुद्रालयात्; haud male; minus elegans enim est ista repetitio particulae अपि. — c. P. दुर्नीते हि किमस्ति दुर्लभतरं etc.; superscriptum est postremo vocabulo सुचरितं, sed deinde deletum. Pp. in ceteris consentit cum P., sed pro दुर्लभतरं praebet: किं न चरितं. Ex interpretatione Jonesii haud divinaverim, quam scripturam ante oculos habuerit; ex verbis Wilkinsii: *when laws are ill enforced, where are their good morals? To whom is the mere glare of the fire a virtue?* — probabile fit, eum legisse दुर्नीते किमिहास्ति किं सुचरितं; postrema in omnia diversa abeunt, neque haec valde curo, quippe in quibus nil variant libri; legit fortasse: को वह्निलोहे गुणः । In hac discrepantia librorum certi quid statuere si velimus, poetae mentem primum perspiciamus necesse est. Ostendere itaque vult, omnium rerum potentissimam esse fatum (काल enim saepius hanc habet significationem, quia temporis decursu patefiunt fati decreta) contra quod refugii nihil hominibus sit datum; ponit primum exempla; avibus libera aëris spatia praesidio non esse, neque piscibus maris profunda; tum ad homines transit, quibus ex vulgari opinione duo sint propugnacula ad infortunia a se propulsanda idonea; prudentia in agendo et opulentia; haec designatur voce स्थान, illa eis quae antecedunt verbis.

Quid igitur, dicit, contra fatum iuvamur prudenter agendo (सुचरितै)? quid igitur est, quod dicatur, hoc vel illud imprudenter esse actum? praevalet quippe consiliis fatum. Obstat huic interpretationi solummodo id, quod सुचरितं ad prudentiam agendi refero; notat enim hoc vocabulum *pie factum*; verum significatio quam mox posui, contraposito दुर्नीतं satis stabilitur. Sed iudicent peritiores; hisce autem ita expositis cetera brevius expediri possunt. स्थान vocabulum est ethicorum: continuatio status cuiusdam medii atque aequabilis. *Amaras* p. 186. II, VIII, I, 20. ed. Col. क्षयः स्थानं च वृद्धिश्च त्रिवर्गो नीतिवेदिनां ॥ Scriptura cod. P. nihili est; दुर्नीते ferri posset hoc sensu: quid est in imprudenter actis, quo se perdere dici possit homo? — इह est: in hac vita, ut saepius. Quod ad cetera pertinet, एकांत h. l. solitudinem significat, nec adhibenda est notio vocabuli, qua in libris philosophicis usurpatur, quaque positum est in loco supra a me allegato. Cf. ad Proem. dist. 28. -व्यसनप्र° est, ut Indice loquar: व्यसनाय प्रसारितः करो येन सः । प्रसारित i. e. porrectus. Vid. infr. p. 114. l. 13.

*Lin.* 3. P. post आलिंग्य च pergit: प्रत्यायितश्चित्रग्रीवः सपरिवारः स्वदेशं ययौ । Similiter edd.: आलिंग्य च संप्रेषितश्चित्रग्रीवोऽपि सपरिवारो यथेष्टदेशान् ययौ । In utralibet scriptura hoc maxime displicet, quod gerundia, unde incipit sententia, quaeque ad Hiranyacum sunt referenda, sine ullo regimine posita sunt; inserendum certe ex coniectura fuisset तेन post आलिंग्य च. Otiosum est praeterea istud अपि, quod praebent edd. — Inserunt deinde post lin. 3. edd. hoc distichon, quod solus W. agnoscit, alio tamen loco (l. 5.) insertum:

यानि कानि च मित्राणि कर्तव्यानि शतानि च ।
पश्य मूषिकमित्रेण कपोता मुक्तबन्धनाः ॥

De distichi origine cf. quae dicta sunt ad p. 14. l. 18.

*Lin.* 4. edd. अपि pro च. — Pro अथ P. अनन्तरं. Nomini cornicis addunt edd.: --नामा काकः, quod supra iam prolatum est, p. 9. l. 6. — Obiter moneo vocabulum आश्चर्य derivatum esse a rad. चर् et praepositione आ, addita littera स् quae etiam praepositionibus अप, अव, परि et सं, praefixis verbo कृ et vocabulis ab eo derivatis adiicitur; quam litteram qui euphoniae gratia insertam esse contendunt, valde errant; notat enim significationis diversitatem, quae inter vocabula, quibus inserta sit littera sibilans, et ea, quae hac littera careant, intercedit. Cuius rei omnis dubitatio re-

movebitur, si comparetur संस्कार् cum संकार्, अपस्कार् cum अपकार्, परिष्कार् cum परिष्कार्, आश्चर्य denique cum आचार्य et आचर्य (Pan. VI, 1, 147.); utrumque enim vocabulum significat id, quod adeundum, frequentandum sit vel quod adiri, frequentari soleat; hoc tamen discrimine, ut आश्चर्य sit id, ad quod concurrant homines admirabundi: *miraculum;* आचार्य qui frequentetur a discipulis discendi cupidis, *magister;* आचर्य, quod aggrediendum sit, tanquam negotium. Aliud exemplum huius स् praepositioni आ additi exstat: आस्पद. Dicitur etiam अवस्तार् et अवतार् (Pan. III, 3, 120.) Sibilans sequente क vel प, praecedente vocali अ, locum suum tenet haud aliter atque in vocibus दिवस्पति, वाचस्पति, बृहस्पति. Omnes autem hae voces documento sunt, sibilantem quondam etiam ante consonantes क et प sonum suum haud in adspirationem finalem deformasse; cuius rei luculenta exempla ex vetustissimis Indorum voluminibus proferre possim; sed adeat, cuius intersit rem accuratius explorare, auctorem gravissimum, *Paninem.* VIII, 3, 8. seqq. et quae disputavi in libro: *Ind. Bibl.* III, p. 51. seqq. Nunc cursum tenebo.

*Lin.* 5. अपि desideratur in P.

— 6. मैत्रं Pp. utraque forma proba. — Mox P. मामपि मैत्रेण. Pro अतो Pp. ततो. — एतत्कृत्वा om. codd. अपि addunt edd. post हिर°.

— 7. विवराद्दाह Pp. — हिरण्यकेनोक्तं P. nil amplius. — 8. विहस्य om. Pp.

*Dist.* 48. b. विपत्तेरेव कारणं L. विपत्तेः कारणं यतः । S. Illud ferri possit; hoc absurdum est.

*Lin.* 13. मध्यदेशे Pp. docte, nec tamen convenienter. Antiquissimae enim illae Indicarum regionum divisiones, quas libro II. codicis exposuit Indorum legislator, ea aetate, qua haec fabularum collectio facta esse videtur, obsoleverant haud dubie. — Mox codd. चम्पकावती, haud male, neque tamen nostra scriptura melius. Ed. Ser. चंपकावती.

*Lin.* 15. भ्रमन् P. — हृष्टपुष्टाङ्गः edd. male; हृष्ट enim huc non facit. Mox addunt iidem केनचित्; deinde अवलोकितः male; vide quae supra de discrimine horum verborum dicta sunt. — Editum est h. l., forsitan etiam nonnullis aliis, शृगालेण pro शृगालेन; cuius rei culpa a me sustinenda est; dubitavi enim, num recte dictum fuerit, littera ल interposita, nasalem dentalem न in cerebralem non esse convertendam ab antecedentibus tribus litteris caninis et sibilo ष; sed meliora posthac sum edoctus.

*Ibid.* edd. तं दृष्ट्वा शृगालोऽचिंतयत् । *Lin.* 17. आलोक्य om. Pp.

— 18. Pro स Pp. जंबुको । P. शृगालेनोक्तं । Mox जम्बूको Pp. utravis forma legitima; idem mox: अरण्येऽत्र et मृगवन्; postremum haud idoneum.

— 19. भवन्तं e P.; ceteri त्वां, cui vocabulo copulam praemittit Pp. सम्बन्धुः om. P.

— 20. सर्वदा om. Pp. सर्वथा substituunt edd., male. Iidem in fine addunt इति, de cuius particulae incommoda insertione iam dictum est supra. — Omittunt mox codd. capreoli responsum. — ततः पश्चाद्रस्तं edd. ततस्तावद्रस्तं P. गतो मरीचिमालिनि (sic) Pp. — आवासभूमिं P.

— 21. अत्र P. — l. 22. वृत्त om. Pp. — सुबुद्ध L. — pro काको P. वायसो. Mox चिरमित्रं S. — प्रतिवसति Pp. — तौ दृष्ट्वा om. Pp.

*Lin.* 1. चित्राङ्ग e P., Pp. praebet मृग; sed illud exquisitius.

— 2. मित्र om. P. — Ed. L. sola: आगतेन, quod ei reliquimus. Pro विश्वासो S: मैत्री न युक्ता; quod Panditi ob hanc caussam praetulisse videntur, quia insolentius sit dicere विश्वासः सह; sed विश्वास h. l. est familiaritas, quae ex confidentia oritur. Addit L. orationi cornicis: तन्न भद्रमाचरितं । Similia leguntur verba supra p. 12, l. 10.

— 7. दुर्दैवविपाकाद् P. — दैवदुर्विपाकाकुलितः नयनः (sic) P. गलितनखनयनो edd. Rescribe: आकुलितनयनो — 8. अथ कृपया om. codd.

— 9. Alterutrum किंचित् om. Pp. किंचिदुत्कृत्य S.

— 10. भक्षितुं L. S. minus usitata forma. — गतः P. minus bene. — ततस् om. codd. — 11. भयार्तः edd.

— 12. सभयः, omisso आह Pp. Omittuntur sane interdum verba quibus colloquii vices declarantur, in primis post vocabula प्रकाशं, स्वगतं, alia similia, quod ex scena Indica assumptum est; in dramatis enim sicuti apud nos indicantur personae suis nominibus, uniuscuiusque orationi praemissis et extra sermonis nexum positis; sed h. l. iusto durior foret haec omissio.

*Dist.* 50. Dist. hoc omittunt h. l. codd. nec non interpp. Inserunt infr. p. 114, l. 13. codd. et S. Dubitari posset, utrum तावत् atque यावत् pro adverbiis temporis essent habenda (*tamdiu — quamdiu*), an pro neutris substantive positis (*tantum — quantum*); accuratius perpendenti prius tantum placebit; neque obstat genitivus भयस्य; construitur enim भी etiam cum hoc casu; vid. Râm. I, 1, 4.

*Lin.* 15. Initio commatis ततो edd., quod expunximus, codices secuti; अस्य codici Pp. debemus. — Sequens comma ex edd. repetivimus;

verum emendavimus तथा pro तद्. Codd. aliter: — संनिधाने पलायनमप्यशक्यानुष्ठानं तद्यथा ज्ञातव्यं तद्भवत्वेतत् । Pp; cum quo consentit in prioribus P. अनुष्ठानः solummodo vitiose genere masculino exhibens; sed deinde pergit: तद्यथा प्राप्तं भवतु । Utrumque ferri potest, modo in scriptura Pp. pro भवत्वेतत् correxeris भवत्वेव ।

— 16. Verba inde a तावद् usque ad अस्य om. Pp. neque aliter P. tantummodo pro अस्य substituit एतत्. Mox pro उपगच्छामि P. एव गच्छामि.

— 17. Pro ऽब्रवीत् edd. repetunt ऽवदत्.

— 18. तदा pro तद् P. quod ferri potest; ellipsis enim est pro यदि गार्तारो ऽसि तदा etc. Sed nostra scriptura simplicior. तद् om. edd. recepimus e Pp. a quo दूरं abest. — Edd. deinde न चेद्; male; nam solennis est haec formula, quae Latine reddenda est per: *sin minus, sin aliter.* Differt autem significatione et usu नो चेत् quum a न चेत् et यदि न, tum a चेन्न; de qua formula iam dictum est ad Pr. dist. 28. De ceteris hic breviter dicam. नो चेत् semper elliptico more, omisso subiecto aeque ac praedicato, ponitur et quidem post praegressam aliam positionem, ex qua supplenda est ellipsis. Cf. infr. p. 58, l. 17. p. 76, l. 10. p. 93, l. 6. p. 103, l. 9. p. 127, l. 11. Rarior usus est huius particulae apud poetas, quam apud prosarios scriptores; enotavi tamen bis e distt. Bhartriharis; vid. p. 28, l. 1. p. 90, l. ult. Usu magis quam significatione differt नो चेत् a न चेत्, in qua formula plena enuntiatio deesse nequit: cf. infr. IV dist. 89. 90. Sacuntal. p. 6, l. 10. Man. VIII, 58. Apparet ex hisce locis aeque bene dici posse न चेत् et चेत् - न, modo uno saltem verbo disiuncta sit conditionalis particula a negativa; quod si non fieret, non distingui posset haec formula a चेन्न. न चेत् sive चेत् - न igitur est *nisi;* usurpari in ea tantum potest sententia, cui praemissa fuerit alia, quam inter et conditionalem intercedat continuatio argumenti. यदि न sive न यदि, est *si non;* negatio ad verbum pertinet, conditio ad totam sententiam. Exempla leguntur: Hitop. p. 54, l. 14. III, dist. 2. 10. p. 99, l. 14. Bhag. Gît. III, 23. Man. III, 61. VIII, 184. 189. Confunditur interdum utriusque coniunctionis ratio; hanc autem quam breviter declaravi, differentiam amplius eis, quae de यदि et चेत् dicenda habeam, stabilire studebo. Hoc nunc addam, nescire me, cur in plena sententia dicatur न चेत्, in manca नो चेत्. Scio equidem hoc interesse inter न et नो, quod prior particula in simplici negatione ponatur, altera quum praegressa iam sit negatio, quemadmodum Germani vocabulo *noch*, Angli *nor* utuntur. Bhag. Gît. XVII, 28.

· न च तत् प्रेत्य नो इह «neque id valet post mortem, neque in hoc aevo.» Add. Hitop. IV, dist. 91. III, 61. Cuius rei caussa in promptu est; नो enim conflatum est ex न, *non* et उ *etiam*, i. e. *neque*. Sed neque hoc discrimen ubique servatur, neque in eo positum est id, quo नो चेत् discriminatur a न चेत्.

— 19. अस्मद् pro मद् edd. quod arrogantius est. Pro ततो L. यतो male. - अहं यदि Pp.

*Dist.* 51. a. किं om. Pp. vitiose. — c. व्यवहारान् P.

*Lin.* 22. Desunt in cod. P. verba, versus excipientia, usque ad अहं. Pp. cetera habet, omissis किम - ऽस्ति.

*Lin.* 1. ब्रह्मचारी edd., qui et mox आचरन्; utrumque dicitur. — च abest ab edd.

— 2. धर्मज्ञानरता (sic) Pp. qui et mox सर्वे omittit. इति subiungunt edd. vocabulo विश्वासभूमयः, qua particula omnis sententia pervertitur; hac enim vocula adiecta non potest non fieri, quin विश्वासभूमयः ad vulturem referatur: quo facto omnis oratio praecedens directa fieret et ponendus esset nominativus: वृद्ध - रताः; quod quanquam ferri posset, minus bene huc quadrat. Praedicat enim feles adulatrix studium vulturis positum in cognitione legum, quarum oracula audiendi gratia se eum adiisse simulat. Dicere etiam posset feles se propter legum cognitionem, qua delectaretur vultur, in eo fiduciam collocasse, ita ut omni timore abiecto advenisset. Hunc sensum praebet cod. P., scribens: वृद्धं च धर्मज्ञ इत्यागन्तो विश्वासभूमय इति et quae seqq.; et praeberent edd. emendatione, quam supra indicavi, facta. In nostra scriptura pertinet epitheton ad aves, quos fide dignos vocat feles. Ceterum vel tironibus notum esse reor hunc usum vocis भूमि, quo *dignum* notet; eodem modo dicitur पात्र, quod etiam absolute ponitur pro homine digno, ex. c. supr. dist. 14. — सर्वदा om. P.

*Lin.* 2. pro यतो (अतः mendum est, ex editione Londinensi in nostram translatum) codd. ततो.

— 3. विद्यावयोवृद्धेभ्यो om. Pp. — वयवृद्धेभ्यो L. quod nihili est. Prorsus similis locutio legitur Râm. II, 1, 9. — इह om. Pp.

— 7. Abest a Pp. qui tamen post dist. 54, disticho 53 praemissum haec inserit verba: प्रीतेन वचसापि तावदतिथिः पूज्यः । — S. in fine: पूज्यत एव । — P. यदि तावदन्यन्नास्ति प्रीतेन वचसा तावदतिथिः पूज्यः । lectio haud spernenda, modo prius तावद् omittatur.

*Dist.* 52. c. Suspicor: पार्श्वगताच्.

*Dist.* 53. b. च desideratur in L. — Legitur dist. Man. III, 101. ex quo pro doctrina sua hosce versus laudare debuerat feles (III, 105.): अप्रणोद्यो ऽतिथिः सायं सूर्योढो गृहमेधिना । काले प्राप्तस्त्वकाले वा नास्यानश्नन् गृहे वसेत् ॥

*Dist.* 54. desideratur in P. et S., neque interpretati sunt Jon. et W. Ellipsis est in priore versu pro: यो गृहमागतः । cuius, si opus sit, alia exempla adduci possint. In ultimo hemistichio coniicio: सर्वस्य ह्यागतो गुरुः । desideratur enim aegre particula caussalis हि.

— 55. a. दुर्जनेष्वपि P. — c. ज्योत्स्नां vitiose S. Addunt edd. distichon, quod nos infra No. 101. dedimus.

— 56. c. . . . किल्बिषं दत्वा P. — Hoc et sequens dist. om. Pp. posterius etiam P. et uterque interpres.

*Lin.* 19. Ed. utraque: मार्जारो pessime. — पक्षिबालकाः Pp. तेनाहं edd.

— 20. तच्छ्रुत्वा om. codd. — Addunt edd.: स्पृशति । कृष्ण कृष्ण च ब्रूते; sed absunt verba a codd. et interpp. et sunt additamentum, quo sine damno textus carebit. मया च P.

— 21. वृतं चान्द्रायणं edd., sed melius abest; dictum enim iam est supra l. 1.

— 22. Verba अपि — शास्त्राणां inscite om. Pp. — In fine P. इत्येकमेव सत्यं; idem voluisse videtur Pp. scribens: इत्येकसत्यं, quanquam vel ipsum hoc eundem praebet sensum. — अहिंसा परमो धर्मः hemistichium prius est sloci, nescio a quo auctore profecti.

*Dist.* 58. b. सर्वसहाश्च L. perperam.

— 59. d. . . अन्यत्र Pp. vitiose. अन्यद्धि P., particula caussalis h. l. ferri potest, praestat tamen तु. Sententia, quae hoc disticho exponitur, fusius, pulcerrimis autem verbis, inculcatur ab Indorum legislatore; vid. Codic. leg. IV, 238 seqq.

— 61. c. d. e P., edd.: शक्यते नानुमानेन परो ऽपि परिवर्णितुं । Pp. in ceteris cum edd. consentit, sed in fine praebet: — रक्षितुं. Vides totum sententiae sensum obscuratum esse omissione litterae स् in fine vocabuli शक्य, hac enim omissa, in duas partes divisa est vox तेन; prior participio शक्य addita, unde in verbum finitum transivit; altera pars pro particula negativa न accepta est, quo facto prorsus contrarius prodit sensus, qui tamen nullus est; परः enim est alius (sc. homo); qui ex scriptura ista corrupta dicitur non posse describi analogia angoris, quem sentit alius, qui videat mortis necessitatem sibi instare; talem hominis descriptio-

nem dedisset fortasse editor Londinensis, si stupendo suo ingenio ad hosce versus illustrandos se accinxisset. Sed res plana est, recepta scriptura quam exhibet P. Qui autem scripsit परिवर्पितुं, is non potuit non, quin scriberet शक्यं - परं हि; alius angor (illi similis) analogia potest describi; quod haud scio annon paullo sit durius. De अनुमान, huius loci non est amplius disserere: est philosophorum vocabulum; notat conclusionem, quae ex praemissis stabilitis deducitur; atque opponitur duabus aliis demonstrandi rationibus, दृष्ट et शब्द, quarum haec est *revelatio*, आप्तागम etiam dicta; illa *comprehensio* (Ciceronis utor verbo, Acad. I, §. 41.) rerum quae ante oculos obversantur atque visu, ceterisque sensibus, quasi manu, prehendi possunt. Cf. *Colebrooke* in doctis suis disputt. de philos. Indic. p. 28. p. 95. (ubi de schola Gautami dialectica disserit, quae quartum उपमान addit). Vid. praeterea Sankhya Sutr. §. 4. Man. XII, 105; ubi दृष्ट *visum*, appellatur प्रत्यक्ष, *ante oculos obversans.*

*Dist.* 62. a. स्ववृन्दवनजातेन P. वृन्द corrupte. — d. pro महत् Pp. जनः; P. नरः. Ceterum praebet hoc distichon aliud exemplum pronominis relativi omissi, de qua re ad dist. 54. diximus; praemitti enim debuerat यः प्रपूर्यते.

*Lin.* 11. Initio commatis Ed. S. एविध्वास्य; quod explicent Panditi, qui nullum vitium notatu dignum in ista editione non sustulisse dicuntur. स मार्जारः (iungi debet in nostra editione मार्जारस्तत्) om. codd., P. tamen post स्थितः exhibet सः । - ततोऽपि P.

— 12. शावकेकान् (sic) आनीय तत्र खादति Pp. शावकानाक्रम्यानीय तत्र खादति P. — अथ om. edd.

*Lin.* 13—17. P. brevius: — तैः शोकाकुलैर्विलपद्भिर्जिज्ञासामितस्ततः कुर्वन्तस्तत्र (leg. कुर्वद्भिस्तत्र) तत्कोटरे शावकास्थीनि प्राप्तानि मार्जारश्च पलायितः । अनन्तरं अनेन शावकाः खादिता इति निश्चित्य पक्षिभिर्मेलकं कृत्वा स गृध्रो व्यापादितः ।

— 13. इतस्ततो om. Pp. — pro तत् Pp. तां, minus bene.

— 14. तैरलक्ष्यमाणः e cod. Pp. — बहिः पलायितः edd. sed post निःसृत्य otiosa est particula. Post पलायितः Cod. Pp. cetera iusto brevius expedit hunc in modum: इतस्ततो निरूपयद्भिः (sic) पक्षिभिर्मिलित्वा गृध्रो व्यापादितः ।

— 15. Accurati isti Sriramapurenses homines ediderunt: निरूपयद्भिः et शावकास्थीनि.

— 17. मेलकं कृत्वा recepimus e P., eo deducit etiam Pp.

— 18. स जम्बुकः edd. — सखे addit P. ante मृगस्य, inepte. प्रथमसंदर्शनदिने Pp. प्रथमदर्शने P.

— 19. सह deest in Pp. — pro एतस्य P. अस्य. — Edd. तत् कथं भवता सह, omisso statim sequente: अथयावत्. Sed vis orationis versatur in भवता सह, quod ideo praemitti debet.

यावत् in hac positione adverbialiter positum significat: *usque ad*; praemittitur nonnunquam: Râm. I, XL, 14. यावत् तुरगदर्शनं ।

*Dist.* 63. Desideratur in codd., praemittit tamen Pp. sloco seq. अन्यच्च. Omittunt etiam interpp. — Ser. confuso litterarum ordine निरस्तपाददेशपे.

*Lin.* 3 *init.* यथा च uterque codex; Pp. tamen hisce verbis praemittit: शृगालः पुनराह, quod additamentum prorsus est otiosum. — Edd. उत्तरेण; male; hoc enim est responsio simplex interrogationem excipiens; उत्तरोत्तरं continuatio interrogationum et responsionum invicem sese excipientium: प्रश्नोत्तरमाला, uti poema quoddam suum inscripsit Calidasus; cuiusmodi continuatio sane nonnunquam in *altercationem* abit.

— 4. विश्रम्भालापसुखिभिः P.

*Dist.* 65. abest a codd. et interpr. Jonesii.

*Lin.* 7. एवमस्तु यथाभिप्रेतं । प्रातः etc. P. — अथ omisit etiam Pp. -तेन om. P. - Edd. in hoc commate hunc in modum se habent: एकदा निभृतं शृगालो ब्रूते.

— 8. Pro अस्मिन् P. एतस्मिन्. idem voluit Pp. sed scripsit: एकस्मिन्नेव. — Edd: पूर्णक्षेत्रं. — Pp. क्षेत्रमेकं; qua de re vid. ad p. 10, l. 8.

— 9. तत्र addidimus ex cod. Pp., in ceteris codd. paullum dissentiunt: Pp. = अहं त्वां तत्र नयामि । P. = अहं त्वां नीत्वा तद्दर्शयामि; sed praemitti debebat तद्. — In altero commate तत्र omittunt codd.

— 10. अथ deest in codd. qui contra च addunt post -पतिना. Pro तद् Ser. क्षेत्रं, male. Mox edd. पाशो योजितः । Pp. तत्र क्षेत्रे.

— 11. पाशबद्धो P. mox idem nimis breviter: कालपाशात् त्रातुं.

— 12. समर्थः (sic) मित्रादन्यः edd. — अत्रान्तरे P. quod haud spernere debebamus. Edd. अनन्तरं. Iidem mox: तत्रागत्य उपस्थितो. P. iusto brevius तत्राचिन्तयत्.

— 13. In hisce verbis secuti sumus Pp. nisi quod -प्रबन्धेन cum ceteris scripsimus pro प्रबन्धं । quod ferri non potest; est enim masculinum. Ad scripturam cod. Pp. proxime accedit P., variat solummodo in मनोरथसिद्धिस्तु. Edd. फलिता तावद् - प्रबन्धेन मनोरथसिद्धिः । Correctum est ab inscio quodam librario, qui verba बाहुल्यान्मे haud intellexit. Scriptura codd. optime se habet: फल verbum neutrum est et notat *fruges proferre*, *frugescere*, si verbo uti liceat Tertulliani. Neutralis significationis documento est hic Calidasi locus, cui ex ipso Hitopadeso addi possunt nonnulli:

Megh. Dut. sl. 19. फलति नचिरेणोपकारो महत्सु । Verba autem neutra in Indorum lingua saepissime passive ponuntur cum casu tertio iuncta neque alia est h. l. constructio, quam si dicitur: सर्वैः स्थीयतां (supr. l. 4.) atque noster locus active efferendus est: पचाल अस्माकं कपटप्रबन्धः ॥ प्रबन्ध arctioribus finibus circumscribitur a Wilsone, quippe qui hanc vocem per narrationem explicat; est potius omnis facti vel fictionis complexio verbis concepta, in qua singulae partes arcto vinculo inter se sunt connexae; unde pro singulo poemate etiam ponitur. Gît. Gôv. v. 2. श्रीवासुदेवरतिकेलिकथासमेतं । एतं करोति जयदेवकविः प्रबन्धं ॥ Ceterum haud fugiet accuratius legentes, quanta cum elegantia et vi h. l. plurali maiestatis usus sit thos, successu suo elatus. बाहुल्यात् adverbialiter est positum: *magnopere.*

*Lin.* 14. Pp. यत एकस्योत्कृत्तमानस्य, vitiose. P. एतस्योत्कृष्टमांस etc. P. quod ferri potest. मया om. cod. P. अवश्यं cod. uterque. Post प्राप्तव्यानि addunt edd.: तानि बाहुल्येन भोजनानि भविष्यन्ति ।

*Lin.* 15. मृगस्तु तं solus P. — edd. उल्लासितो; codd. उल्लसितं । retinuimus formam factitivam, adverbium dedimus auctoritate codd. freti. — Mox P. छिन्धि repetit haud male, सत्वरं omisit. — Edd. तावन्मम. — P. त्राहि; utraque forma legitima; cf. Rosen s. vv. त्रा et त्रै.

*Dist.* 66. Pp: यतः (sic) मित्र । आपत्सु etc. Invenuste, quum idem statim vocabulum sequatur.

— 67. Omittunt h. l. codd. et interpp. Ponunt infr. p. 123. l. 19. In hemistichio b. utraque ed. विप्लवे; quod quum non ferri posset, opponuntur enim sibi contraria, ex coniectura petenda erat medela. Scripsimus संप्लवे, quod vocabulum quanquam apud Wilsonem desideratur, sine ullo dubio formari potest; संप्लुत habes Bhag. Gît. II, 46. Sensus ex etymo erit eruendus: *affluentia*; राष्ट्रसंप्लवे, in annonae affluentia, per totum regnum diffusa. Aut scribere etiam poteramus: सुभिक्षे राष्ट्रविप्लवे । *Paninis* haec habet verba: (III, 3, 139.) सुवृष्टिश्चेदभविष्यत् तदा सुभिक्षमभविष्यत् ॥ Quae coniectura vel magis placet; सुभिक्ष enim, magis inusitatum verbum, facile corrumpi potuit a librariis. तिष्ठति, h. l. ut saepius, *remanet, haud relinquit.*

*Lin.* 20. जम्बुकः vitiose editum est pro जम्बुको. — Edd. जम्बुकः पार्श्वं विलोक्य मुहुरचिन्तयत् । quae scriptura cur nostrae sit posthabenda, supervacuum foret longius exponere. — Pro तावद् L. तु — च post ब्रूते om. Pp.

— 21. निर्मितपाशाः Edd. male; flagitat enim पाशाः praedicatum. — Pro

सखे P. मित्र — कथमहं P. sed अहं otiosum est, quia antea non dictum erat pietatis speciem a thoë esse indutam.

— 22. चित्ते post यदि addunt edd., sed otiosum est, ut nemo non videt, neque cum Indorum loquendi more consentaneum. यदि aeque ac तदा omittit Pp. Ponenda tum foret virgula post मन्यसे: *neque tu aliter sentis;* sed istud magis maligne est dictum.

— 22. Mox P. उच्यते pro वक्तव्यं, quod praestat. मया subiungunt pronomini तद् codd. haud male. Huic sententiae इति tantum addunt edd. et Pp. omissis seqq. usque ad सः verbis (p. 22. l. 1.) quae e P. inseruimus.

*Lin.* 1. प्राप्तकाले तं मृगमनायातं Pp. sed प्राप्तकाले, quod per se ferri posset, minime placet, cum nostra scriptura comparatum; atque अनायातं habet nescio quid ingrati. तं addit etiam P., qui praeterea अनंतरं च exhibet.

— 2. इतस्ततो om. codd. — अन्विष्यन् edd. male.

— 3. P. मृगोऽवदत् । सखे किमन्यत् । अवधीरित etc. किमन्यत् formula est respondentis et mirantis, id quod dicturus sit, haud perspectum iam esse ab interrogatore. — एतत् in fine desideratur in codd.

*Dist.* 69 transtulimus huc propter orationis nexum; omittunt codd. et interpp., collocant edd. prorsus importuno loco post dist. 70. Ibi enim inculcatur cautio, in evitanda hominum malorum societate. Inest distichis, quae apud nos dorcadi tribuuntur, vituperatio sui ipsius, quod amici consilio surdas aures praebuerit; nexum utriusque distichi 68 et 69. demonstrat praeterea सुहृद्वाक्यं.

गतायुः i. e. quibus vitae spatium decursum est; cf. आयुः supr. sl. 26. prooem.

*Lin.* 8. Pp. स शृगालः कृ । P. शृगालः कृ । horum auctoritate freti expunximus आस्ते, quod interrogationi कृ addunt edd., वंचकः ex edd. dedimus. — In seqq. Edd. et Pp. optime consentiunt, पूर्वं tantummodo in Pp. omisso. P. variat: - कृ । अस्मन्मांसार्थी भूत्वा अत्रैव तिष्ठति । काकेनोक्तं । उक्तमेवैतत् ।

*Dist.* 71. d. Edd. विषकुंभपयोमुखं । quod quanquam dici potest haud dubie, tamen emendavimus विषकुंभं । minus bene enim epitheta prorsus sibi opposita in unum bipartitum compositum funduntur. In codd. nil praesidii erat, quippe qui hoc dist. omittunt; alter interpres, Jonesius, id expressit.

*Lin.* 14. तत. काको दीर्घं omittunt codd. et sententiam incipiunt a निःश्वस्य; — किं paullo post omittit Pp.

*Dist.* 72. Operae pretium erit brevibus huius distichi constructionem exponere, praesertim quum videam, prius hemistichium prorsus falso intellectum esse a Rosenio, s. v. लप interpretante: „colloquentium blandis verbis." वंचयितव्यं substantivum est, a quo pendet genitivus अर्थिनां, ad quod vocabulum referendi sunt ceteri genitivi; participiis fut. pass. inest notio fieri rem posse; quam h. l. servat nomen वंचयितव्यं; sensus igitur hic evadit: quid magni est decipere inopes, qui spe tenentur et fidem nobis habent, qui blandis verbis capiuntur et falsa studii simulatione in potestatem rediguntur. संलापित passivum est: is qui blandis verbis sibi persuaderi patitur.

*Dist.* 73. b. सुमतौ et c. असत्यं pro असत्यसंधं Pp. refragante metro.

— 74. om. codd. — L. कृष्णायति qua lect. versus vitiatur.

— 75. Huc traximus, Wilkinsio auctore, hoc distichon, quod edd. interponunt distt. 83. et 84., codd. utroque loco omittunt. Legitur ap. Bhartrihar. p. 47. hac varietate: b. विद्ययापि समन्वितः । c. मणिनालंकृतः सर्पः । quo uno exemplo discant critici, quam facile in distichis laxiori hoc metro conceptis genuina auctoris verba vel sine magno sensus damno mutari possint.

*Lin.* 1. अथवा h. l. ut saepius non disiunctiva est particula, sed orationi continuandae inservit.

*Dist.* 76. b. ननु विरौति Pp. quod, si metrum respicis, ferri potest; ad sensum tamen minus commodum; ननु enim interrogativa est particula *nonne.*

*Dist.* 77. Desideratur ap. Wilkins. et in cod. Pp. Hemist. b. iam supra legitur 70. b.

*Lin.* 6. लगुडहस्तं देशं Pp. vitiose. — Pro तं edd. तत् et mox गच्छन् omisso अ. — अवलोकितः काकेन । codd.

— 7. आलोक्याभिहितं । P. आलोक्य चोक्तं काकेन । Pp. Pro मित्र edd. सखे मृग । — संप्रदर्श्य P. Quae seqq. a वातेन usque ad कृत्य omittunt codd. पादां edd. mendose. — Observavimus iam supra ad dist. 67, radicem स्था isto loco non habere potestatem standi, sed permanendi; hinc derivata est significatio, quae in nostro loco cernitur, quaque posita in naturam verbi auxiliaris quodammodo abit radix स्था; nemo enim est quin videat, diversam inesse h. l. verbo vim ab originaria; nam nulli stant mortui. Ut brevibus expediam, स्था hunc in modum additum designat continuationem

actus vel conditionis, quae tota sententia, ad quam pertinet स्था, describitur. Alius locus est infr. p. 128, l. 15. Hoc autem e doctioribus quaero, sitne eadem vis in antiquissimis etiam Indicae linguae monumentis huic radici attribuenda; ex. gr. Diluv. ed. Bopp. p. 74, sl. 30. प्रकाश पृथिवीं तस्थुः सर्वमायोधनं प्रति । शरीराण्यशिरस्कानि विदेहानि शिरांसि च ॥ quid? Aliudne valet Bhag. Gît. X, 16. व्याप्य तिष्ठसि quam सदा व्याप्नोषि? cui loco prorsus similis exstat Man. XII, 14. nec non alii. Sed rem tanquam dubiam in medio relinquam, quamvis neminem fugiat, simili tralatione in linguis, quas ob corruptam pristinae originis nobilitatem *Romanas* vocamus, in verbi auxiliaris corruptionem abiisse Latinum *stare.* Cum Indico usu prorsus consentit antiquior Anglicismus: SPENSER, *Faerie Queene* I, III, 37. „*Enough is, that thy foe doth vanquisht stand Now at thy mercy.* Iacet is tamen humi. Cf. *Uptonis* notam ad h. l. p. 104.

Post तिष्ठ hoc comma inserunt edd. अहं तव चक्षुषी चंचूामि । Sed leguntur prorsus similia verba infra p. 43, l. 15. loco magis opportuno, unde huc tracta esse videntur. De verbo चंचू autem valde dubito, an ulla omnino auctoritate fruatur.

*Lin.* 8. सत्वरमुत्थाय transponit P.

— 9. Pro अपसरिष्यसि edd. पलायिष्यसि. — इति in fine addunt codd., omisso commate proxime sequente.

— 10. - लोचनेनालोकितं तथाविधं मृगमवलोक्य श्वाः etc. P. - लोचनेनावलोकितस्तथाविधो मृग श्वाः etc. Pp. Secuti sumus edd. correcto tantummodo तथाविधो pro - विध। neque multum differt Pp. अवलोकित tamen minus bene ad hunc locum quadrat, quam आलोकित. In P. constructio minus bene procedit. मृतोऽसि edd. — Pro मृतो P. पतितो.

— 11. बन्धनान् om. P. - संवरितुं Pp. गृहीतुं edd. - सत्वरो S. — ऽभूत् P. qui et mox काकस्य.

— 12. सत्वरमुत्थाय omittunt codd. — In seqq. usque ad हतः secuti sumus Pp. qui tamen peccat in तेन व्याधेन quod pro क्षेत्रपतिना substituit. — Edd. तेन क्षेत्रपतिना क्षिप्तेन लगुडेन शृगालो हतः । P. तेन omittit et प्रतिक्षिप्तलगुडेन scribit, in ceteris autem cum edd. consentit. — Haud silentio denique praetermittendum est peccatum ed. Ser. उड्डिय.

*Dist.* 78. d. Pp. prima manu in fine उच्यते; secunda ut nos.

*Lin.* 16. Ed. utraque et Pp.: गजः; vitiose; sed peccant librarii In-

dici innumeris locis in littera व, cui pro lubito fere addunt vel demunt semivocalem य; verum editores talis minime decet incuria.

*Dist.* 80. b. दृष्टः पुण्येन कर्मणा P. — In hemist. d. conspirant ed. Ser. et codd., L. praebet स्वभावो न निवर्तते । W. cum ed. L. consentit, Jones cum codd. - पुण्यैककर्मणां i. e. पुण्यं एककर्म येषां ते: quibus pietas est actio sola, qui nulli rei praeter pietatem operam dant. Minus bene W. in *whose every action there is innocence*, quod si dicere voluisset auctor, एकैक pro एक scripsisset. — हि paullo insolentius h. l. positum est neque tamen suspicionem movere debet; coniungit haec particula saepissime positionem caussalem cum antecedente; h. l. connectit intra eiusdem positionis fines caussalem casum, ablativum, cum ceteris: *nempe, videlicet.* Scriptura ed. L. nullam praebet difficultatem, si सतां ad स्वभावो trahitur; sed utitur cornix argumento, ut dicunt, ad hominem.

*Dist.* 81. a. - - प्रकोपितस्यापि edd. — b. मनो न याति P. — c. संतापयितुं omisso हि Pp.

*Lin.* 1. सर्वथा गृहे inverso ordine P.

*Dist.* 82. a. मेघो pro मेघः ex colluvione ista mendorum Londinensi in nostram editionem irrepsit. b. कापुरुषास्तथा Pp. d. pro नोच्चितः S. et Pp. नो ह्रितः, minus bene, quanquam eundem fere sensum praebet; verum नो facile quis pro pronomine accipere posset. — प्रभवंति rariorem h. l. significatum praebet, sed video huius verbi significationes amplius esse docendas, quippe in quibus constituendis minime feliciter versatus sit Rosenius noster s. v. Primam enim potestatem ponit eandem atque simplicis, in auxilium vocans locum Hitopadesi (proem. dist. 47.) sed ibi प्रभू retinet vim sibi propriam *oriri*, neque vertendum est: dulci aqua praediti *sunt* fluvii; sed dulci aqua praediti (a fonte) *proveniunt* fluvii. Quam secundo loco posuit Ros. significationem, ab hac prima omnino non est diversa; dicit enim *evadere, fieri;* quae vis simplici radici est propria; nec per *fieri* reddi posest प्रभू, nisi addita praepositione *ex;* fieri autem ex re quadam quid aliud est quam oriri, nasci? — Sed rem ab ovo repetam. भू duas habet potestates; primam *fieri, evadere,* alteram magis abstractam et paene mere copulativam, *esse,* quanquam idem inter भू hoc sensu et verbum substantivum intercedit discrimen, atque inter Bengalorum हय् (भवति) et आछे (अस्ति), auxiliaria verba a Sanscritis derivata et corrupta, inter Persarum شدن et بودن, Anglorum to *become* et to

*be.* — Utramque significationem retinet भू, praefixa praepositione प्र; P primam et magis usitatam, *provenire, oriri, nasci, fieri ex;* quo pertinet locus Hitopadesi iam tractatus; Bhag. Gît. VIII, 18. 19. Hitop. I, 24. alii innumeri; alteram *praeesse, praestare, praecedere, superare, antecellere,* प्रभु *esse.* Huc referendae sunt significationes, quas recte ultimo loco posuit Rosenius, *abundare, excellere* et *imperare, dominari.* Ad hanc significationem pertinet प्रभाव, ad illam प्रभव. Exempla nunc addam: *potentem* esse cum *genit.* infr. in not. ad p. 39. l. 20. dist. 90. c. q. l. cf. Râm. II, 24. 19. Cum *dativ. potentia antecedere* Bhartrih p. 46, l. 4. कर्मभ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रभवति । cum *dat. valere ad rem* Râm. II, 23. 35. In nostro loco प्रभवन्ति valet *potentes* (प्रभवः) fiunt; sed caveas, ne ablativum a verbo pendere credas; est enim ablativus rationis, propter quam potentes fiunt.

*Lin.* 4. किं च Pp. किंचान्यत् edd. — Maxime arridet किं च, quae particula continuativa est

*Dist.* 83. a. Pro न हि Pp. यद्, qua scriptura tota sententia pervertitur. Idem mox संदृष्टां, quod nil est nisi peccatum manus nimis festinantis.

— — c. पाणौ edd., sed in tota sententia nil est, quod ad *manum* sit referendum.

*Dist.* 84. Praemittunt edd. huic sloco distichon nostrum 75, q. l. cf.

— — b. तच्छ्रुत्वा Pp. pro यच्छ्रुत्वा vitiose repetitis mox antecedentibus verbis. — c. प्राकटो Pp. utrumque dicitur. — d. न नौका Pp. न नौका P.

*Dist.* 85. a. महतामप्यनुसारेण Pp. महतामनुसारेण P. — b. L. विश्वसति mendose. — c. नानुरागात्तु P. vitiose; न semper ad verbum est referendum. — d. जीवन्ति edd. nil refert. Omisit hosce versus W. prius hemistichium me non intelligere fateor; Jonesius vertit: *whoever from solemn treaty places confidence etc.*

*Lin.* 11. सर्वे om. P. male. — चैतावान् edd. expunximus च, iubente constructione, hortantibus codd. Mox corrige: संकल्पो. — यत् omitt. edd. addita in fine post कार्याणि particula इति; res ad idem redit; sed exquisitior est hic usus pronominis यद्; quando, secuti Latinum *quod,* coniunctionis vice fungitur. Vid. supr. ad p. 11. l. 5.

*Lin.* 12. सोऽहं Pp. utralibet forma proba. — कर्तव्यं codd. मया addit Pp. वा Pp. quod pro नो चेद् nisi fallor, omnino non dici potest. भवद्वारि

i. omittunt edd. — Pp. अत्र त्वद्द्वारि; अत्र haud male additum. — P. transponit: - द्वारि आत्मानं.

*Dist.* 86. Repetunt omnes infr. IV, dist. 99. q. l. cf. — c. कनक om. Pp. vetante metro pariter et sensu.

*Dist.* 87. a. द्रव्यत्वात् Pp. vitiose. — d. दुर्गुणात् edd. mendose. संगतिः P. — निमित्त quid h. l. sit, nescio. Voluitne मैथुनात्? Addunt edd. hosce versus, a codd. et interpp. pariter omissos:

नारिकेलसमाकारा दृश्यन्तेऽपि हि सज्जनाः ।
अन्ये वदरिकाकारा बहिरेव मनोहराः ॥

*Lin.* 18. Ex codd. additum est comma, nec non seq. यतः pro quo edd. अन्यच्च ।

*Dist.* 88. b. नो यान्ति P. मनो नायाति विक्रियां Pp. sed obversabatur nimirum memoriae librarii hemist. b. dist. 81. — c. भग्ने pro भङ्गे L. absurde. हेदे Pp. quod e versu antec. irrepsit. भङ्गेनापि हि etc. S. Quo syllaba longius fit hemistichium. — अनुबध् h. l. verbi intransitivi indolem induisse videtur; cuius rei aliud exemplum excitavit Rosen. s. v.

*Dist.* 89. b. समानं सुखदुःखयोः edd. male; est enim adiectivum, quod referendum foret ad शौर्यं. Voluere सामान्यं.

*Lin.* 1. तदेतेर् P. sed particulae consecutivae hic nullus est locus. Pro भवदन्यो Pp. पुनरन्यः, quod per se minime est malum; omittit omnino haec verba P. — पुमान्, iocose dictum de mure, om. codd. qui praeterea transponunt को मया. — Omittunt iidem mox तद्वचनमाकर्ण्य, quibus verbis edd. praefigunt इत्यादि; exulare iussimus otiosum additamentum.

*Lin.* 2. अप्यायितो L. pessime; vid. Rosen. in addit. ad radic. Sanscr. p. 375. cf. praeter. Man. III, 203, भवतानेन Pp. minus bene. Ferri posset भवतोऽनेन.

*Dist.* 90. a. यन्मार्ते च तथा न प्रीतस्त — Pp. inscite. — c. प्रीत्या edd. qui et चेतसि. — d. सत्योकृया Pp. कृष्ट codd. — Ut hosce versus intelligamus, necesse est scire, Indos contra intolerabilem aestatis calorem, variis uti remediis, quibus eum mitigent; primum est lavatio; secundum margaritarum lineae; tertium sirium pulveratum atque humectatum, nec non varia unguenta odorifera inde praeparata. Quae omnia a poetis aestatem describentibus saepissime commemorantur; sufficiat unum h. l. apponere

exemplum ex poemate Calidasi, Ritusanhâra inscripto, in quo singulis capitibus sex anni horas, tot enim constituunt Indi binorum mensium unamquamque, elegantissimis versibus depingit. Ritusanh. descript. aestat. v. 1. प्रचण्डसूर्यः स्पृहणीयचन्द्रमाः । सदावगाहक्षतवारिसंचयः । . . . . निदाघकालः समुपागतः प्रिये ॥ v. 2. मणिप्रकाराः सरसं च चन्दनं । शुचौ प्रिये यान्ति जनस्य सेव्यतां ॥ In hemistichio tertio distichi nostri praetulimus scripturam codd. quae sensum magis commodum praebet. प्रीत्या referendum foret ad भाषितं, quo facto caret सुखयति vocabulo, quod sibi respondeat, et प्रभवति चेतसि nil dicit, nisi *oritur in animo.* Nostra scriptura recepta construendum est प्रभवति प्रीत्यै चेतसः *quantum bonorum hominum colloquium praevalet ad delectationem animi;* प्रभू enim cum dativo construitur; vid. Bhag. Gît. XVI, 9. et scholl. ad hunc locum laudata a Rosenio s. v. भू; add. not. ad dist. 82 supr. — Difficilius his est hemistichium ultimum in postremis praesertim verbis. सत्योक्त्या corruptela est, quamvis minime indocta; neque enimvero probabile est, bis a poeta positum fuisse sermonem; पुरस्कृतं est id, quod in fronte sive loco primario ponitur, deinde simpliciter, quod praemittitur: sermo autem ipse praemitti solet amice factis, non vero facta praemitti sermoni. Ad ultima verba nunc pervenio, quibus inest haec difficultas, quod variis modis dividi possunt; सुकृति accipere licet pro nomin. neutrius; सुकृतिनां autem aeque bene est genit. plur. a सुकृतिन्; सुकृति si a seqq. seiungis, नाम ut saepius adverbialiter positum esse potest: *nempe, scilicet;* (cf. prooem. dist. 40.) sed idem vocabulum, pro substantivo acceptum, cum nomine proprio praecedenti coniunctum, in adiectivum abire solet. Tunc foret सुकृतिनाम, *Sucriti nomine.* Haec autem si quis nugas vult appellari, haud recusabo, modo culpam poetae tribuas, qui tam male secum potius quam cum lectore egit, ut tales turbae excitari possent. Missis igitur quae sine fructu disputata forent, opinionem meam in medium proferam: पुरस्कृतं subiectum est, quod copula cum सज्जनभाषितं coniungitur; pertinet ad id vox praecedens सयुक्त्या ita ut unam tantum notionem exprimant; युक्ति est iunctio, सयुक्ति est coniunctio cum bonis eo sensu, ut sit praestatio officiorum, beneficiorum, parumque differat hoc vocabulum a सत्कृति; huiusmodi autem praestationi quod praemittitur, est *comitas;* neque aliud vult poeta quam Tullius, quum II. Offic. 14. dicat: „comitas, affabilitasque sermonis maxime conciliat animos hominum." Comitas autem haec, quam sequuntur beneficia, comparatur cum carmine magico, quo quid

attrahi posse creditur. In सुकृतिनाम haereo utrum sit nomen, quo appelletur tale carmen; an seiungi debeat सुकृतिनाम् quod aut ad आकृष्टि referri possit, aut ad पुरस्कृतं; quam rem peritioribus diiudicandam relinquam. सुकृति autem pro subiecto haberi nequit; सुकृति enim सत्कृत्या पुरस्कृतं tautologia est haud ferenda, et de सुकृति सत्योक्त्या पुरस्कृतं iam dictum est, quod significo ne quis hanc viam a me omnino non tentatam esse credat.

*Dist.* 91. b. चैश्वर्यं Pp. — c. निःसत्वता P.

*Lin.* 10. तदैकमपि Pp. male; sed peius edd. तदेकदूषणामपि; तदेकं *tatpurusha* est: तेषां एकं.

*Dist.* 92. a. कटुत्वं Pp. male. — c. अलुब्धत्वं L. De प्रत्यक्ष vid. ad dist. 61.

— 93. b. Pro द्रव L: भवेत्. — d. साध्योपहृत Pp. male. Haud satis assequor, quinam sensus tribuendus sit verbo: द्रवस्वच्छान्तरात्मनः । quanquam verum invenisse videtur Jonesius, interpretatus: cuius animus purus est tanquam aqua. द्रव proprie est liquidum, nonnunquam ipsa aquae liquiditas: Sancar. Achary. in opusculo, quod inscribitur Vâkya-sudhâ sl. 44: माधुर्यद्रवशैत्यादिजलधर्मास्तरङ्गके । — Additur in edd. hic slocus, a ceteris libris omnibus alienus:

मनस्यन्यद्वचस्यन्यत् कार्यमन्यद् दुरात्मनां ।
मनस्येकं वचस्येकं कर्मण्येकं महात्मनां ॥

In hemistichio secundo corrige: कर्मण्य.

*Lin.* 15. एव deest in codd. — Deinde hunc in modum pergunt edd. इत्युक्त्वा हिरण्यको मैत्रं विधाय भोजन etc. — तयोः परस्परसाख्यं P. — Pro अभवत् Pp. अभूत्

— 16. Pro संतोष्य P. भोजयित्वा.

— 17. ततः प्रभृति edd. inelegans est repetitio. Vid. l. 15. प्रत्यहं om. edd. अन्यान्य S. neque correxit L. प्रदानेन edd. — विश्रम्भालापैः om. P.

— 18. Pro वायसो S. nomen cornicis exhibet. — वयस्य अस्माकं P. qui mox pro स्थानं praebet वनं. — Edd: कष्टतर, atque usurpatur hunc in modum comparativus, uti etiam a Latinis.

— 19. तदेतत् om. S.

— 20. हिरण्यको ब्रूते । मित्र क्व गन्तव्यं । S. et Pp. omissis omnibus usque ad p. 26. l. 9.

Dist. 96. Huc traximus hoc distichon, iubente orationis nexu; edd. codd. et interpp. exhibent prorsus inopportuno loco ante nostrum dist. 164. - *hem. a.* in fine pro स्मृतो edd. तथा. — d. L. रुधिरस् pessime.

*Dist.* 97. c. edd. male seiungunt मा समीक्ष्य, quo facto sensus menti auctoris contrarius et h. l. prorsus absurdus evadit. Aut omnino non separanda sunt vocabula aut secundum certas quasdam regulas; quam legem sibi non posuisse editorem Londinensem pro eius incuria minime miror; verum enim vero debuerant editores Serampurenses.

*Lin.* 11. Edd. अस्ति सुनिरूपितस्थानं minus bene. - P. = मित्र निरूपितमेव स्थानं वर्तते; quae non magis placent.

— 12. कर्पुर L. quae editio in hac voce fere semper peccat. - गौरा-भिधानं edd.

— 13. मन्थराभिधानः L. absurde. — pro कूर्मः S. कच्छपो et mox धार्मिकः, omisso सहृत.

*Dist.* 98. c. स्वीयं S. falso. — d. pro तु P. सु.

*Lin.* 16. Pro मत्स्याहार S. भोजन. — Pro विशेषैः P. विषयैः inscite. — Pergit tum S: मांसं वर्धयिष्यति। horror scripturae! Pp. मां समुद्दिश्यते, quod nihil est nisi corruptela a calamo nimis festinanter currente profecta.

*Lin.* 17. मया verbo कर्तव्यं praemittunt edd. — अवस्थानं Pp.

*Dist.* 99. b. बान्धवः S. — P. transponit verba: न मित्राणि न बान्धवाः। न च विद्यागमो वृत्तिस्तं etc.

— 100. b. pro च L. तु. Totum dist. om. S. Inserunt mox edd. haecce duo distt., quorum prius agnoscit etiam P., neutrum Pp. J. et W.

लोकयात्रा भयं लज्जा दाक्षिण्यं त्यागशीलता ।
पञ्च यत्र न विद्यन्ते न कुर्यात् तत्र संस्थितिं ॥

pro विद्यन्ते L. वर्तन्ते, haud male.

अन्यच्च । तत्र मित्र न वस्तव्यं यत्र नास्ति चतुष्टयं ।
ऋणदाता च वैद्यश्च श्रोत्रियः सुजला नदी ॥

*Lin.* 22. कथा omisso, S. विचित्रालापैः।

*Lin.* 1. Pro आगम S. ययौ. — Pro ततो Pp. तत्र. — दूरादेवालोक्य P. quod valde arridet.

— 2. लघुपतनकमुत्थायातिथ्यं etc. codd. — अपि desideratur in edd.

*Dist.* 101. Pro uno hoc disticho tria exhibet ed. S. videlicet primum, quod apud nos supra legitur num. 54, deinde hoc, quod nobis nunc ante oculos versatur, tertium denique nostrum num. 57. insignitum. Duo priora praebet P., primum tantum Pp., omnia omittit ed. L.

utpote quae supra exhibuerat. J. cum Pp. consentit; W. cum S. Emendavimus in hemist. d. सर्वस्य pro सर्वत्र, iubente constructione.

*Lin.* 5. Pro वयस्य edd. सखे. — Pro सविशेषं P. विशेषेण. — Edd. सविशेषपूजामस्मै.

— 6. गुरुपुण्यकर्मणां P. — धुरीणाः om. Pp. inscite. — idem मूषक, quam formam agnoscit Wils. s. v. rarior tamen esse videtur.

— 7. In hac sententia contra librorum et editorum consensum scripsimus न कदाचित् pro यदि कदाचित्, hac ratione freti, quod exemplum ellipsis, qualis haec foret, prorsus nullum exstat; duorum remediorum lenius adhibuimus: aut enim mutandum erat यदि in न, ut fecimus, aut invenienda erat ex coniectura apodosis, quae positioni conditionali responderet. Ceterum S. = सहस्रद्वयेनापि यदि सर्पराजः कदाचित् कथितुं समर्थः स्यात् । — अपि om. L. et Pp. Scriptum fortasse fuerat नापि, posthac omissa erat a quodam librario ultima littera न-adiectivi द्वितीयेन, नापि deinde contractum cum द्वितीये, et quum aliquid deesse vidisset alius, intrusit यदि suum. — P. = सहस्रेणापि सर्पेश्वरः कर्तुं कदाचिच्छक्तः स्यात् । यदि omnino omisso; quibus verbis si न additur, omnia optime se habent.

— 8. चोपवर्णितवान् codd. — Expunximus otiosam copulam, retinuimus autem praepositionem उप, quam om. edd. — P. तत् श्रुत्वा मन्थरः संपृष्ट्याह ।

— 9. P. incipit orationem testudinis ab hisce verbis: सखे हिरण्यक अत्र etc. edd. a भद्रं ते, omisso अत्र. — Pp. तत्र pro अत्र. — निर्जन om. P. qui cum S. pro अवस्थान legit: आगमन.

— 10. चम्पकवती नाम नगरी यत्र etc. L. — नगर्यां om. Pp.

— 11. परिव्राजका निवसन्ति L. et S. (ubi tamen नि deest.) Pp. अभिसथः mendose pro आवसथः । Mox S. et P. परिव्राट् et P. निवसति.

— 12. P. भोजनविशिष्टं भिक्षान्नसहितं; pariter L., modo विशिष्ट praebet.

— 13. उत्सृत्य P. — प्रत्यहं om. codd. — मिय deest in Pp. —

— 14. तत्र ex P. - समायात् S. — pro तेन सह Pp. स च. Pro सह Pp. सार्द्धं. — नाना om. S. — अपि चूडाकर्णो recepimus ex P. Nomen agnoscit L. sed collocat post - खंडेन.

— 15. - खण्डमताडयत् P. - दण्डमताडयत् Pp. utrumque absurde. तमुवाच P.

— 16. Incipit comma in edd. a सखे; inepte, sequente भवान्. Pro किमिति Pp. कथं; illud praestat, est enim loquela mirantis et admodum indignabundi.

Subiicit ed. L. sermoni Vînâcarni hosce versus, quos praeter W. ceteri omnes pariter ignorant.

यतः । मुखं प्रसन्नं विमला च दृष्टिः कथानुरागो मधुरा च वाणी ।
स्नेहो ऽधिकः संभ्रमदर्शनं च सदानुरक्तस्य जनस्य लक्ष्यं ॥

Emendavi स्नेहो - pro स्नेहाधिकः et लक्ष्यं pro लक्षणं, metro postulante. Mallem tamen चिह्नं, quod exquisitius est vocabulum, a glossatore nisi fallor per लक्षणं explicatum; aut irrepsit लक्षणं e disticho, quod addit L:

अतुष्टिदानं कृतपूर्वनाशनं अमाननं दुश्चरितानुकीर्तनं ।
कथाप्रसङ्गेन च नामविस्मृतिर्विरक्तभावस्य जनस्य लक्षणं ॥

Correxi विस्मृतिर् pro विस्मृतिः. L. — Lege प्रसङ्गेषु. SCHL.

*Lin.* 16. भद्र om. P.

— 17. पात्रमुत्प्लुत्य भिक्षान्नं खादति P. — Pp. et L. omittunt उत्प्लुत्य; cetera ut S. et nos.

— 18. अथो initio incisi P. नाक pro नाग Pp. inepte. — विलोक्य S. et P.

— 19. Pro अयं edd. अपि, — कारणेनात्र केनापि Pp., sic etiam P. omisso tamen केनापि.

*Dist.* 102. a. Edd. et P. अकस्माद्; nostram lectionem tuetur W. नाकस्मात् *haud sine caussa*; अकस्मात् *repente*; res ipsa ad idem admodum redit; sed nostra scriptura melius cum sententia anteced. convenit.

— 22. गौडीये S. गौडदेशे L.

*Lin.* 1. Pro तस्यां P. तत्र. — वणिक् प्रतिवसति । स च महाधनः Pp.

— 3. नाम्नी S. voluit नाम्ना. — In fine codd. omitt. इव. Similibus verbis usus est Bhavabhûtes (Mâl. et Mâdh. Act. 1.) मकरकेतोर्जगद्विजयवैजयन्तिका; quem locum noster imitari videtur.

*Dist.* 103. d. क्षीणा e P. pro quo S. शीर्णा (scribit शीर्न) male propter praecedens जरा. Pp. paullo audacius: पीन, et mox प्रिये pro पत्यौ. L. = जरया पीडिते पत्यौ.

— 104. a. पलितेषु च P. Offendit fortasse librarium अपि, cuius vim h. l. haud assecutus est. पलित *canus*, proprium est vocabulum de capillis seniliter decoloribus; Sancaras in Môhamudgara v. 7. अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं. — b. कामामकामिता S. absurde.

*Lin.* 9. Edd. वृद्धपतिः

*Dist.* 106. c. Lepidam hanc sententiam foedissime vitiavit L. scribens: निर्दशनश्चैव. S. tantummodo omissione Visargi in fine vocabuli निर्दशन peccat.

*Lin.* 14. - दर्पातिक्रान्ते Pp. vitiose; दर्पातिक्रान्त P. quod ferri potest.

*Dist.* 107. a. निवसतिर्, omisso ग्रपि edd., particulam om. etiam P. exhibens: मन्दिरेषु वसतिर्. — संगतिः in fine hemistichii edd. vitiose; egreditur enim in omnibus metris Indicis coniunctio litterarum caesuram, qua bina versus hemistichia separantur. — b. गोष्टीपुरुष L. quibus verbis duo peccata commisit; sed excellit in hac re editor iste. पूरुष, producta prima syllaba, metro debetur. Cf. ex. gr. Bhag. Gît. III, 36. — - संनिधाननियमो वासो विदेशो तथा Pp. vitiose. — वासविदेशे P. et L. mendose. — c. पुंश्चलिभिर् L. contra metrum et grammaticam. — d. ईर्षितं प्रसवनं S. ईर्षितं प्रवसनं P. ईक्षितं प्रवसन Pp. ईर्षितं प्रहसनं L. *Sporting with the husband's infirmities* W. consentit igitur cum L., omisit haec verba omnino J. LASS.

Proxime insistentes vestigiis editionis Londinensis et interpretationis Wilkinsianae, expuncta modo in priore vocabulo casus et generis nota, rescripsimus: ईर्षितप्रहसनं. Ita exsistit compositum, quod cum वार्द्धकं tanquam adiectivum iungi debeat. Lenissima sane est coniectura, quippe qua nihil mutetur praeter unicum punctum sublatum. Attamen, loco secundis curis retractato, consilii nostri me poenitet. Vereor enim ut scriptura, qualem nos constituimus, significare possit: *mariti senium, libenter vel maligne derisui habitum.* ईर्षा semper de invidia usurpatur; ईर्षित igitur est is, cui invidetur, sive id, propter quod alicui invidetur. Insederat in animo praeiudicium, ab interprete Anglo petitum, quod me prohibuit, quo minus in tanto librorum dissensu meliora eligerem. Nunc autem tanquam unice veram amplector lectionem Sriramapurensem, ad quam, transpositis modo litteris, et Codd. Pp. et P. alludunt. Sed ut clarius elucescat, quam accommodata sit huic loco scriptura, singula accuratius sunt explicanda. Quod ad nexum sententiarum cum fabulis attinet, ante omnia tenendum est, sententias saepe laudari propter aliquam sui partem, interdum propter singulum vocabulum, etiamsi cetera nihil prorsus ad rem faciant. Hic agitur de senio mariti, quod adversata Lîlavatis naufragium castitatis facit. Enumerat poeta caussas corruptae in feminis pudicitiae novem numero, hunc quidem in modum. 1) Vita sine custode vel tutore peracta. Quaenam ea sit, optime nos docet legumlator. Cf. Man. Dh. Sâstr. IX, 3. 2) Commoratio in domo paterna, scilicet puellae innuptae, postquam nubilis facta est. Cuius periculi vitandi gratia patres familias in India filias impuberes despondere

solent; pubertatem nactae, statim sponso traduntur. Notes velim vim particulae अपि. Vel in ipsius patris domo castitati periculum imminet, nedum apud cognatos, quorum minor est auctoritas, cura remissior. 3) Egressus in publicum in pompis, quae diebus festis celebrantur. 4) Licentia non refrenata ab occursu virorum in populi coetibus. 5) Habitatio in terra peregrina; quia nimirum absentibus cognatis et familiaribus famae minus cavetur. 6) Frequens commercium cum feminis libidinosis. Inest singulis huius metri hemistichiis ὑπότμησις quaedam post syllabam duodecimam, unde patet असकृत् non ad sequentia, sed ad praecedentia esse trahendum. 7) Opum domesticarum iactura, qua mulier eo adduci potest, ut ex donis amantium novas opes sibi quaerat. 8) Mariti senium. 9) Fecunditas aliarum mulierum cum invidia spectata. Timendum est ne uxor, cui nulla supersit spes prolis ex marito sene vel infirmo suscipiendae, adulterum in auxilium advocet. Diversa haec est caussa a praecedenti, quacum arcto tamen vinculo cohaeret. Vulgo autem notum est, quanto liberos procreandi studio Indorum natio flagret, ita ut nihil vehementius averruncet quam sterilitatem. प्रसव dicitur tum de partu, (Am. Sinh. definit गर्भमोचने) tum de ipsa prole. Cf. *Colebr.* प्रसवन non legitur in lexicis nostris, sed est haud minus legitime derivatum vocabulum, quo aut idem significatur, aut in universum facultas pariendi, fecunditas. SCHL.

*Dist.* 108. c. स्वप्नमन्यगृहे etc. L. et P. — d. स्त्रीणां संदूषणानि षट् Pp. prius mendose, posterius per se haud male.

— 109. b. प्रार्थयितो Pp. vitiose.

— 110. Deest distichon in cod. Pp. Praemittunt edd. huic disticho versus qui apud nos leguntur infr. num. 189., quos S. bis habet, h. l. et infra, quosque omittunt codd. et Jones, qui quatuor disticha 109 — 112. Anglice omnino non reddidit.

— 111. Desideratur in utroque codice et ed. S. — Ed. L. addit praeterea hunc slocum, quem agnoscit etiam S. praemisso tamen nostro dist. 112.

न लज्जा न विनीतत्वं न दाक्षिण्यं न भीरुता ।
प्रार्थनाभाव एवैकं सतीत्वे कारणं स्त्रियाः ॥

Ed. L. praebet: प्रार्थकाभाव एवेति, quae scriptura vix praeferenda est.

113. c. पुत्रस्तु P. स्थाविरे S. स्थविरे काले Pp. Veram scripturam praebet Manus IX, 3. रक्षन्ति स्थाविरे पुत्रा; cetera conspirant. Addit sola ed. L. hunc Manus slocum (II, 215.)

मात्रा स्वस्रा दुहित्रा वा नो विविक्तासनो भवेत् ।
बलवान् इन्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्षति ॥

Manus न pro नो et sic lege.

*Lin.* 11. कर्पूरे Pp. कर्वुर P.

— 12. P. = सुखासीनावतिष्ठति । अनन्तरं च उपस्थितं पतिं etc.

— 13. आकृष्य pro गृहीत्वा S. — pro निर्भरं S. गाढं; P. निर्दयं. — अत्रान्तरे desideratur in P. Substituit S. तेनावसरेण.

*Dist.* 114. Omittunt codd. et J. — In hemist. c. S. scribit: तच्छास्त्रं, quae repetitio minime placet.

*Lin.* 16. ततस्तद् etc. P. qui et आलोक्य तत्समीप etc. legit; pro कुट्टणी edd. कुट्टिणी; codd. plerumque कुट्टनी, quam formam solam agnoscit Wilso; quaenam scriptura vera sit, difficile est dictu, quum parum liqueat vocis derivatio. — — Incisum, quod incipit a नाकस्माद्, S. debemus; abest a ceteris libris, sed postulatur a verbo अचिन्तयत्; addidimus negationem, quam propter hunc locum etiam supra inserere necesse erat. (Cf. ad dist. 102.)

— 17. जारं om. P. et S.

— 18. दण्डेन om. codd. et S., गुप्तेन etiam Pp. Poena autem quam h. l. vocabulo गुप्तेन दण्डेन indicat auctor, pecuniae sunt, quas pro silentio suo ex Lîlavatide extorsit lena; quam explicationem Wilkinsio debemus p. 304.

— 19. Secuti sumus in hoc commate Pp. inserto tamen ex edd. केनापि, quod ille omittit. Edd. prorsus absurde: मूषिको विवरमालोक्य बलोपविष्टस्तेन इह केनापि etc., sed अत्र omisso; quae verba sanari possunt hunc in modum: मूषिकविवरमवलोक्याह । बलोपविष्टः स । तेनेह etc. — P. paullo melius: मूषिकबलोपविष्टस्तेन केनापि etc., corrige: मूषिको. Sed vel hac emendatione recepta haereo in verbo बलोपविष्ट, quod dubito an omnino dici possit; praebet haud dubie Pp. veram auctoris manum, quam librarii ignari variis modis depravarunt.

*Lin.* 20. परिव्राजकेनोक्तं desunt in codd. haec verba, neque sunt omnino necessaria, quanquam, uti supra iam observatum est, dramaticum genus potius sapit tales omittere locutiones. Sequens incisum ex P., omisso

tantum नूनं post कार्यं, nescio an recte. — S. कार्यं चात्र बाहुल्याद्धनमेव भविष्यतीति । quod per se haud male est dictum, praestat tamen nostra scriptura, धनमेव praemittendo, in quo verbo vis orationis vertitur. Pp. cum S. in prioribus consentit, sed tum धनं corrumpit in बलं et भविष्यतीति omittit. L. बाहुल्यार्जनमेव भविष्यति.

*Lin.* 1. परिव्राजकेन om. S. — मम deinde om. S. et P. चिरकालोपार्जितं धनं L. — S. ut nos, sed addito मम ante धनं — Pp. मम विवरनिधानं.

— 2. pro प्रत्यहं S. प्रभृति. — आहारं Pp. निजाहारं P. Recentior est usus adiectivi निज tanquam pronom. possessivi, quod pro subiecti diversitate, eodem modo atque स्व et genit. nominis आत्मन्, ad omnes personas, primam dico et secundam, nec non tertiam referatur; quem usum per Hitopadesam haud semel observare licet. Eodem prorsus modo serior Graecitas utitur voce *οἰκεῖος*. Vid. *Classeni* nostri indic. ad. Dexippum s. v.

— 3. pro अप्राप्तः L. et S. अश्चगः. — मन्दमन्दं P. — उपसर्पन् edd. — अवलोकिताहं L. corrige: अवलोकितोऽहं.

*Dist.* 116. a. धनेन et b. धनाद् S. — Pro सर्व S. et P. लोकः; cf. tamen dist. 115. a. — कार्याद् P. sed hiatus in caesura tolerari potest. Vid. mox 121, c. — d. गतः L. et P. quod ceteris accusativis in nominativos mutatis admitti posset. पश्य enim et मन्ये inseruntur orationi parenthesis loco et constructionem non mutant.

*Dist.* 117. a. . . . तु विहीनस्य S. sic etiam P., sed pro तु substituit हि; neutra particula opus est, quam ob rem secuti sumus Pp. et L.

*Dist.* 118. d. स तु Pp. et L. स हि S.

*Dist.* 119. Recepimus ex P. Ceteri omittunt h. l. Omnes exhibent infr. Lib. II, 2. q. l. cf.

*Dist.* 120. d. सर्वशून्यं P. — Versus desumpti sunt e fabula, cui titulus est Mrichchhakati. vid. interpr. Wilsonis p. 14. — Expectabam: सर्वं शून्यं दरिद्रता: Addit deinde sola ed. Lond. hunc slocum:

दारिद्र्यान्मरणाद्वापि दारिद्र्यं च वरं स्मृतं ।
अल्पक्लेशेन मरणं दारिद्र्यमतिदुःसहं ॥

Plura insunt hisce versibus minus bene dicta; displicet च, displicet etiam वरं hoc sensu, ut sit *peius*; cuius significationis nescio, an ullum extet exemplum; more bene Sanscrito positum habes hoc vocabulum infr. dist. 129.; displicet porro repetitio vocabuli दारिद्र्यं, neque fugere po-

test lectorem priori versu dici paupertatem deteriorem esse paupertate; quod sensu cassum est. Ut breviter expediam, legendum est: दारिद्र्यमरणयोर्हि दारिद्र्यमवरं स्मृतं । अल्पक्लेशाय मरणं etc.

*Dist.* 121. a. इन्द्रियाणि विकलानि Pp. male. — d. P. योऽन्यः — Pp. वान्यः (in codice deest punctum geminum) Utrumque est ex emendatione hominis quem offenderat hiatus in caesura एव - अन्यः, insolentior is quidem, cuius tamen aliud exemplum mox designavi dist. 116. Neutra vero emendatio admitti potest; disiunctioni nullus est locus, pronomine relativo autem intruso constructio prorsus evertitur; अन्यः enim praedicatum est ad पुरुषः pertinens; *idem ille vir evadit diversus.* एव rariorem h. l. praebet sensum: *etiam:* तदेव नाम, *hoc etiam nomen*, sc. अविकलं et sic porro तदेव वचनं. Prorsus similem vim habet तदेव infr. p. 121. l. 5.

*Lin.* 17. Pro आकर्ण्य Pp. आलोक्य male. — S. mox अवलोचितं; quod, nisi fallor, nunquam dicitur. मम ante अत्र om. P. Pro मम Pp. मया, sed is omnino corruptus est h. l. मयावस्थानमिदानीं etc.

— 18. तद् वृत्तान्तकथनं Pp. एतद् वृत्तान्तकथनं edd.

*Dist.* 122. c. Pro वंचनं Pp. गञ्जनं; idem scribere voluit P. ut videtur, quanquam media syllaba minus distincte sit exarata. Hanc coniecturam egregie confirmat Vêtâla-Panchavinsatî, in cuius fabula prima hic slocus reperitur; legitur ibi गृंजनं, quod quum ab hoc versu prorsus alienum sit, non dubium est, quin corruptela sit pro गंजनं. Quaenam autem significatio huic vocabulo, in lexicis non obvio, tribuenda sit, minus liquet; si radici गज् vim inebriari recte tribuit Wilso, ebrietatem h. l. intelligere licebit; cf. Wils. s. v. गंजा, quod nomen *cauponam* notat. Sobrietatem in summis virtutibus ab Indis poni, notum est. वंचन hoc habet incommodi, quod contra usum *passive* accipi debeat: *fraus*, quam patimur, haud eam, quam ipsi concipimus.

*Dist.* 123. Desideratur in Pp.

*Dist.* 124. b. व्यर्थे यत्ने edd. male.

*Dist.* 125. b. . . . नैव Pp. per se haud male, praestat tamen न तु.

*Dist.* 126. b. च pro तु Pp. minus bene. Idem hemist. c. सर्वलोकस्य वा मूर्ध्नि, paullo durius; nam विशीर्येत ad priorem huius versus partem non commode trahi potest; supplendum igitur foret: स्यात्. In ultimo hemistichio secuti sumus. Pp. — Edd. et P. विशीर्येदथवा वने male: passivum enim praeferendum foret, etiamsi शॄ secundum quartae classis normam infle-

posset; quod fieri nequit. Quid multa? Bhartriharis sunt versus, ad quorum genuinam scripturam proxime accedit Pp. — Ed. Ser. p. 49: सर्वलोकस्य वा मूर्ध्नि विशीर्येत वनेऽथ वा । Ed. Ser. ibi vitiose: विसीर्येते.

*Lin.* 8. अत्र om. P. — याच्ञया edd. sed praestat h. l. compositum. जीवं Pp. quod sensu h. l. commodo (*vita*) agnoscitur a Wilsone quidem, verum rarius reperitur. — Pro अतीव Pp. एव.

*Dist.* 127. c. नोपचारः Pp. mendose. — d. प्रार्थितो codd. et L. — Pp. praeterea pro जनः exhibet नरः. Minus recte praetulimus scripturam ed. Ser. प्रार्थ्यते; in iunctura enim hac: वरं — न वरं, posterius वरं interdum omittitur, veluti ex. gr. mox dist. 129, sed tunc verbum substantivum quod subintelligendum est, ad utramque sententiam pertinet, neque alii verbo locus est. प्रार्थितः est is, qui ab aliis aditur auxilii impetrandi caussa. L. —

Ne recepta quidem codicum lectione in expedienda secundi versus sententia mihi ipse satisfacio. Mavult Lassenius noster participium, ut supplere liceat: न च वरं भवति, quibus verbis, recepto passivo, nullus est locus. Attamen non omnino necessaria est repetitio, sive expressa sive intellecta, in eiusmodi sententiis, ubi binae sortes inter se comparantur, altera tolerabilis, altera vehementer respuenda; imo elegantius in alterutro comparationis termino locutio variatur. Cf. Prooem. sl. 19. Sed offendunt me nominativi continui, ad eandem personam referendi. Sane qui ipsi opibus suis sunt exuti, non sollicitari solent ab aliis pecuniae largiendae gratia. Exspectabam tertium casum, sic fortasse: न चोपचारभ्रष्टेन. Emendatio variis modis tentari poterit; exspectandum est auxilium codicum. SCHL.

*Dist.* 128. a. दारिद्र्याद् P. et S. Est forma aeque legitima. — ह्रीतं P. contra grammaticam et metrum. परिभ्राम्यते Pp. male. — a. et b. परिगतः प्रभ्रश्यते तेजसः । निस्तेजाः परि - P. — b. pro अपयते Pp. आगच्छति. — c. शोकरहितो P. male. — Nec melius ibidem Pp: बुद्ध्या न संयुज्यते. d. विधनता ex coniectura pro निधनता, quod quanquam omnes libri tuentur, stare nequit; arbitrati sunt fortasse librarii et editores नि in compositis idem valere atque निर्; quod fieri non posse, demonstravit editor Bibl. Indic. I, p. 350. Legitur hoc distichon in fabula Mrichchhakati. Vid. interpr. Wils. p. 21.

*Dist.* 129. a. वरं कार्यं मौनं Pp. — c. प्रायास्यकाः Pp. — वाक्येष्वभिरुचिः edd. d. pro सुखं Pp. मलं.

Subiungunt edd. hosce versus, qui in codd. pariter atque interpp. omittuntur, neque ipsi habent, quo magnopere sese commendent:

वरं शून्या शाला न च खलु वरो दुष्टवृषभो ।
वरं वेश्या पत्नी न पुनरानीता कुलबधूः ।
वरं वासोऽरण्ये न पुनरविवेकाधिपपुरे ।
वरं प्राणत्यागो न पुनरधमानामुपगमः ॥

Leviora nonnulla vitia tacite sustuli; restat unum, quod altius insedit, dico आनीता, quod vel metrum corruptelae arguit. Scripsissem न पुनरुपनीता, si probare potuissem, उपनी idem valere ac प्रणी et परिणी. Dicitur faemina, quae alii post maritum viro nubit, परपूर्वा. Man. V, 163:

पतिं हित्वापकृष्टं स्वमुत्कृष्टं या निषेवते । निन्द्यैव सा भवेल्लोके परपूर्वेति चोच्यते ॥

परपूर्वा optime loco nostro convenit, verum non sine artificiis quibusdam versui inseri potest. उपोढा legitur Ram. 1, XIII, 37. quod vocabulum facile est h. l. introducere: न च पुनरुपोढा; sed est ipsum isto Rameïdos loco ex coniectura, necessaria illa quidem et praeclara, positum. Rem in medio relinquam, neque enim tanti valent isti versus, ut in eis operam et oleum perdamus.

*Lin.* 21. इति om. Pp. — अहं om. P. — Pro भोजयामि Pp. योजयामि; P. संवर्धयामि; S. पोषयामि. — Pro भो codd. भोग्.

2. *Dist.* 131. b. क्रेयक्रीतं S. minus bene. — पल्लवग्राहि insolita est dictio, cuius tamen sensum feliciter divinavit Jonesius, vertens: *superficial knowledge.* पल्लवग्राहि पाण्डित्यं eruditio est, quae surculos quasi tantummodo defringit de arbore scientiae, quae verba facit permulta, floridaque gaudet loquela, solidis autem fundamentis destituta est, neque bonae frugis quid producit. Quam interpretationem ne pro lubito a me propositam esse censeat lector, optima auctoritate stabiliam. Canit *Jayadevas* initio Gitagovindae (v. 4.), वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः संदर्भशुद्धिं गिरां । जानीते जयदेव एव, et quae sequuntur; ad prima verba scholiastes: उमापतिधरनामा कविः पल्लवयति विस्तारयति मात्रं न काव्यगुणयुक्ता वाचः करोति । पल्लवग्राही दोषोऽस्य. — Alius interpres haec habet: अल्पामपि वाणीं बाहुल्येन निबध्नाति. Ambae interpretationes facile inter se componi possunt; ex priori scholio patet, nisi fallor, technicorum vocabulum fuisse पल्लवग्राह, quo nimiam eamque vanam et inanem verborum pompam designarent. L. — Cf. vocem simili modo formatam असद्ग्राह, Bhag.

Gît. XVI, 10. Wilso, sequutus Trik. Sêsh. tertiam syllabam corripit, recte interpretatur, sed peccat in derivatione. SCHL.

*Dist.* 132. b. परवासशायी च edd. refragante metro; च addit etiam Pp. mendose, in ceteris uti nos. — d. pro सोऽस्य L. तस्य; offenderat Hayleyburiensem optimum virum fortasse haec pronominis attractio a nomine, quod in eadem sententia qua illud collocatum est; सोऽस्य enim est pro तदस्य; sed hoc pueri iam norunt.

*Lin.* 5. Edd. - अपि लोभात् पुनरप्यर्थं ग्रहीतुं etc. Pp. अपि omisso sic pergit: लोभात् पुनरपि धनं ग्रहीतुं etc. quocum consentit P. in तदन्नं pro धनं solummodo varians.

*Lin.* 9. Ed. Ser. ततोऽहं मन्दंमन्दमुपसर्पता तेन वीणाकर्णेन etc. Sed verba p. 30, l. 3. male huc sunt tracta. वीणाकर्णेनाहं L. — वीणाकर्णेन तेन Pp. — ताडितोऽचिन्तयं ex ed. L. — Ceteri hunc in modum variant: ताडितः । अथाहमचिन्तयं P. — ताडितः । तथाहमचिन्तयत् (sic) Pp. — ताडितश्चाचिन्तयत् (sic) S. In proxime seqq. maximas turbas excitant libri: L. - अचिंतयं । लुब्धो ह्यसंतुष्टो नियतमात्मद्रोही भवति; sequitur tum distichon ab eisdem verbis incipiens; eodem modo S. in soluta oratione, sed slocum haec verba excipientem omittit. — Codex P. ed. Ser. sequitur, sed आत्मद्रोहीति exhibet pro आत्मद्रोही. — Pp. denique prosam orationem omnino omittit et distichon nostrum 134 statim post verbum अचिन्तयं collocat, quem secuti sumus, ut haud dubie debebamus; facile enim apparet priorem distichi versum additamento quodam ex. gr. आत्मद्रोही, turbatum et deinde, quum is pro oratione soluta acceptus fuisset, alterum versum plane fuisse omissum; alius deinde ex alio codice adscripsit distichon, quo facto evadit constitutio textus, qualis in ed. Lond. comparet. — अनियतात्मा in dist. 134. satis notum est vocabulum, cuius vis tamen haud scio an ab omnibus plane perspiciatur. नियम् proprie est cohibere habenas equorum; cum equis autem regundis comparantur animus hominis atque sensus, ratione regundi: unde translatus est hic mos loquendi: नियतात्मा, नियतेन्द्रियः et aliae similes dictiones. Praeclare huc facit locus in Kâthakopanishat p. 7. obvius:

आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु । बुद्धिं तु सारथिं विद्धि मनः प्रग्रहमेव च ॥
इन्द्रियाणि हयान् आहुर्विषयांस्तेषु गोचरान् । आत्मेन्द्रियमनोयुक्तं भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ॥

*Dist.* 135. om. Pp. — d. ननु ex P. — edd. न तु, quo peius quid-[illegible]cogitari nequit.

[illegible]*st.* 136. a. तृष्णां Pp. stulte.

— 138. d. शौवनं edd. Ad idem redit.

— 139. b. ब्राह्मणात्य S. sed nostra scriptura melius ad totius loci complexionem quadrat. — d. in fine ed. L. नारद quo quid absurdius esse potest?

*Lin.* 22. उचितकार्ये Pp. — S. तदत्रावस्थोचितकार्य cet. L. तदत्र दूरस्थोचितकार्य cet. — परिच्छेद proprie est abscissio, unde et propter versus huic sententiae illustrandae subiunctos (cf. praecipue 141 त्यजेत्) suspicari posses sensum esse loci: *abdicatio* negotiorum semper praestat, quum sit consentanea conditioni nostrae.» Sed aliam habet, me iudice, vim vox परिच्छेद, quam demonstrare utile erit, propter silentium sive potius reticentiam Wilsonis, qui hoc vocabulum exhibet quidem, verum solam ei tribuit significationem divisionis, qua libri in partes suas distribuuntur. *Divisio* certe vis propria est huius vocabuli, quod ad libros minime est restringendum, sed ad res in universum pertinet, ita ut sit earum discriminatio, distinctio, distributio in classes suas, qua facta cuiusque naturam et proprietatem intelligimus; unde ad hunc *Bhavabhûtis* versum (Mâl. et Mâdh. I, 24.) परिच्छेदव्यक्तिर्न भवति पुरःस्थेऽपि विषये । « discriminatio non cernitur ne in re quidem ante oculos obversante» scholiastes परिच्छेद interpretatur per निश्चय. Paullo ante परिच्छेदातीत dicitur de re, quae discriminationem ita egreditur, ut comprehendi et definiri nequeat. Ad nostrum ut revertar, कार्यपरिच्छेद talis est discriminatio negotiorum, ut perspiciamus, quid pro cuiusque conditionis diversitate sit faciendum.

*Dist.* 140. b. नित्यमरोगिता ed. Ser. qua scriptura metrum omnino pervertunt sapientes isti homines, qui et mox परिच्छेदं scripserunt.

Addunt edd. hoc distichon:

परिच्छेदो हि पाण्डित्यं यदापन्ना विपत्तया ।
अपरिच्छेदकर्तॄणां विपदः स्युः पदे पदे ॥

Ed. L. hoc mutavit in - यदापन्नोऽविपत्तया । prius: आपन्नो, nisi fallor, haud male; posterius: अविपत्तया, stulte; sensus enim esse deberet: quum invaditur homo a mala fortuna; अविपत्ता foret bona fortuna, a qua invadi dici non possumus. Sed corrige तदा pro तया et construe: यदा विपद् आपन्ना तदा परिच्छेदः पाण्डित्यं । आपद् enim verbum est neutrum. Cf. Rosen. s. v.

*Dist.* 141. d. स्वात्मार्थे S. omisimus pronomen, h. l. otiosum, et [illegible] vitandi caussa intrusum.

*Dist.* 142. om. S. et Pp., nec non J. Versum posteriorem ex P. dedimus; L. = हरस्य कण्ठलग्नोऽपि वातं खादति वासुकिः । ad sensum nil differt, sed istud concinnius est dictum. In hem. b. P. exhibet, अनुसारि च.

*Dist.* 143. b. स्वादान्नं L. male. — Pro वा Pp. च, quod ferri h. l. omnino non potest.

*Lin.* 9. अहं om. P. — निर्जनं ex Pp. pro निर्जन.

*Dist.* 144. Omittunt codd. et J. — b. भोजनं in fine S. Inest huic versui licentia poetica in constructione, quae, si cetera respicis, sic procedere debebat: तृणाशय्या; et facile compositum loco idoneum inveniri posset scribendo तृणाधिशय्या; sed concedendum est aliquid poetis.

*Lin.* 12. ततोऽप्यस्मात् S. et mox पुण्यबलोदयाद् S. — पुण्योपचयेन P. qui comma proxime sequens, dist. 145. et verba मन्थर उवाच omittit; tribuit igitur muri slocum 146; minus bene, ut nemo non videt. Quae autem h. l. omittit, infra post dist. 146. ponit. — च post अधुना recepimus ex Pp. cui etiam verba पुण्यपरंपरया et अयं (l. 13.) debemus; edd. hoc omittunt, pro illo exhibent: पुण्यबलोदयाद्, quod variatio est paullo ante obvii vocabuli पुण्योदयात्, haud bona quidem illa; dubitare enim licet an solitum sit dicere पुण्यबल, quanquam bene Sanscrite componitur तपोबल et योगबल; sed scribere haud dubie si non voluit, tamen debuit पुण्यफलोदयात्. De परंपरा cf. notam ad Bhag. Gît. IV, 1., ubi exponitur discrimen, quod interest inter परस्पर et परंपर; tertium est vocabulum परावर, ab utroquo diversum, cuius vis optime explicatur ad hanc dictionem परावरा विद्या in Mundaca p, 1. obviam: परस्मात् परस्मादवरेणावरेण प्राप्ता.

*Dist.* 145. b. Pro एव S. अत्र; stulte. — Pro मधुरे फले Pp. et S. रसवत्फले; L. द्वे फले चामृतोपमे. Secuti sumus cod. P. qui post dist. 146, ut mox videbimus, locum (l. 12. et dist. 145.) quem omissum esse supra diximus, reiecit. — — d. स्वजनैः Pp. — सुजनैः S. Sequitur in ed. L. hic slocus, quem inter ceteros W. solus agnoscit:

संगमः केशवभक्तिर्गङ्गाम्भसि निमज्जनं ।
असारे खलु संसारे त्रीणि साराणि भावयेत् ॥

*Lin.* 16. distichon 146. abest a codice Pp. qui post verba मन्थर उवाच
[illegible]im pergit: युष्माभिः etc. vid. l. 20.

*Dist.* 146. a. वेलोपमं P. qua lectione convenientia similitudinis perit.
[illegible]. आयुष्यं S. — फेणा mendose scripsimus pro फेन. — जीवितं S. — c. नि-

5. न्दितमतिः S. — d. pro हतो S. युतो minus bene. — परिगतः S. sed de senectute melius dicitur परिपातः. — Quum लोल et चपल pariter adiectiva sint, explicandum compositum hunc in modum esse videtur: जलबिन्दुवत् लोलं चपलं च । Ceterum satis frequens est apud poetas Indicos haec comparatio, qua rerum humanarum fluctuatio cum guttis aquae confertur. Auctor Môhamudgarae v. 4. नलिनीदलगतजलमिव तरलं । तद्वज्जीवनमतिशयचपलं ।

*Lin.* 20. Disticho 146. subiungit P. अधुना etc. ex l. l. 12-15; sequitur tum dist. 145., quod excipiunt deinde verba: मन्थर उवाच । कुर्म्माभिः etc. — Edd. post virgulam तस्यायं दोषः ।

*Dist.* 147. a. Pro विज्ञानां Pp. अर्थानां; P. वस्तूनां. Distichis 147. et 148. interponunt edd. hosce versus:

यदधोऽधः क्षितौ वित्तं निचखान मितंपचः ।
तदधोनिलयं गन्तुं चक्रे पन्थानमग्रतः ॥

Interpretatus est W., sed paullo infra, versus laude sua haud privandos.

*Dist.* 148. a. Edd. निश्चन्धानो quod eis reliquimus.

— 149. a. दानभोग P. haud magnopere interest, sed mox idem male: विहीनस्य. — c. भवामः किमु तेनैव S. भवामः किन्न तेनैव P. भवामस्तेन किंनैव Pp. Nostra scriptura, quam ante oculos habuit etiam W., se ipsa omnino commendet; codd. et ed. S. sensum praebent nimis ieiunum.

*Distt.* 150 et 151 huc traximus; quo ipsa sibi locum assignant; edd. exhibent infra Lib. II, prius post dist. 7, alterum ante dist. 9.; neque audaciae nos accusabit, qui experientia facta edoctus fuerit, quam parum aptis locis disticha in hoc libro nonnunquam ponantur; in notas ad istum locum reiiciendum fuisset utrumque distichon, si huc tracta non fuissent. Ceterum ed. Lond. dist. 150. a. praebet: विहीनाश्च, et hemist. c. भस्मैव mendose. Codd. omittunt omnino hunc slocum.

*Dist.* 151. d. जितेन्द्रियः स्यात् P. contra metrum.

— 152. b. धने emendavimus pro धनं, et hem. d. recepimus e P. जायते pro गम्यते; hoc ideo, quod गम्यते minus usitatum nobis visum est in hac iunctura; istud, quia corruptelâ est manifesta. Divitiae enim non parem facere possunt eis, qui opibus careant, avarum, etiamsi divitiis non utatur; sed aequalitas est avari, qui non utatur, et pauperum, qui careant, *in* divitiis; postulatur igitur locativus; neque eadem ratio a[illegible] huius loci, est istius dist. prooem. 25., ubi verba सामान्यं पशुभिर्नराणां n[illegible]

nativum sibi adiunctum habent; res enim quae ibi enumerantur aequalem faciunt hominem animalibus.

*Dist.* 153. Desideratur in codd. ed. Ser. et interpr. Jonesii; retinuimus tamen versus satis semetipsos commendantes.

— 154. b. च शौर्यं L. et codd. refragante metro. c. वित्तं त्यागनियुक्तं S. patitur metrum, sed aegre caret oratio h. l. copula. - d. veram lectionem P. debemus. Pp. et L. एतच्चतुष्टयं जगति; pariter S. sed pro जगति exhibet लोके. Omitto, hanc variationem metri, *ârya* dicti, qua uterque versus eundem numerum morarum syllabicarum continet, quaeque *Gîti* dicitur, rarissime usurpari; id sufficit animadvertere, ut nostram scripturam vindicemus, चतुर्भिः exquisitius esse vocabulum, quod haud facile a librario inveniatur.

*Lin.* 15. एतदस्ति addidimus ex codd.

*Dist.* 155. c. et d. . . . संचयशीलेन धनुषात्मा निपातितः Pp. scriptura haud indocta, in qua tamen hoc displicet, quod non satis diserte dicatur, ad quem pertineat fabula, quae hoc disticho introducitur.

*Lin.* 17. *init.* S. et L. तावाहतुः pro quo P. हिरण्यकोऽब्रवीत् । Pp. सोऽब्रवीत्. कटके वास्तव्यो S. — कटके, omisso वास्तव्य L. Sed optime se habet hic usus vocabuli वास्तव्य, quo significat: *habitans*; unum exemplum sufficiat, Mâl. et Mâdh. prolog.: नानादिगन्तवास्तव्यो महाजनसमाजः.

— 18. Pro स चैकदा P. सदा; minus convenienter h. l. -मांसलुब्धः omittit S. substituit Pp. पापाद्लुब्धः. — सन् recepimus ex codd., est enim, ut supra iam monuimus, ex huius libri loquendi more talis verbi substantivi additio, qua utuntur praeterea semper fere scholiastae ut casus, numerum et genus aliorum participiorum melius designent. A vetustioribus auctoribus ἐνεργητικῶς tantum adhibetur hoc verbum, cuius vim tali contextu positi colligere potes ex hoc Bhartriharis disticho:

सति प्रदीपे सत्यग्नौ सत्सु तारारवीन्दुषु । विना मे मृगशावाक्ष्या तमोभूतमिदं जगत् ॥

Si Hitopadesam spectas, सन् cum particip. aor. pass. praecedente vim habet prodosis, coniunctiones temporales *quum* vel *postquam* continentis, ex. gr. चलितः सन् i. e. postquam profectus est. Exempla leguntur infr. p. 86, l. 6. p. 100, l. 10. p. 111, l. 13. p. 115, l. 1. p. 116, l. 7. p. 128, l. 18. - मृगमन्विष्यमाणो retinuimus ex ed. S. hisce enim verbis aegre careret narra[illegible]eis omissis iusto brevior; eandem caussam habuimus recipiendi ex [illegible] धनुरादाय l. 19. — मध्ये abest a S. et P. — गतवान् S. — pro ततस्तेन P. तेनैव, [illegible]. — समागत्य P.

*Lin.* 20. महान् addit P. post घोराकृतिः. — Sequens comma hunc in modum in codd. se habet: ततस्तेनैव मृगं - - - शरेण ताडितः । P. - ततस्तेन मृगं संस्थाप्य स शूकरेणाहतः । Pp. postrema verba, ut nemo non videt, corrupta sunt. Mox (l. 21.) pro स S. व्याधः । — L. pro - द्रुम इव praebet: - द्रुमवन्. Cod. P. = ततः शूकरेणापि प्रलयघनघोरगर्जनं कृत्वा व्याधो मुष्कदेशे हतः । ततोऽसौ छिन्नद्रुम इव भूमौ पपात । शूकरोऽपि शरघातेन मृतः । Pp. = शूकरेणाप्यागत्य घनघोरगलगर्ज (sic) कुर्वाणेन स व्याधो - हतः । स छिन्नद्रुमवद्भूमौ पपात ।

*Dist.* 156. a. अग्निर् L. et Pp. corrupte. — c. क्षुद्व्याधिः Pp. contra grammaticam. — d. प्राणान् विमुञ्चति; S. sed praestat omnino passivum.

*Lin.* 3. आस्फालनेन L. quod nihili est. Totum hoc incisum omittunt codd. qui etiam in seqq. serpentem omnino silentio praetermiserunt. — अथान्तरे S. qui et mox: दीर्घवारो नामा (sic), male lecta scriptura Bengalica, quae littera व et र saepius confundit, quam distinguit; नामा est vitium in hac editione satis frequens, quod evitare quum vellet editor L. incidit in contrarium: दीर्घरावनाम. — नाम omnino abest a Pp.

— 4. परिभ्राम्यन् P. aeque recte. — मृतान् desideratur in codd. qui सर्पं etiam, ut mox enotavi, omittunt. — Edd. in fine अपश्यत्.

— 5. आलोक्य omittunt S. et P.: addentes verbo proxime sequenti copulam. — अहो om. codd. et L. — मे abest a P.

*Dist.* 157. a. अचिन्त्यानि च Pp. — c. idem: तथैवान्ये pro तथा मन्ये mendose.

*Lin.* 8. तद्वत् S. et P. — मासमेकं समधिकं यावज्जीवनं मे भविष्यति । uterque codex; sed male, nisi fallor, जीवनं eodem sensu dictum est atque भोजनं; de यावत् postposito, praecedente accusativo supra monitum est ad p. 20, l. 19.

*Dist.* 158. desideratur in Pp. — Versibus hisce praemissum est in P. तस्मुक्तोऽचिन्तयत् importune repetitum. In hemist. c. S. यातु minus bene.

*Lin.* 11. तावद् om. edd. — Verba इमानि - विहाय recepimus ex P., — S.: इदं निःस्वादु कोदण्डलग्नं etc. L. corrupte: इदं निःस्वादुकं दण्डलग्नं etc. — Pp. इदं निःस्वादु कोदण्डाटवीलग्नस्नायुबन्धं खादयामि; अटवी quanquam ipsum corruptum lectionem cod. P. confirmat.

— 12. तथा कृते सति छिन्ने S. — L. non h. l. tantum peccat scribendo चिन्ने. — छिन्नस्नायुबन्धेन, omisso धनुषा, P. — बन्धने edd. qui paullo post हतं omittunt. निर्भिन्नः P. निर्भिन्नः S.

*Dist.* 159. c. मृतं च P. male.

— 160. Repetendum curavimus hoc dist. ex ed. Ser. praeter q[illegible]

solus exhibet J. — Emendavimus: ददासि pro ददाति et अश्नासि pro अश्नाति; tum श्रेयं pro सेव्यं.

*Lin.* 19. यातु किमिदानीं S. — यातु agnoscit etiam P.; usurpatur hic imperativus, pariter atque भवतु tanquam particula concedentis; Graece dicitur εἶεν. Exempla infra invenies p. 127, 8. p. 128, 9. — उपवर्णितेन P.

*Dist.* 161. c. आपत्सु नैव minus bene Pp.

*Lin.* 22. तद्भवस्य सर्वदोत्साहेन भवता भवितव्यं P. quocum in primis verbis consentit Pp. attamen mox सर्वदा omittit et pro भवता exhibet त्वया.

*Dist.* 162. d. Pro आरोग्यं P. आरोग्यं; L. et Pp. शान्तिं.

*Lin.* 5. प्रीतिः कर्तव्या Pp. — P. totum comma hunc in modum variavit: तदत्र दशाविशेषैरुत्साहः कार्यः । Post hoc comma in alia omnia discedunt libri. S. pergit: एतदप्यतिकष्टं त्वया न मन्तव्यं । यतः । राजा कुलवधूर्विप्रा मन्त्रिणश्च पयोधराः । स्थानभ्रष्टा न शोभन्ते दन्ताः केशा नरा नखाः । इति विज्ञाय मतिमान् स्वस्थानं न परित्यजेत् ॥ कापुरुषवचनमेतत् । यतः ।
sequuntur deinde disticha nostra 95. et 96.; ad quem locum de hac re iam dictum est; ceterum observandum est, distichon quod praeterea h. l. exhibet S. melius convenire loco, quo a nobis supra No. 94 collocatum est. Luserunt poetae in varianda sententia, quorum tentamina cumulata sunt in ed. S. Qui पयोधरा scripsit, is iocum haud admodum facetum affectavit, duplici vocis स्थान significatu usus. Disticha ternorum versuum, quale hoc foret, ab omni poesi Indica aliena sunt; qua de re disputare non huius est loci. Sed ad Ed. S. revertor, quae deinde, inverso tamen ordine, praebet slocos nostros 164 et 165.

Editor Lond. qui supra iam conservaverat dist. 94. eiusque rei (mirum dictu) minime oblitus fuerat, omittit h. l. versum priorem (स्थान etc.) et post verba: प्रीतिः करणीया pergit: इति विज्ञाय etc. nil omnino varians ab ed. Ser. Codices parum differunt ab edd. P. हिरण्यक उवाच । एतदपि न मन्तव्यं । यतः । राजा कुलवधूर्विप्रा नारीणां च पयोधराः । स्थान - नखाः । इति - परित्यजेत् । मन्थरोऽवदत् । पश्य कापुरुष etc. ut edd. देशान् tantum scribens in dist. 95. hem. a. pro स्थानं. Pp. in eo tantum a P. differt (variationi levioris momenti enotandae supersedeo) quod versum istum interpolatum: राजा etc. exulare iubet. Ceterum fateor me caussam huius transpositionis omnino non assequi.

*Dist.* 164. a. Pro सेवेद् P. सेवां.

*Dist.* 165. a. मण्डुकाः L. vitiose. — c. सोद्योगं समुपायान्ति P.

— 166. b. Pro श्रयुक्तं P. et S. श्रसक्तं; Pp. idem voluit, scribit tamen श्रशक्तं, mendose.

— 167. a. Pro धीरः S. et Pp. minus bene वीरः. — b. initio Pp. परिष्वक्तो insolentius; P. परिशुक्तो contra metrum. — c. in fine P. विषमां, contra sensum.

— 168. a. मदो मे S. quod ferri potest, quum in seqq. scriptum sit उपयामि, pro quo Pp. et L. mendose scribunt उपयाति. — d. हि inserit ante मनुष्याणां P. contra metrum. Pp. et L. prorsus aliud praebent hemist. भवन्ति संपदो मनुष्याणां vetante metro. Ad sensum comparari possunt hi versus Bhartriharis (p. 47.) पतितोऽपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः । प्रायेण साधुवृत्तीनामस्थायिन्यो विपत्तयः ॥

— 169. b. नवशस्या च मेदिनी Pp.

— 170. a. नाभिचेष्टेत Pp. male.

*Lin.* 1. Pro vocabulo सखे S. praebet श्रपि च सखे; L. autem substituit haec verba: इति श्रुत्वा लघुपतनको ब्रूते । धन्योऽसि मन्थर सर्वथा श्लाघ्यगुणोऽसि । iubentibus ceteris libris haec verba infr. p. 38, l. 1. collocavimus.

*Dist.* 171. d. Pro ते Pp. मे; sed illud omnino praestat.

— 172. d. शुभावहाः Pp.

— 174. c. Pro मत्स्यैः Pp. नक्रैः, quod satis placet.

— 175. b. कुजनात् S.

— 176. b. किंन Pp. male. — c. et d. संपत्यतो et mox यच्छेद्रा Pp. संपत्तितो et यच्छेद्रा P. prius in utroque codice mendosum est, posterius defendi poterit. श्रतः (hem. b.) est श्रस्मात्, cui vocabulo respondent in seqq. यतः et यत्, utrumque eodem sensu positum: «quinam dolor maior est quam hic *quod* desideriorum expletio nulla sit et *quod* desideria nunquam nos relinquant.» Si यत्र legitur, यत्र et यतः referri debent ad जन्मनि: «in hac vita, a qua abest desideriorum expletio, e qua desideria non recedunt.» Sed इच्छासंपत् unum est vocabulum compositum et eius quidem ordinis, quem Tatpurusha dicunt grammatici. पद् c. सं proprium est vocabulum de votis explendis: सर्वे मत्समीहितसंपादनाय प्रवर्तन्तां । Mâl. Mâdh. Prolog.

*Lin.* 14. श्रन्यच्च भ्रातः शृणु om codd.

*Dist.* 177. b. *fin.* रक्ष्यति (sic) S. — d. एतान् mendose Pp.

— 178. a. *init.* तृष्णैव P. haud male; quanquam हि affirmativa potest esse particula. — S. तृष्णां चेह परित्यक्त्वा, forma gerundii insolita, nec tamen inaudita. Cf. Ind. Bibl. III, p. 107. — d. च समुपस्थितं P. minus concinne; च exquisitius h. l. positum est et apodosin ducit; idem est atque ततो [illegible]

*Dist.* 179. b. निवर्तते codd. contra sensum huius loci. — d. pro यतो I edd. ततो, male; postulat enim सः relativum; quod sibi respondeat. — Pp. totum versum posteriorem hunc in modum corrumpit: . . . . श्रोच्या यतो न स निवर्तते ।

*Lin.* 20. Secuti sumus Pp. ad quem P. proxime accedit: ममैव पक्षपातान्मया सहात्र etc. — S. = मम पक्षपातेन मयैव etc. — L. pro पक्षपातात् substituit विश्रम्भालापैः quae locutio iam supra p. 25, l. 17. exstat atque inde, nisi fallor, ab editore L. aut librario quodam huc tracta est. पक्षपातात् exquisitius est dictum, neque tamen sensus dubius esse potest: «meas partes amplectendo.» Alia exempla addent fortasse peritiores.

*Dist.* 180. a. आरम्भपात्नाः P. quod sensum quidem praebet, sed parum ad mentem auctoris accommodatum. — c. परित्यागाच्च संगानां निःसंगाः P. संगानां glossema est quod e margine in textum irrepsit. — d. pro भवन्ति हि P. संभवंति. तत्क्षण mirum tironibus videbitur vocabulum, quum तत् quodammodo otiose additum esse suspicari possent. Sed habet hanc vim, ut significet *eodem momento*, sc. quo nascuntur irae. Eodem modo vim vocabulo पर addit pronomen demonstrativum quum dicatur ex. gr. शोकतत्पर. — Vulgatum esse debet, praepositionem आ, nonnullasque alias, contra morem, qui in lingua Indica praevalet, separatim nomini praemitti, interdum etiam postponi posse, casumque certum regere; आ autem, talem in modum praeponi tantummodo et ablativum regere, nonnunquam etiam accusativum; significationem tum esse *inde a*, vel: *usque ad*. Exempla habebis Bhag. Gît. VIII, 16. Râmay. I, 5, 1. Manu X, 64. V, 88. II, 264. II, 22; vid. praeterea notam Haughtonis ad II, 101. Comment. de Pentap. Ind. p. 90. Ind. Bibl. III, p. 67 seqq. Rariora sunt apud recentiores exempla, inveniuntur tamen; vid. Megh. Dut. v. 11. Sânkhya Sûtr. v. 55. तत्र जरामरणकृतं दुःखं प्राप्नोति चेतनः पुरुषः । लिङ्गस्याविनिवृत्तेस्तस्माद्दुःखं स्वभावेन । — Accusativus quamvis rarior, est tamen legitimus. Mund. Upan. p. 2. आ सप्तमांस्तस्य लोकान् हिनस्ति; et alibi. Usum ipsum hunc docent *Paninis* T. I, p. 102 ed. Calcutt. et *Amara-Sinhas* XXVIII, 1. ibique Colebr. p. 362. Est omnino antiquus hic usus in Indorum lingua, quo praepositiones eodem modo atque in aliis linguis, usurpantur, neque ad praepositionem आ restringendus; vid. Panin. l. l. p. 114. Immo Homericae istius licentiae, qua praepositiones a verbis, quibus [illegible]fixae sunt, interiectis aliis vocabulis seiunguntur, exempla aliena [illegible]nino sunt a vetustissimis Indorum libris. Kath. Up. p. 2. प्र ते ब्रवी-

मि. — Kath. p. 4. श्रेयो हि धीरोऽभि प्रेयसो वृणीते । — *ibid.* 3. श्रति मा सृजैनं Adde exempla in *Rosenii* Spec. Rigved. obvia. Postponi in dialecto Vedorum posse praepositiones docet Paninis, I, IV, 80 et 81 ते (उपसर्गाः) प्राग्धातोः ॥ छन्दसि परेऽपि ॥ Exemplum affert हन्ति नि मुष्टिना i. e. निहन्ति । Seiunctionem praepp. permittit Paninis §. 82. व्यवहिताश्च । exempl. आ मन्द्रैरिन्द्रहरिभिर्याहि । i. e. आयाहि । Casuum frequentiam in caussa fuisse, cur hoc loquendi genus obsoleverit, satis erit peritioribus indicasse; video enim totam hanc rem a nostro loco esse alienam; restat ut dicam, आ quanquam praefixum vocabulo, quod cum alio compositum sit, tanquam [illegible] l. आमरणान्त, eandem potestatem *usque ad* servare posse. Eodem modo dictum est Ram. I, 1, 12. आजानुबाहुः.

Addunt W. et L. distichon hocce:

सर्वत्र जन्तोर्नियमात् पततश्च समुच्छ्रयाः ।
संयोगाश्च वियोगाश्च मरणान्तं हि जीवनं ॥

Corrige नियमाः.

*Lin.* 1. Omittit hanc lineam L. utpote quam supra p. 57. l. 1. collocaverat. — इति श्रुत्वा om. codd. — सर्वथा S. — श्रांश्रणीयगुणाः P. श्लाघ्यगुणाः S.

*Dist.* 181. b. आपन्नरणाहेतवः et c. लग्नानां Pp. neutrum male.

— 182. om. codd. et S. sed interpretatus est uterque interpres.

— 183. b. in fine. सत्पुरुषवृत्तश्च Pp. idem praebet P. sed versum excedens addit inscite य एव नः । — d. pro विभाना: L. विभिन्नाः ।

*Lin.* 8. तदेवं L. अथ तदेवं S. — एवं om. P. et mox एतं pro ते exhibet. Pronomini ते addit Pp. तत्र. — गुणाननुभवन्ति P. कदाचित् ex eodem.

— 10. Pro भयहेतुं S. मृगं, male. — आकलय्य ex Pp.; आकलयामि = जानामि Git. Gôv. III, 7. L. et P. अवलोक्य, minus bene, quum nil videant, sed suspicentur tantum. Melius S. अवलोक्य भयं संचिन्त्य. Pro गतः P. गतवान्, L. et Pp. प्रविष्टः parum eleganter repetito verbo paullo antea obvio. — उड्डीय P. et S.

— 11. वृक्षं S. ex quo contra आरूढः recepimus pro गतः. — लघुपतनकेनापि P. — भयहेतुर्न कोऽप्यायातीत्यालोचितं ।

— 12. पश्चात् तद्वचनादागत्य S. qui et mox: तत्रैवोपविष्टाः quod negligere non debebamus. P. पश्चात् ते सर्वे पुनरागत्य तत्रोपविष्टाः । — भद्रं om. P. भद्र Pp.

— 13. Pro कुशलं S. स्वागतं P. स्वागतं ते । P. mox: स्वेच्छाहारोदकं सुचिरानुभूयतां । अत्रावस्थाने etc. sed locativus huc non facit. — 14. अहं om. Pp.

*Dist.* 184. Om. codd. S. et J.

*Lin.* 17. ततश्च om. codd. et S. — सख्यं pro मित्रत्वं S.

— 18. सहायत्वनिष्पन्न एव भव Pp. seiungendum foret, si hanc scripturam defendere quis vellet, मित्र त्वं; sed vel sic sensum commodum omnino non praebet. Hiranyaci verba in P. haec leguntur: मित्रत्वं सिद्धं भवतु । — S. सह भवता यत्नेन मिलितुं । यत्नेन vero inscite divulsum est a vocabulo praecedente et मिलितं मित्रत्वं nescio quid sit.

*Lin.* 21. भवता inserit post अत्र S. — P. pro तदत्र scribit मित्र, reiiciens अत्र post निर्विशेषेण. — निर्विशेषं P. ferri potest adverbium. Pp. विशेषेण, male. - सानन्दः स्वेच्छया कृताहारश्च P. quod ad idem redit; huius autem codicis scriptura freti emendavimus ed. L. et Pp. qui कृतः scribunt; puncto gemino deleto legitimum evadit compositum, ad huius loci sensum egregie aptum. P. सानन्दो भूत्वा स्वेच्छाहारं कृत्वा. — *Lin.* 22. जलावसान Pp. contra sensum. — छायां Pp. et L. mendose.

*Dist.* 186. desideratur in ed. S. et codd. — Emendavimus, iubente ipsa sententia, adstipulantibus interpp. इष्टका pro इष्का, quae scriptura nihili est; इष्टक ad masculinum genus restringitur a Wilsone, at femininum tuetur h. l. versus. Notanda est praeterea constructio huius loci, qua plura nomina generis diversi excipiuntur a praedicato, singulari numero posito; neutrum genus legitimum est tali verborum nexu, sed pluralis solitus est numerus; vid. supr. ad prooem. d. 26. Singularem tamen h. l. ab omni dubio immunem esse censeo; nam res istae coniunctim non cogitandae sunt, sed singulatim: atque hoc in caussa est, cur sequatur singularis; neutrum autem genus positum est aut propter diversitatem generis, quae in nominibus antecedd. obtinet, aut quia neutrius generis nomen ultimo loco legitur; prior tamen ratio, nisi fallor, magis ex grammatica Indica est.

*Lin.* 3. अथ abest a P. — केन त्वं P. — Confundit ordinem verborum P. मृग एतस्मिन् निर्जने वने केन त्वं त्रासितः कदाचित् etc. — निर्जनवने L. et Pp.

— 4. किं om. P. — 5. नरपतिः S. — स च om. S. et mox: द्विगुणितयत्नव्यापारक्रमेण, nimis abundanter. नदी ante तीरे inserit S. — कटक orationis illustrandae caussa recepimus ex S.

— 6. अत्र om. codd. — 7. pro अवगम्य edd. et Pp. आलोच्य. — 8. यथावसरकार्यं S. — तथा retinuimus ex ed. L. quanquam abesse potest; verum minus [illegible]tia sunt exempla omissae huius particulae in hac iunctura: यथा - [illegible]aesertim in oratione soluta.

— 9. ततो हिरण्यको विहस्याह । S. minus apte. पुनर् om. S. —

— 10. प्राप्ते om. P. — गह्वनः को विधिः L. गह्वनः का विधा Pp. prius huc non facit, posterius ferri potest.

*Dist.* 187. c. स्वभूमिः श्वापदादीनां S. sed praestat nostra scriptura, quam praeterea tuentur interpp. — d. pro सैन्यं S. मन्त्री; P. राज्ञो सौमंत्रणं बलं; sed acquiescendum est in vulgata.

— 14. Pro भविष्यति S. भवितव्यं, per se haud male. P. = - उपदेशेन यद्वृत्तं भविष्यति तच्छृणु ।

*Dist.* 188. b. Pro स्नान S. कुच. — c. ex coniect. dedimus ऽभवत् pro भवेत्, quod prorsus nulla idonea ratione defendi potest. P. = - पुत्रो ऽतिदुःखोत्र et mox d. तथैव त्वं. In qua scriptura इव in primis displicet.

*Lin.* 18. बोरनाम्नि P. — नगरे निवसति तेन तुरंगबलो नाम S. (pro तेन initio commatis substituit तत्र) male intrusum est istud निवसति, ut nemo non videt. तुरंगबलो praebet etiam L. et J. W. uti nos. Pro भोगपतिः substituit ed. L. युवराजः; Pp. exhibet भोग्यपतिः ।

— 19. एकदा ante स्वनगरं inserunt edd.

— 20. बणिक्पुत्रीं P. et deinde: अवलोकयामास । — स्वहर्म्यतलं P. — स्मराकुलमतिः S. praestat participium, quia h. l. de certo quodam tempore sermo fit. Subiiciunt edd. post virgulam hoc Bhartriharis distichon, quod exhibebo ex editione principe p. 54. posthac enotaturus peccata edd. Lond. et Ser. Abest dist. a codd. et interpp.:

सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति च नरस्तावदेवेन्द्रियाणां ।
लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।
भ्रूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथगता नीलपक्ष्माण एते ।
यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति ॥

a) Pro च नरः edd. पुरुषः, sed praestat additio copulae. b) लज्जा तावद्विधत्ते S. absurdam lectionem repetivit L. d) Pro धृतिमुषो edd. परिणता, inepte, nisi probari posset, hoc participio designari sagittas uncinatas; quod tamen dubito. मुष्, proprie *furari*, usurpatur hoc sensu translato; vid. Nal. V, 7, quem locum excitavit *Rosen.* s. v. Ut cetera expediamus, monendum est, oculorum intuitum cum sagittis comparari; oculorum autem sagittis pennae sunt cilia; arcus est supercilium; ex ha[illegible] taphora omnia sunt explicanda. आकृष् verbum proprium est de [illegible]

tione arcus, quae fit *nervo attracto*, ज्याकृष्ट्या, ut Indice loquar. (Vid. Amar. Satac. v. 1.) A nervo autem attracto et deinde manu misso impellitur sagitta; भ्रूचापाकृष्टमुक्त est igitur: भ्रूचापे आकृष्टो मुक्तश्च बाणः । Sequens vocabulum श्रवणपथगत intelligendum est de oculis transversum intuentibus, de oculis limis, cuiusmodi obtutum proprio vocabulo कटाक्ष appellant Indi; कटाक्षोऽपाङ्गदर्शने *Amara Sinhas* s. v. vel ut definitione utar poëtae (*Chaura Panchâsika* v. 5.): अद्यापि तां सुरतजागरघूर्णमान- । तिर्यग्वलत्तरलतारकदीर्घनेत्रां । . . . स्मरामि ॥ Addendum, proprium hoc esse Indorum, oculos habere praelongos, aures versus porrectos; श्रवणायताक्षीं puellam suam dicit Chauras; cuius epitheti explicationem hanc praebet scholiastes: श्रवणपर्यन्तं आयते दीर्घे अक्षिणी लोचने यस्याः सा । neque fere unquam in virtutibus puellarum canendis oculorum hanc longitudinem silentio praetermittunt poetae erotici, inter quorum versus huc facientes, quos laudare possim sexcentos, hisce solis locum in hoc commentario tribuam: Amarû Sat. 51: इयमसौ तरलायतलोचना । गुरुसमुन्नतपीनपयोधरा । पृथुनितम्बभरालसगामिनी । प्रियतमा मम जीवितहारिणी ॥ Cilia denique, cur nigra sint dicta, nullo eget commentario.

*Lin.* 21. तदवलोकनादेव P. — *Lin.* 22. प्रभृति om Pp. — S. sedes mutare iussit vocabula चित्त et हृदय; male.

*Dist.* 189. Pro hoc disticho, quod supra post dist. 109. exhibuerat, substituit ed. L. hosce versus, a ceteris libris alienos:

अनृतं साहसं माया मात्सर्यं चातिलुब्धता ।
निर्गुणत्वमशौचत्वं स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥

*Lin.* 3. अहं पतिव्रता, Codd. omissis cett. usque ad finem commatis. — Ed. Ser. haec substituit verba: अहं पतिव्रता । कथमेतस्मिन्नधर्मे पतिलङ्घने प्रवर्ते ।

*Dist.* 190. Legitur in episod. Bhârateae de Sacuntala VII, 37. ed. Chézy. — 191. Secuti sumus codd. qui hosce duos versus uni disticho tribuunt; divellunt edd. posteriorem versum a priori, alios quosdam versus inserendo, quos hic repetere debeo. — Post dist. 190. pergit igitur ed. Lond.

*a.* न सा भार्येति वक्तव्या यस्यां भर्ता न तुष्यति ।
*b.* तुष्टे भर्तरि नारीणां संतुष्टाः सर्वदेवताः ॥
*c.* कोकिलानां स्वरं रूपं नारीरूपं पतिव्रता । [व्रतं]
*d.* विद्या रूपं कुरूपाणां क्षमा रूपं तपस्विनां ।

*e.* भर्ता यस्या गुणान् ब्रूते शीलधर्मसमन्वितान् ।

*f.* अग्निसाक्षिकमर्यादो etc.

S. distichon medium sive versus c. et d. omisit. Jon. quatuor horum versuum exhibet et hoc quidem ordine: a. f. c. d., b. et e. omissis; W. eosdem quatuor versus exhibet, eodemque ordine; unde satis superque apparet, duos versus b. et e. ex editione Seramp. in Londin. migrasse neque ulla alia auctoritate frui; versus praeterea, quem littera e. insignivimus, omnino non cum ceteris componi potest. Restat igitur singulus versus b., qui per se optime se habet et nisi fallor in Rameïde nescio quo loco legitur, qui tamen heic locum sibi vindicare nequit. Versus c. et d. distichon sane efficiunt, sed eam solam ob rationem huc tractum, quod ad vocabulum पतिव्रत dist. 190, d. aliquis adscripserat hosce versus, quos si textui inserere velis, locum eis dare debebis inter dist. 190 et 191. — Ceterum recepimus Dist. 191, a. विख्याता e codd. pro व्याख्याता.

अग्निसाक्षिकमर्यादः ut explicem, primo loco aliud exemplum in auxilium vocabo: सख्यं अग्निसाक्षिकं dicitur Râm. I, 1, 59. „amicitia coram igne vota"; अग्निसाक्षिका मर्यादा est coram igne votum officium (sc. uxoris erga maritum); अग्निसाक्षिकमर्यादः est maritus, cui coram igne fidem spondet uxor, quae ignem testata est, se officia sua esse expleturam. Cf. p. 28, l. 14. कुलमर्यादा.

*Lin.* 9. मे om. P. — तत् semel tantummodo ponunt edd. et P. qui quidem सर्वं praebet pro एव. — तत्तत् परं Pp. prius recepimus propter praecedens यतत्, hoc omisimus utpote sensu h. l. cassum. आविचारितं perperam S. — दूतीकं S.

— 10. सत्यतमं et in responso Lavanyavatidis ध्रुवं सत्यमेतत् S. Istud abundat, hoc elegantius exprimitur addita particula एव. — एव ante दूत्या om. Pp. recte nisi fallor. ततो दुतिकया (sic) गत्वा तत्तत् सर्वं तुरंगवलस्याग्रे निवेदितं S. Pro दूतिकया (sic enim corrigendum est, quod vix monendus est lector) Londin. editor दूती posuit, retinens tamen in fine commatis निवेदितं; pro तत्तत् quod ex linea 9 huc tractum esse videtur, L. melius तत्; in cett. a S. haud differt. अग्रे sexcenties praepositionis more addi in prosa recentiore, qua compositae sunt fabulae populares, *Vetálapanchavinsatí*, *Sinhásanadvatrinsatí*, *Sukasaptatí*, observavi et exemplis probare possim;

operae pretium sit. De nominis diversitate, qua edd. Turangabalum dicunt nostrum Tungabalum, supra iam monitum est. —

*Lin.* 11. Pro निवेदितं P. श्रावेदितं । — तच्छ्रुत्वा om. Pp. समानीय P.

*Dist.* 192. d. वर्त्मनि L. Ne quis arbitretur, locativum praeferendum esse, apponam hunc Rameïdos locum: I, 36, 5. एष पन्था मयोद्दिष्टो येन यान्ति महर्षयः । dicitur etiam गच्छति पन्थानं, श्रध्वानं etc. vid. l. l. 33, 20. Unaquaeque autem harum constructionum verborum eundi, cum locativo, instrumentali vel accusativo vim habet sibi propriam neque una pro altera poni potest, quod non huius loci est fusius demonstrare.

*Lin.* 16. श्रस्ति om. Pp. perperam. Idem mox: ब्रह्मपुरारण्ये.

— 17. महद्धस्ती P. dubito tamen, an महत् poni possit in compositis pro महा, nisi sequens vocabulum a vocali incipiat, veluti Râm. I, 12, 11. महदात्मानः । — श्रालोक्य codd. — यद्यप्ययं Pp. minus bene.

18. मार्यते ex P. ceteri म्रियते. — तदस्य देहेनास्माकं मास- etc. P. — स्वेच्छा om. S. स्वेच्छया P. — भवति Pp. male. Pro ततः edd. तत्र; P. तद्, hoc male, istud secus. एकेन conservavimus propter consensum librorum. वृद्ध om. Pp. — प्रभावेण P. pro एतत् edd. श्रस्य, Pp. एवैतत्.

— 20. कर्पुर L. sed peccat semper fere in hoc vocabulo ista editio. — समीपं edd. — श्रष्टाङ्गपातेन P.

— 22. पशुभिः ante मिलित्वा addunt edd. — भवाराधाभं om. Pp. युष्मदन्तिकं substituit P. — Pro यद् in fine paginae P. यतो.

*Lin.* 1. Pro युक्तं P. युज्यते Pp. नायाति। Germanice sic loquimur, haud scio an Indice. — श्रभिषेक्तुं Pp. सर्व om. P. — स्वामी Pp. perperam, quia compositi pars est. Ceterum animadvertendum est, infinitivum h. l. mutuari vim passivam a participio निरूपितः, a quo regitur. Notum hoc est de शक्, ad quod verbum minime restrictus est hic usus: chartae parciturus pauca tantum exempla addam: Mudrâ - Râx. Act. V. fol. 46. cod. Par. प्रारब्धाः प्रपायाय मांसवद्दहो विक्रेतुमेते वयं ॥ infr. p. 49. l. 10. कारयितुमारब्धः । Sâvitry-upàkhyân. V, 15. श्रर्हः - उपनेतुं ।

*Dist.* 193. a. कुलाचारजनाचारैः L. et Pp. cui obstat praecipue quod सः in seqq. aegre carere possit praenomine relativo antecedente. श्रभिजन praeterea melius huc quadrat quam जन, neque aliud est, si in partes suas dissolvitur compositum nostrum, quam कुलाचारैर् श्रभिजनाचारैश्च, — d. स्थानि mendose. L.

*Dist.* 194. c. लोकेषु P.

*Dist.* 195. a. पर्जन्यं Pp. mendose etiamsi neutro genere efferri posset hoc vocabulum; religiose enim observant auctores Indici hanc regulam, ut apposita atque comparata eiusdem generis sint atque ea nomina, quibus apponuntur vel quibuscum comparantur. Dicunt अयोध्या पुरी, nunquam: अयोध्या पुरं et vice versa: कांचनपुरनाम्नि नगरे (infr. p. 63. l. 5.) Non potest tamen non fieri, quin interdum discedatur ab hac regula, quotiescunque vocabulum fuerit adhibitum, quod unius tantummodo generis esse possit; quod in comparationibus saepius accidere debet quam in appositionibus. Ad hoc exceptionis genus pertinent vocabula मित्रं, प्रमाणं, प्रधानं. Totam rem, quam breviter h. l. indicare tantum volui, fusius enarrandam relinquo ei, qui aliquando exstiterit syntaxis Indicae conditor. — Pro पर्जन्य scribunt S. et P. पर्जन्य. Utraque scriptura a Wilsone agnoscitur, quanquam certissimum est, posse unam tantum esse veram, qua de re non huius loci est dicere.

*Dist.* 196. a. Pro विषय P. विष, contra metrum et sensum. — b. शान्तवृत्तिः in fine P. — c. कृशमपि edd. male, propter eiusdem particulae repetitionem in hemist. sequente atque eadem versus sede. — नियतविषयवर्ती i. e. नियतं विषयेषु वर्तते यः सः। talis autem homo, qui et साधुवृत्तः dicitur, difficilis est repertu in hoc mundo, qui tantum poena inflicta in obedientia contineri solet; construo igitur: अस्मिन् जगति प्रायशो दण्डयोगात् परवशे; quae quanquam paullo durior mihimetipsi videtur constructio, sola, nisi fallor, est, quae ad hunc contextum quadret. Probare enim vult poeta, sine rege vivere non posse homines, qui, nisi metu poenae continerentur, omni libidini sese tradituri forent; poenarum autem dispensator est rex. Interpretationem quam proposui tuetur quodammodo altera distichi pars, in qua दण्डभीति respondet दण्डयोगात् antecedenti; femina autem quae marito se tradit, परवशा est, sicuti orbis (जगत्) in obedientiam redigitur (परवशं fit) eandem propter rationem, atque illa. — Ceterum कुलनारी, sicuti कुलस्त्री, plerumque per mulierem *castam* reddi solet; quod falsum. Mulier est *nobilis*, quae super ceteras feminas pro excellentia originis suae castimonia excellere debet; quanquam secus nonnunquam accidisse apud Indos, omnium regionum et aetatum experientia minime improbabile reddit.

*Lin.* 13. विचलति S. minus bene. — देवेन abest a codd.

— 14. जम्बुकः ante चलितः inserit P.

— 15. ततो हस्तिनोक्तं P. ततस्तेन हस्तिना etc. edd. — सखे om. P. qui et महापंके I पतितोऽहं omittit. — महा abest a Pp. et S.

— 16. — निपतितोऽहं S. quae editio sola addit: मित्रे परावृत्य पश्य. — पुछ Pp. male, quia पुछ a seq. composito seiungi debet. — S. corrupte: पुछ्काबलंबनं. L. aliter: मम पुछाग्रे हस्तं दत्वा.

— 17. तस्य फलमेतत् omittit codex uterque, quod eo magis miror, quo minus intelligam, quomodo prodosis ista यस्य etc. sine apodosi stare possit; iusto enim durius foret, referre haec verba ad antec. मम. In prorsus diversa discedit S. यस्य मद्विधस्य वचसि त्वया प्रत्ययः कृतः तदनुभूयतामप्रशरणं दुःखमिति। quae verba prorsus sunt sensu cassa, nisi in priori positione corrigatur यद् pro यस्य; attamen vel sic minus bene huc conveniunt.

*Dist.* 197. a. यदा L. — निरतो codd. et S. pro रहितो, sed निरत est *contentus*, quod huc non facit. Voluere विरतो. — c. pro तदा S. तथा male; Pp. अथ, melius quam S. neque tamen bene.

— 20. Verba ततो — भक्षितः om. codd.

— 21. तं abest a P. — चारुदत्त S. et P. — Nomini proprio addit P. लावण्यवतीप्रियं। Pro स in fine lineae P. असौ; omittit hoc pronomen una cum nomine mox sequente Pp. असौ autem tuentur mox init. incisi subsequentis libri omnes, a quo loco praeterea haud bene removeri potest propter additum aliud pronomen तेन; असौ pro स nomini राजपुत्रः praemissum reliquimus cod. P. —

— 22. नियोजितः edd. नियुक्तः P. qui etiam praecedens कार्यं singulari numero effert. Sed praestat h. l. praesens, quia sermo est de actione saepius repetita, vel potius continua; cui rei designandae saepius in lingua Indica inservit praesens.

*Lin.* 1. तत्रैकदा P. — स्नानोपस्थितेन S. — pro अलंकार P. रत्न; ambo haec vocabula cumulavit S. — प्रोक्तं S. तस्योक्तं P. — In seqq. secuti sumus L. et Pp. inser se conspirantes; P. प्रतिरात्रं minus bene ante मासं collocat omisso मया; S. omittit pariter मया, eius loco exhibens seq. अथारभ्य, pro quo तदत्र legitur. — एकां repetimus, suadente Pp. quanquam repetitione non opus sit h. l. quum distributiva vis iam insit adverbio प्रतिरात्रं. — एकां omnino omittit P.

— 3. सा च P. — विधिना omittit Pp. यथोचितालंकारेण P. — इति commati subiungunt codd. — स deest P.

— 4. Pro तरुणीं P. कुलीनां, S. नवयुवतीं; hoc male; invenitur saepius नवयौवन; sed नवयुवती nullibi me legere memini. — समर्पयति edd. — प्रछन्नः सन् S.

— 5. दूरादस्त्रालंकारगन्धचन्दनैः edd. Secuti sumus codd. — अलंकरणैः Pp. quae forma inusitatior certe est.

— 6. तत्क्षणं ex codd.

— 7. Pro चेतसा edd. मनसा difficile est dictu, quodnam vocabulum melius huc conveniat, sed si usum respicis poeticum, nil fere interest. — Codd. scribunt लोभाकृष्टेन चेतसा, quod minus bene dictum est, quia alius instrumentalis iam praecedit. — Edd. स्वबधूं लीलाव्रतीमानीय समर्पिता । absurdam scripturam enotasse satis est. — Pro राजपुत्रः S. तुरंगबलः.

— 8. विज्ञाय edd. — ससंभ्रममुत्थाय om. Pp. priorem vocem etiam P. qui mox निर्दयं et आलिंग्य inverso ordine exhibet. Pro निर्दयं S. निर्भरं. — उन्मीलित praebent L. et Pp. quod minus ex huius loci ratione esse videtur. Confirmat cod. P. lectionem editio S. ubi आनंद omisso, exstat: निमीलिताक्षः ।

— 9. निषसाद codd. — ततस्तद् P. — Lin. 10. मूर्छा P. copula ferri potest. In fine commatis S. उपगतः, L. उपागतः, Pp. आगतः. — इतिकर्तव्यता pro uno vocabulo accipiendum est, cuius vis tamen nondum satis perspecta mihi set. इति कर्तव्यं quum notet: « sic faciundum » nomen hoc significare potest praesentiam animi, qua praeditus homo intelligit, quid sit faciendum; aut inopiam consilii, quum homo aut nesciat, quid sit faciendum, aut serius quam par sit perspiciat, hoc facere se debuisse; postrema interpretatio melius huc quadrat. Desideratur vocabulum in Wilsonis lexico, a quo huiuscemodi nomina haud sine magno nostro impedimento absunt, quum sola coniectura saepenumero definiri nequeant et rarius inveniantur, quam ut comparatione diversorum locorum vis atque potestas eorum appareat. — Reperi posthac *Sâvitry - Upâkh.* III, 7. hunc versum: तस्य सर्वमभिप्रायमितिकर्तव्यतां च तां । सत्यवन्तं समुद्दिश्य सर्वमेव न्यवेदयत् ॥ ubi significatus est: *propositum*, *consilium*. Sic interpretatus est etiam *Boppius*. इतिकर्तव्यतामूढः nostro loco reddi potest: *consilii capiundi inops*. — चित्रलिखित si eodem sensu h. l. accipiendum est, quo comparationes cum rebus pictis frequentius ab Indis ponuntur, idem est atque *immobilis*. Conf. Urvasî Vicram. Act. I. चित्रारम्भविनिश्चलं हयशिरस्यायामवच्चामरं ।

*Lin.* 11. भवितव्यमिति libri; expunximus otiosam particulam. — ततः omitt. codd. et S. — अवधार्य L. et P. Male.

— 12. — मुषितः ex Pp.; om. L. substituit S. विमुग्धः, P. मृतः — जलाश्रयं L. et P.; तं जलाशयं S. ubi transponitur: मंथरस्खलितः । — ततस्ते P., qui mox अनुययुः — S. fusius: हिरण्यकादयः स्नेहादनिष्टं शंकयमाना (l. शंकमाना) मंथरमनुगच्छन्ति ।

— 13. स्थले गहन् om. codd. — कानने S. वने om. P. — स om. S. —

— 14. ततस्तं गृहीत्वा P. च addidimus ex Pp. — भ्रमन् addunt post बद्धा Pp. et S. परिभ्रमन् P. Pro घर्माकुलः P. श्रमाकुलः; S. क्लेशात् क्षुत्पिपासाकुलः; sic etiam L. omisso tamen क्लेशात्. — स्व om. codd. — प्रयातः ex P. ceteri चलितः; sed legimus hoc verbum iam l. 12.

— 15. ते om. S. — मृग om. P. pluralem deinde exhibens; मृग omisso, dualem ponere debuisset, ut nemo non videt. — गच्छन्तः S. गतवंतः codd. अनुगच्छेयुः Pp. perperam. — तत्र om. Pp. ततो scribunt edd. (S. ततः) Praestat तत्र. quod idem est h. l. ac तेषु.

*Dist.* 199. a. स्वाभाविकं तु S. स्वभावादेव Pp. — b. भार्यैरेव हि Pp. भार्येनैव हि P.

*Dist.* 200. d. यादृक् recepimus ex Pp. pro यावत्, quod ferri posset, si masculino genere positum esset; subintelligitur enim विश्वासः; sed यादृक् omnino melius respondet antecedenti तादृशः ।

*Lin.* 1. इति initio praemittunt edd. expunximus auctoritate codd. — मे desideratur in S. et P.

*Dist.* 201. a. संताप vitiose S. — b. कालान्तरावृत्त L. quae scriptura e cod. Wilkinsii fluxit, qui in notis ad interpret. suam p. 307. vernaculis litteris exscribendum curavit hoc distichon; etiam in seqq. editor Lond. hunc amplexus est patronum. Praestat autem adiectivum आवर्तिन् ideo, quod h. l. sermo fit de re quae continua sit, non de re praeterita. — c. मयेव mendose S. — d. दशाफलानि, edd. contra sensum.

*Lin.* 4. अथवा इत्यमेवैतत् Pp. et S.

*Dist.* 202. b. Pro पदं Pp. mendose पं. a. संनिहितोपायः S. absurde. Repetunt codd. interpp. et S. hoc distichon infr. libr. IV, inter distt. 62 et 63, sine ulla variatione.

*Lin.* 6. पुनर्विमृश्याह om. P. पुनः om. Pp.

*Dist.* 203. a. परित्राणां Pp. quod sensum non praebet, nisi corrigatur परित्राणं; ceterum vix monendum est, a त्राणं pendere tria nomina praecedentia et inter se compositum eius ordinis efficere, quem *Dvandva* appellant grammatici. — b. pro भाजनं P. कारणं haud male, quanquam nostra scriptura praestat. De भाजन hoc sensu monitum est ad p. 19. l. 2.

*Dist.* 204. a. आनन्दकं Pp. — c. ये नान्ये Pp. sensu cassum. — d. यातास्तु Pp. contra grammaticam. — पात्रं mire positum esse primo adspectu videri posset; attamen optime se habet, neque alio sensu h. l. est accipiendum, quam quo etiam alias legitur. Construe: मित्रं — यत् मित्रेण सह सुखदुःखयोः पात्रं

भवेत् । पात्रं autem मित्रेण सह est सहपात्रं मित्रस्य, amicus, qui una cum amico participat res secundas aeque atque adversas. Hoc solummodo insolitum est, quod पात्रं etiam ad rem inoptatam refertur, quum semper fere de rebus bonis et iucundis dicatur, de honoribus, confidentia, similibus, quibus aliquis dignus iudicatur.

*Lin.* 12. Pro simplici बहु Pp. बहुविधं. Idem mutat ordinem interlocutorum; हिरण्यकं — श्राहतुः । et deinde l. 13. verba तावूचतुः omittit. — एव post यावद् ex codd.

*Lin.* 13. न om. L. minus bene, quanquam hunc admittere potest यावद् sensum, ut significet *dum.*

*Lin.* 14. *initio.* यथा कार्यं P.

— 15. निश्चेष्टं additum ex P.; om. edd. — Pp. vitiose: निश्चेटं. दर्शयितुं P. दर्शयितु Pp. utrumque mendose. — काकोऽपि P. उपरिस्थित्वा edd.; omisimus verbum h. l. otiosum, suadentibus codicibus; aliam huius omissionis rationem nos minime habuisse, diserte moneo, ne quis suspicetur, nos in eorum opinionem abire, qui उपरि praepositionum numero excludant, et verbis praefigi non posse credant. Si significationem respicis, उपरि est praepositio eodem iure atque परि, प्रति, aliae, neque obstat quod cum casu construitur उपरि, quo minus locum ei inter praepositiones concedamus; hoc enim de plerisque praepp. valere, supra expositum iam est ad dist. 180. Casus autem, cum quo plerumque iungitur उपरि genitivus est: cf. infr. p. 66. l. 17. p. 68, l. 9. p. 69, l. 4. p. 73, l. 18. p. 75, l. 11. Cum accusativo rarius inveniri videtur; legitima tamen est haec iunctio cf. Pan. VIII, 47. उपर्युपरि ग्रामं Sancar. ad Mund. p. 13. l. 8. देवानीं पतिरिंद्रः सर्वान् उपर्यधितिष्ठति । Sine casu et cum nomine composita est praep. उपरि Arjun. Sâmag. VII, 4. अपतद् मद्रथोपरि । Geminatur interdum उपरि (cf. Nal. I, 2 et infr. II, dist. 2.) sed hoc in caussa esse nequit, cur praepositio उपरि dignitate sua exuatur. Geminantur etiam प्र, सम्, उप (Râm. I, 4, 26.) उत्, अधि. Pan. l. l. Quaero igitur, quasnam habuerit *Paninis* rationes, hanc voculam inter praepositiones silentio praetereundi, quum अन्तर् diserte eis annumerat, hac ex parte haud nactus sicuti debebat, sectatores inter eos, qui linguis nostris vernaculis Indicae orationis leges nos docere aggressi sunt; neque ideo vituperandus, quod अपि huc refert; haec particula enim vel aliis verbis praeter धा et नह praefigitur; quod ex ipso Grammatices Indicae conditore discere poterit qui hoc negavit

Vir cl. *Boppius* (Lehrgeb. p. 77.) Restat ut exemplum addam haud dubium praepositionis उपरि ad modum ceterarum verbo praefixae: Gît. Gôv. III, 5. चिन्तयामि तदाननं कुटिलभ्रु कोपभरेण । शोणपद्ममिवोपरिभ्रमताकुलं भ्रमरेण ॥ Add. Mêgh. Dût. 49. उपरिविलसत्. — Sed redeo ad propositum; pro लिखतु S. विलिखतु. — ततो नूनं P. — लुब्धकेन om. P. —

*Lin.* 16. तत्र om codd. — *Lin.* 17. post छेत्स्यामि pergit S: समाहिते लुब्धके भवद्भ्यां पलायितव्यं । — अथ additum ex P. — सति omisso तथानुष्ठितेन Pp.

— 18. स om. Pp.

— 19. कर्त्रिकां et mox सुहृष्टमनाः Pp. — तत्रान्तरे S. अनंतरं P.

— 20. आगत्य मन्थरस्य बन्धनं छिन्नं । स कूर्मः etc. S. — प्रविष्टः Pp. et L. — मृगाश्च P.

— 21. विलोक्य edd. — उत्थाय om. Pp. — लुब्धको यावत् edd. असौ omisso. — तत्तटं Pp. male.

— 22. तावत् तं P. — मया Pp. perperam. — ममासमीक्ष्यकारिणः om. P. — असमीक्ष्य कारिणः S. Notum est, post litteram क्ष a librariis pro lubito fere addi vel omitti semivocalem य; neque accuratiores hac in re esse editores Ser. quam quemlibet librarium, luculentis exemplis demonstrari possit, si operae sit pretium. Omitto igitur plerumque talem scripturae diversitatem; h. l. tamen enotavi, eo tantum consilio ut monerem, editores Serampurenses h. l. ipsos haud dubie doctrinae suae ignaros, protulisse lectionem doctam, cuius aliud exemplum ab omni suspicione longe remotum infra exstat Lib. IV, dist. 97; ubi hac de re amplius dicam. Hoc loco nulla erat ratio, cur magis insolitum loquendi genus obtruderemus orationi pedestri.

*Dist.* 205. b. च सेव्यते Pp. च inopportunum est, passivum contra grammaticam. — d. एव च recepimus ex Pp. Ceteri एव हि; sed particulae caussali nullus hic est locus.

*Lin.* 3. ततो om. Pp. — असौ व्याधः स्वकर्मावशान्निराशः P. quae scriptura sensum praebet nostrae prorsus contrarium, quem tamen non patitur locus; est praeterea अवश semper adiectivum tantum, quam ob caussam acquiescendum erat in scriptura edd. et Pp. — Ed. Ser. corrupte: — वशान्निवाशकटकं ! Mirabitur mecum lector stuporem hominum, qui vitia scripturae Bengalicae tam obvia haud animadverterint; in Bengalia isti editionem suam instituere, in Europa nostra qui prima stipendia meruere tirones sciunt, in omnibus codicibus saepissime omitti spiritum finalem, in Bengalicis autem libris frequentissime confundi litteras व et र; quae

negligentia tam late patet, ut in eodem libro, immo vero in eadem pagina eiusdem libri punctum diacriticum quo distingui solent istae litterae, promiscue addatur atque omittatur tum litterae ड, tum litterae ढ़.

*Dist.* 206. om. Pp. et W. — hem. b. दुर्गमाणि वनानि च । edd.; sylvas impervias faciendas reliquimus sapientiae Serampurensium atque Hayleyburiensium.

*Lin.* 6. च addit primo incisi vocabulo Pp. — गुप्तापद: L. त्यक्तापद: S. त्यक्त huc non quadrat, quod multis probare operae pretium haud erit.

— 7. सानन्दचेतोभि:, omisso उक्तं S. — Sequens incisum in Pp. et L. sic se habet: तत् सर्वे ते गुणिन: संपन्नास्तात् सिद्धं etc. सर्वे ते, omisso pronomine primae personae वयं, non sine elegantia dictum est; sed addi debet, tali ellipsi posita, aliud personae indicium, id est verbum finitum, personae signo praeditum; quod quum ab ista scriptura absit, durior est constructio, quam ut admitti possit. तत् praeterea initio prorsus est otiosum. — S. = सर्वं तत् श्रुतं । सर्वे ते गुणिन: संपन्नास्तस्मात् सिद्धं, quae verba quanquam ab initio melius se habent quam in Pp. et L., eodem vitio in seqq. laborant atque in illis. Sequente praeterea statim संपन्न, inelegans evadit repetitio.

*Lin.* 8. एतावता S. — In comm. seq. Pp. अपरमार्याः संपादयन्तु । in quo hoc castigandum est, quod आर्य de discipulis suis usurpat Vishnusarman. — P. responsum Vishnusarmanis hunc in modum in brevius contrahit: एतत् तावदस्तु भवतामभिलाषितं । quod per se haud male se habet, verum suspicor, rad. लष् producta syllaba radicali sensu desiderandi poni non posse.

*Dist.* 207. a. जनपदै: edd. male. — समालम्ब्यतां Pp. समालम्ब्यतां L. uterque peccat, sed more diverso. — b. धर्मे स्थिता: सर्वदा P. Lectionem admittit metrum. — c. मानसंतुष्ट्ये L. contra sensum atque metrum. — In fine pro व: Pp. ना.

In titulo finali codd. प्रथम:

---

5. *Lin.* 1. मित्रलाभ: श्रुतस्तदस्माभि: Pp. et. L., idem praebet S. tantum तावद् pro तद् varians; peccat utraque scriptura contra constructionem in oratione pedestri legitimam.

— 2. सुहृद्भेद om. Pp. — तावत् शृणुत S. male repetito adverbio.

*Dist.* 1. b. मृगेन्द्रवृषयोर्वने Pp. mira corruptio. — c. pro अति S. अपि, male.

*Lin.* 5. दक्षिणापथे L. perperam. — सुवर्णनाम (sic) Pp.

— 6. महाधनो om. edd. — Pp. महाधने, male; collocat praeterea inopportuno loco ante निवसति। — प्रतिवसति P. — भूपतेरपि विभे Pp. corrupte. — Pro प्रभूते S. प्रचुरे.

— 7. बन्धून् om. P. — समीक्ष्य pro अवलोक्य S.

*Dist.* 2. b. नोपजायते P. — d. दरिद्रता Pp. perperam.

Inserunt post hoc distichon libri omnes aliud, quod apud nos Lib. I, 119. legitur.

— 3. d. उत्पाटितं edd. et codd. Emendationem flagitabat metrum.

— 4. c. असंतोषो ed. L. et codd. contra metrum et sensum. Qui sorte sua contentus est, ad maiora nunquam erigitur. — अतिनिगृहत्वं edd. et cod. P. Vetat metrum.

*Dist.* 5. a. Conspirant libri omnes in scriptura hacce: संपदा सुस्थितं मन्यो, quae quum nullum omnino praeberet sensum, ad coniecturam confugiendum erat; eam quam recepimus validis rationibus defendi posse arbitror. संपदा, ut ab hoc incipiam, mutari vetebat sequens स्वल्पया; vitium igitur in सुस्थितं मन्यो haud dubie latet; notum est, ab inscitis librariis saepius superscribi signum nasalis mutabilis litterae म sequenti, quod h. l. factum esse satis est probabile; puncto igitur hoc deleto evadit सुस्थितमन्यो, quod quum nihili sit, neque improbabiliter intrusa littera य fuerit propter similitudinem cum seq. मन्ये, luculentam habuimus rationem huius य expungendae; मनो autem stare non posset in hac sententia, nisi in seqq. positum fuisset यस्य, genitivo casu. भवति यः praedicatum flagitat nominativo casu positum; scripsimus igitur सुस्थितमना. — In hem. d. Pp. pro तस्य praebet पश्य perperam. — मन्ये। dixi supra ad prooem. dist. 4. primam hanc praes. singul. personam rad. मन् orationi inseri sine ulla constructionis mutatione; cuius rei exempla tum per hunc librum, tum in aliis inveniuntur; ex. gr. infr. dist. 155. III, 138. Râm. II, 57, 20. Mêgh. Dût. 82. Affirmat haec vox non simpliciter, sed interdum sicuti Latinorum *credo*, continet ironiam; quae vis cernitur tum in hoc versu, tum infra 155. et Râm. l. l. et observata iam est a grammaticis Indicis: PANINES I, 4, 106: प्रहासे च मन्योपपदे मन्यतेरुत्तम एकवच्च ॥ Notionem satis illustrat exemplum, a schol. ad h. loc. prolatum: एहि मन्ये ओदनं भोक्ष्यसे। भुक्तः सोऽतिथिभिः। Quin etiam accentum vocabulo मन्ये hoc sensu proprium Panines tribuit VIII, 1, 46.

*Dist.* 7. b. *fin.* अवज्ञयात् S. अवेक्षया Pp. — d. निःक्षिपेत् edd. et Pp., pun-

ctum geminum, quod sexcenties perperam omittunt, h. l. inopportune intrudentes. तीर्थे विनिक्षिपेत् P. Legitur dist. Man. VII, 99.

Addit post hoc dist. Ed. Lond. distichon nostrum I, 150. q. l. cf.

*Dist.* 8. Paullo audacius versati sumus in emendando hoc disticho, quod miserrime se habet in libris nostris.

L. = अलब्धमभीप्सितोऽनुयोगादर्थप्राप्तिरेव ।
लब्धस्याप्यरक्षितस्य स्वयं भवति विनाशः ॥

S. = अलब्धमिहतोऽर्थयोगादर्थस्य प्राप्तिरेव ।
लब्धस्याप्यरक्षितस्य निधेरपि स्वयं विनाशः ॥

Pp. = अलब्धमनिहतो अनुद्योगादर्थप्राप्तिरेव च ।
लब्धस्याप्यरक्षितस्य स्वयं भवति विनाशः ॥

P. = अलब्धमलिप्सतो etc. ut L. ।
लब्धस्यापरिरक्षितस्य धनस्य स्यात् स्वयं विनाशः ॥

Vides omnes hasce scripturas peccare contra metrum (*Árya* vocant Indi) neque sine coniectura medelam afferri posse; nos quidem rationem habuimus, quantum fieri potuit, codicum, in quibus omnino plus fiduciae est ponendum quam in editis. Ceterum non defendam ab omni parte coniecturas nostras, in quibus quae haud sine magna veritatis specie reprehendi possint, ipse video; sed faciundum aliquid erat in loco desperato, quem si quis lenioribus remediis sanare poterit, eius ingenium primi laudabimus.

*Lin.* 8. Pro hisce verbis, oratione soluta conceptis, haec praebet verba ed. Ser., more distichi disposita: अवर्धमानश्चार्थः काले स्वल्पव्ययोऽप्यञ्जनवत् क्षयमेति । अनुपभुज्यमानश्च निष्प्रयोजन एव सः । Sequitur tum dist. quod nos posuimus I, 151. Hoc excipitur a dist. 10, cui additus est slocus noster I, 150. His absolutis soluta oratione pergitur (ap. nos linn. 13 et 14) tum denique pervenitur ad dist. 9, cui subiunctum est 11. — Eodem fere ordine in ceteris libris se habet h. l. narratio, modo omnes prosam linn. 13 et 14 obviam reiiciunt post dist. 10 cui praemissum est 9. Ordo igitur hic est l. 8, dist. I, 151. - distt. 9. 10. ll. 13 et 14. dist. 11. Distichon istud fluctuans, quod apud nos editum est I, 150, quodque in ed. L. post

dist. 7, in ed. Ser. post dist. 10 legitur, a Pp. omnino omittitur, a P. post 10 collocatur, sicuti in ed. Ser. — Disticha quae h. l. omisimus et libro primo adiudicavimus, ab hoc contextu omnino sunt aliena; agunt enim de divitiis sine usu otiosis; heic autem sermo est de divitiis acquirendis, atque propter diminutionem inevitabilem semper augendis.

Hisce duobus igitur dimissis, moneo, dist. 9 statim post prosam l. 8. collocandum esse probari vocabulo अंजन, quod quasi vinculum est, quo annectitur ad praecedentia. Turbae autem unde originem traxerint, haud difficile est commonstrare. Addiderat aliquis in margine verbis istis अवर्धमान - एति l. 8. quae docent, divitias nisi augeantur continuo, sensim evanescere, observatiunculam suam, divitias nisi eis utaris, otiosas atque inutiles esse: अनुभुज्यमान et quae seqq. Quae verba quum speciem versus prae se ferrent, in errorem facile inducere potuere librarios, eis partem effici distichi posteriorem, priorem autem contineri verbis अवर्धमान etc.; quae ratio vel propter hanc solam rem falsa est, quod verba posteriora ad leges distichi epici exacta sunt, priora si omnino in metrum qualecunque redigi possint, ad epicos modos certe sine maximis mutationibus accommodari nequeunt.

Solito perspicacius h. l. egit editor Hayleyb. qui quanquam utrumque comma retinuit, ad versuum modum tamen non disposuit; errorem ceterum commisit gravem: अवर्धमानश्चार्थश्च स्वव्ययो ऽप्यञ्जनवत् क्षयमेति । अनुपभुक्तधनश्च निष्प्रयोजन एव च । Addam nunc varietatem lectionis in codd. obviam: P. अवर्धमानश्चार्थः कालेनाञ्जनवत् क्षयमेति । अनुपयुज्यमानश्च निष्प्रयोजन एव ॥ Pp. वर्धमानश्चार्थश्च स्वव्ययो ऽप्यञ्जनवत् क्षयमेति । अनुपभुज्यमानाश्च निष्प्रयोजन एव च ॥ Hisce expositis dimittere possem haec verba tam longa disputatione iam nos occupantia; sed addenda esse video nonnulla eorum potissimum gratia, qui diversam suscipere partem et in ea persistere sententia fortasse malint, distichon metro quodam compositum istis verbis contineri. A qua ratione quanquam ipse sim longe remotus, exemplo tamen demonstrabo, propter inopiam remediorum minime nos in aliam discessisse sententiam. Qui versum reficere velit, is aut retinere debebit alterum comma, priore ad idem metrum redacto aut prius comma quantum fieri poterit conservaturus, ad metrum Arya omnia ista verba accommodare; alterutrum praeferenti satisfaciam; scribat aut: अवर्धमानस्यार्थस्य कालेनाञ्जनवत् क्षयः । अनुपभुज्यमानश्च निष्प्रयोजन एव सः ॥

aut alio metro: अवर्धमानश्चार्थः स्वल्पव्ययोऽप्यनवत् क्षयमेति हि । धनमनुपभुज्यमानं तन्निष्प्रयोजनं एव स्यात् ॥ vel (hemist. d.) मन्येऽप्रयोजनं.

*Dist.* 9. b. Pro तु codd. et S. च. — d. कर्मणा P.

*Lin.* 13. नियुज्य Pp. et edd.

— 14. परिपूर्णां P. — वाणिज्ये Pp. वाणिज्यार्थं L. — चलितः Pp. et L. — गतः काश्मीरं प्रति S. —

— 17. ततो om. Pp. अथ substituit S. — पर्वते om. S.

*Dist.* 12. a. करोति P. minus bene.

— 13. a. विस्मयश्च सदा हेयः Pp. voluit सदा. — d. साध्य Pp. Compositum ferri potest. cf. procm. v. 1.

*Lin.* 1. *ab init.* विचिंत्यैतत् P. — तत्र om. P. — स वर्धमानः Pp. वर्धमानः पुनः स्वर्णं धर्मपुरं edd.; sed auriferam urbem praefert haud dubie mercator. — वर्धमानः पुनश्चलितः; ceteris omissis, Pp.

— 2. महाकायं om. P. — एकं addunt. edd. — आनीय P. पुनः om. edd. — संजीवकोऽपि codd. et S. Sed अपि non habet quo referatur. — S. initio commatis ततः addit. — कथं कथमपि Pp. et S.

— 3. त्रये edd.

*Dist.* 15 — 17. om. codd. et interpp. — 15. abest etiam ab ed. Ser.

— 15. c. अपि inseruimus, flagitante metro.

*Lin.* 12. स्वेच्छाहारपयःपानेन P. स्वेच्छाहारविहारं कृत्वा S. ubi statim अरण्यं.

— 13. च om. edd. et P. — *Lin.* 14. pro आस्ते edd. निवसति; de verbo आस् idem valet, quod supra de स्था observavi; induit haec radix quodammodo naturam verbi auxiliaris, quod continuationi actionis indicandae inservit. Alia exempla eaque satis luculenta infra leguntur. Cf. p. 67, l. 18. 87, 15. 91, 1. 122, 19. 127, 15. 129, 15.

*Dist.* 18. c. वित्तस्य codd. pro राज्यस्य.

*Lin.* 17. पिङ्गलकः पिपासाकुलितः सन् P. — अगच्छत् S. — यमुनातीरमवातरत् P.; qui init. commatis seq. च omittit.

— 18. अनुभूतपूर्वकं L. अनुभूतपूर्वं P. अनुभूतं पूर्वं S. omnes absurde negationem omittunt. Pp. aeque absurde quanquam aliter: नानुभूतपूर्वकं; न enim semper ad verbum quoddam referendum est, अ privativum, sicuti particulae सु et दुस्, nominibus tantum substantivis et adiectivis neque non nominalibus verbi formis praefigi potest; (i. e. infinitivo, participiis atque absolutivo, quem modum alii gerundium appellare malunt). Haec est ratio,

cur Bhag. Gît. III, 12. legendum est cum codd. अप्रदाय; vid. not. SCHL. ad locum. प्रलयकालघनगर्जितं P. पूर्वकालघनगर्जितं S. — Pro नर्दितं Pp. निनदं, quod vocabulum neutrius generis esse nequit; fraudem fecit librario अश्राव्रि, quod pro activo accepit.

*Lin.* 19. चासौ P. — सचकितः S. — परिवृत्य edd. — इदं om. P. — आलोचयन् S. et P.

— 20. तुष्णिं S. mendose. — स च S. et P. — अस्य om. L. — शृगालाभ्यां om. Pp. जंबुकाभ्यां substituit P.

— 21. Pro अवलोकितः edd. दृष्टः unde mox oritur ingrata eiusdem vocabuli repetitio. — तथाविधं च दृष्ट्वा P. तं तथाविधं दृष्ट्वा edd. किमिति om. Pp. किं substituit L. ubi transponitur: सखे अयं किं, कारटक omisso.

— 22. सचकितो ante मंदं inserit S. cf. l. 19. — मन्दमन्दमिव P. — Pro मित्र in fin. P. सखे.

*Lin.* 1. अस्मन्मतेन S. unde L. fecit: मम सन्मतेन. — Pro सन्मतेन P. मतेन. — Pro अत्र S. स्वामि. — अस्माकं addit commati S. haud male; de constructione supra dictum est ad I, dist. 13.

— 2. अतो L. यतश्च S. — राज्ञा विनापराधेन चिरदिवसमवधी° S. Otiosa verborum accumulatio. — चिरं om. Pp. et L.

*Dist.* 20. b. वहन्तो ये परास्मृताः P. sensu cassum. — L. et P. peccant in ये pro यान्. — c. तदङ्गेनापि L. तदङ्गेनापि Pp.

*Dist.* 21. d. वै unanimo librorum consensu defenditur, unde a corrigendo manus abstinenda erat, quanquam particulam वै sensu conditionali positam nullibi praeter hunc locum legere me memini. — Subiungit sola ed. L. hosce versus:

क्रीडन्ते भुजंगैः सार्द्धं रमन्ते परयोषितः ।
राजानमपि सेवन्ते अहो साहसिको नरः ॥

Lege hem. a. भुजगैः

*Dist.* 22. c. Pro ग्रह Pp. et L. गुरु. ग्रह praebet etiam Vetalapanch. fab. IV, ubi hoc distichon itidem laudatur. — Vehementer errant qui docent इहि et एहि duas esse formas 2. pers. sing. imperat. act. rad. इ. Wilkinsius recte इहि solam formam exhibuit; gramm. p. 160. Boppius formam एहि addit, asserens augmento minori (*Guna*) praeter regulam auctam esse vocalem radicalem. (Lehrgeb. §. 346.) Quid multa? एहि est आ + इहि, *adveni*; quod vel hanc ob rem manifestum est, quod opposita

sibi sunt h. l. एहि et गच्छ. Quod si vir eximius sibi a me persuaderi haud patietur, in auxilium vocabo auctoritatem Sancarae Acharyae, qui haec verba Kathac. Upan. p. 4, l. 10. श्रेयश्च प्रेयश्च मनुष्यमेतः in scholiis p. 29, l. 10. enarrat: पुरुषं श्रा इतः एतः प्राप्नुतः । — Sed errorem suum perspexit Boppius ipse. Cf. add. ad l. l. p. 356.

*Dist.* 23. a. लुब्धैरप्यर्थलाभाय Pp. minus bene.

— 24. a. प्रकृत्येव edd. vitiose.

*Dist.* 25. et 26. transponit S. — 26. omittunt codd. 26. a. pro मूर्खः editum est in ed. Bhartriharis, qui auctor est huius sententiae, p. 49 मूकः, et hem. c. धृष्टः पार्श्वे स भवति जनो . . . . . . . । मूकः tuetur praeterea Vetal. Panchav. fab. III, cui inseritur hoc distichon; ibid. hem. c. hunc in modum variatur: धृष्टः पार्श्वे वसति विचरन् दूरगोऽपि प्रमत्तः quae varietas nil habet quo se commendet.

*Lin.* 22. नैतत् वक्तुमुचितं P. absurde, quia animo loquela nec tribui potest, nec tribuitur ab Indis; animo autem ascribunt actionem; Bhag. Gît. V, 11. कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिन्द्रियैरपि । योगिनः कर्म कुर्वन्ति सङ्गं त्यक्त्वात्मशुद्धये ॥ quod quomodo intelligendum sit, non huius loci est exponere.

*Dist.* 27. a. कथं त्वया न सेव्यन्ते L.

— 28. b. Pro उद्धृत L. et P. उद्धूत; sic etiam ut videtur Pp. — d. वाहिनी libri omnes; quod quum cum antec. construi omnino non possit, emendavimus वाहनाः, ut sit adiectivum et epitheton ad संपदः. Epitheton autem hoc aggregativum in duas partes distribuendum est, caesura prioris finem indicat. Hoc interest inter binas epitheti partes, quod in posteriori tres enumerantur res, quibus prosperitas hominis extrinsecus manifestatur; in priori quarta additur, cui duo epitheta praemissa sunt. उद्दण्ड insolentius est vocabulum, optimae tamen notae; उत् enim particula, nomini praefixa notat porrectionem, elationem, interdum etiam eruptionem. Sic dicitur Ram. Lib. I, LVI, 23. उदायुध, armis porrectis, sublatis; Amarû Satac. 11. उदश्रुः lacrymis prorumpentibus (उद्गतबाष्पः schol.) उद्दिल, Râm. II, 39, 10. उन्निद्र Mêgh. Dût. 87.

*Lin.* 5. यतः । अव्यापारेषु edd. et Pp. Delevimus particulam cum P. Manifestum est, versum sequentem ab eodem vocabulo incipientem in errorem induxisse librarios.

— 6. सर्वथा न कर्तव्यः P. minus eleganter.

*Dist.* 29. c. स तथा Pp. Male.

*Lin.* 10. शुभदत्तनाम्ना कायस्थेन विहारः etc. Pp. Sic etiam ed. Ser. ubi pro कारयितुं legitur कर्तुं, minus apte. Ed. Lond. verbum caussativum ponit, sed vitiose neutro genere exhibuit विहारं et आरब्धं et perperam ante postremum vocabulum inserit मंडपं, ex glossemate, nisi fallor, textui obtrusum. De infinit. vid. not. ad p. 41, l. 1.

*Lin.* 11 et 12. Retinuimus quantum fieri potuit scripturam edd. in quibus primum एकस्तम्भस्य editum est vitiose, tum कीलकं निधाय सूत्रधारेण स्थापितं (ed. S. pro hoc participio धृतं) legitur; attamen neutrius generis esse nequit vox कीलक, unde patet emendandum esse sicuti fecimus. निधाय expunximus, quia otiosum est sequente alio verbo eandem rem indicante. — Pp. = तत्र करकातपत्रे दार्यमाणैकस्तम्भकियद्दूरस्फाटितखण्डद्वयमध्ये कीलकं निधाय धृतं । P. = तत्र करपत्रविदार्यमाणैः स्तम्भस्य कियद्दूरपाटितकाष्ठद्वयस्य मध्ये कीलं निधाय धृतं; in utraque scriptura praecipuum est vitium, quod निधाय sine ullo regimine positum est; alia minus bene dicta lectorum iudicio relinquo invenienda.

*Lin.* 12. अथ तत्र P. — सायाह्ने ex P. — Pro वनवासी ed. S. बलवान्. — महावानरयूथः Pp. et L. — Errat Wilso, in Lex. suo huic voci यूथ solam neutrius notam apponens. Amarasinhas diserte probat generis masculini usum: यूथं तिरश्चां पुन्नपुंसकं । SCHL.

— 13. आगतः । तेषु om. S. — दण्ड om. P. et S.

— 14. Pro तस्य S. तत्र. — खण्ड om. P.

— 15. स च om. codd.; स tamen ante तं restituit P. आकृष्टे च तस्मिन् P. आकृष्टे च कीलके S.

— 16. काष्ठाभ्यां om. codd. et S. — सहसा पंचत्वमगमत् P.

— 18. एव om. S. et P. — सर्वस्मिन्नधिकारे य एव नियुक्तः S.

— 19. सर्वथा न S. सर्वापि न P. qui et mox करणीया.

*Dist.* 30. a. पराधिकारे P. — c. चित्कारात् Pp. et L. Omisit Wilso vocabulum; legitur Mâl. et Mâdh. prolog. v. 1. eadem variatione in quantitate particulae चित् v. चीत्; explicat scholiastes per अव्यक्तध्वनिः ।

*Lin.* 1. — वयस्यया सह P. ad idem redit; sed proprium est nominibus in अस् affixum क. महोरस्क Ram. I, 1, 12. अतपस्क Bhag. Gît. XVIII, 37. Sic enim rescribendum esse monuit me ipse v. cl. Schl.

Pro कान्तया S. वध्वा. — चिरं निधुवनं कृत्वा S. Modestius et castius vocabulum est केलि; haec est ratio, cur de Deo Crishna canat Jayadevus: श्रीवासुदेवरतिकेलिकथासमेतं । एतं करोति जयदेवकविः प्रबंधं ॥ Contra de lucubrationibus suis ama-

toriis Chauras: (v. 4.) अद्यापि तां निधुवनक्लमनिःसहाङ्गीं । आपाण्डुगण्डपतितालककुन्तलालीं । प्रच्छन्नपापकृतमन्तरिवावहन्तीं । कण्ठावसक्तमृदुबाहुलतां स्मरामि ॥

*Lin.* 2. निर्भर्त्सालिंग्य edd. — तद्गृहद्रव्याणि हर्तुं S. तस्य गृहद्रव्याण्यपहर्तुं P.

— 3. उपविष्टोऽस्ति S. — pro तव S. भवतः ।

— 5. भद्र मम S. et pro किं minus bene न. — Post alteram virgulam. न जानासि L. किं न जानासि S. —

— 6. यथा तस्य, omisso अहं, edd. — अहर्निशं om. codd. Pro ततो S. यतो absurde. — चिरनिर्वृतो P. चिरान्निर्वृत्तो Pp. et L.

— 7. योगं Pp. — अपि ad अधुना transfert S. omittit omnino P. qui कृतः commati addit. —

— 8. Pro विधुर L. विधर, P. विबुध; illud culpa operarum, hoc absurde. न ante स्वामिनो inserit P. — उपजीविषु S. रे om. Pp. — Post vocem बर्बर subiungit L. haecce verba, in ceteris libris non obvia: स्वभावतः श्वजातिरस्पृश्यः । पुनरपि रासभजातिवं पश्य । sequitur tum distichon 31.

*Dist.* 31. Insolitum est unicum distichon inter duas personas distribui, unde occasionem arripuisse videtur aliquis, unicuique versui alium addendi, ita ut prius distichon ab asino recitetur, alterum a cane. Hanc rationem secutus est editor Londinensis: याचते . . . सुहृत् । तस्मिन् कार्ये त्रिगर्ष्टेऽपि भृत्येन सुहृदा किमु. Versus sensu est cassus. Ed. Ser. alium praebet eius loco: अकार्यकार्यकर्ता यस्त्वनादिष्टोऽप्यसौ सुहृत् । hactenus bene; sed tum pergit: कुक्कुरो ब्रूते । Respondet deinde canis uno versu, qui in codd. quem secuti sumus, alteram distichi 31. partem constituit. Slocos unius versus ne canes quidem proferre decet. Editor Lond. huic incommodo medelam allaturus, versui isti solivago socium hunc invenit: सर्वथा किं न कर्तव्यं पोषणं भृत्यदारयोः ॥ In codd. et ed. S. hemistichium c. dist. 31. hunc in modum foedatum est: भृत्यान् संभावयेयस्तु; sed negatio omnino non abesse potest.

*Dist.* 32. b. *fin.* . . . . . चिन्तने L. male. — d. pro न सन्ति Pp. वसंति. In fin. L. प्रतिपन्नकाः ।

*Lin.* 13. ततो om. Pp. Idem mox pro यद् exhibet यतः et voci उपेक्षां addit particulam एवं. —

— 14. तद्भवतु P. — भवतु तावत् S. — यथायं स्वामी P. — ज्ञास्यति S. praesens usitatius est futuro in hac iunctura. — तन्मया S. et P.

— 17. स om. S. स अतीव L. — चीत्कारं शब्दं P. — चित्कारं, omisso शब्दं Pp. — ततः om. L. — चीत्कारशब्देन, omisso तेन P.

— 18. Pro विमर्द edd. भंग; minus exquisitum vocabulum. — Edd. addunt: तेनासौ पंचत्वमगमत्; P. गर्दभः पंचत्वमागतः।

— 19. Pro अस्मन् L. अस्माकं, S. एवासन्; voluit एवास्मन्. — सा स्वनियोग etc. Pp. haud male.

— 20: Pro तथापि edd. तया चर्चया. — किं तव प्रयोजनं Pp. — Pro यतः S. ततः, L. तत्, utrumque male. — आवयोस्तावत् codd. — भक्षितप्रोषः, omisso आहार P.

— 21. प्रचुरतरोऽस्ति Pp.; — अस्ति pro तिष्ठति etiam edd. — मात्र omisso S. pergit: भवान् केवलं राजानं सेवते। एतदयुक्तमुक्तं त्वया। L. comma ponit post भवान्; tum pergit: सेवकेन एतदयुक्तमुक्तं; quocum in omnibus consentit Pp. excepto अयुक्तं, pro quo exhibet नयुक्तं.

*Dist.* 34. a. सुहृदामप्युपकार etc. Pp. contra metrum.

Interponunt edd. distt. 34 et 35 hosce versus:

जीविते यस्य जीवन्ति विप्रा मित्राणि बान्धवाः।
सफलं जीवितं तस्य आत्मार्थे को न जीवति ॥

Omittunt hoc dist. pariter codd. et interpp. nec sine optimo iure; paraphrasis enim est dist. seq. haud magnopere elegans.

*Dist.* 36. b. पुराणः S. absurde.

*Dist.* 37. d. Pro स किं ed. L. et codd. सोऽपि, male; nec commodus inde elici potest sensus, nisi interrogandi vim particulae अपि tribuas; quam tamen quum habeat, sententiae praemitti debet.

*Dist.* 39. Legitur apud Bhartrih. p. 48. Praemittit S. haec verba: तथा हि स्वल्पमप्यतिरिच्यते। quae nulla quod videam commendatione gaudent. — Hem. a. अल्पस्नायु वसाचमेदमलिनं L. quam scripturam praebet etiam Pp. quamvis aperte corruptam; quid enim est चमेद? num voluerunt अवमेद? — S. स्वल्पस्नायु वसावशेषमलिनं. अवसेक recepimus utpote exquisitius ex P., haud memores, apud Bhartriharem etiam legi अवशेष. — स्वल्प exhibet quoque P. स्वल्पं scriptum est in ed. princ. quae scriptura vera est, me quidem iudice; referendum est ad अस्थिकं, स्नायु ad sequens compositum relato. — hem. b. क्षुधा ed. pr. et L. Admittit metrum. In ed. princ. praeterea legitur: न च तत् तस्य haud male.

*Lin.* 15. पश्य post भर्तारं reiicit S.

Dist. 40. ex Bhartrihar. p. 54.

*Dist.* 41. a. जीवति edd. absurde. — b. विज्ञात Pp. male. — d. अस्थि vitiose L. — Addit ed. Ser. sola hosce versus:

अपरं च । यो नात्मना न च गुरून् च भृत्यवर्गे ।
दीने दयां न कुरुते न च बन्धुवर्गे ।
किं तस्य जीवितफलेन मनुष्यलोके ।
काकोऽपि जीवति चिरं च बलिश्च भुंक्ते ॥

Corrige बलिं च; ceterum furatus est auctor quisquis ille fuerit ultimum suum hemistichium e disticho antecedente; neque magna laude digna sunt cetera. Primo hemistichio inhaeret vitium grave; quod quomodo tolli debeat, fateor me nescire.

*Dist.* 42. b. श्रुतिशमयैः S. श्रुतिशमये P. श्रुतिविषये Pp. Casus tertius requiritur a verbo composito बहिष्कृ; vid. Episod. Bharateae ad calcem libelli de Pentap. Indic. v. 5., quanquam ablativum poni etiam posse, ex verbi significatione probabile est. — तिरस्कृतस्य S. निष्कृतस्य L. contra metrum. — d. पुरुषपशोः edd. et P. च addit Pp. omisso tamen seq. पशोश्च; prius च vel ex coniectura restituendum foret, flagitante metro. — कोऽपि न विशेषः Pp. recalcitrante versu.

*Lin.* 22. तदाप्यावयोः edd. तथाप्यावयोः Pp. neutra particula huc facit.

*Lin.* 1. Pro पुनराह ed. Ser. ब्रूते. — अमात्यप्रधानतामप्रधाननां लभन्ते P. Melius S. अमात्याः sed cetera ut P. inserto praeterea suo loco वा. Pp. mendose: अमात्यः प्रधानतां वा लभेत ।

*Dist.* 43. d. Pro नयन्ति Pp. प्रयान्ति, mendose.

— 44. b. यथा यत्नेन भूयसा Pp. — Idem mox pro चापेन praebet गुणेन.

— 45. om. codd. atque interpp.

*Lin.* 9. भद्रं edd. male. Pro स्वयत्नः Pp. प्रयत्नः. — ह्यात्मा सर्वस्य, omisso उत्कर्षः S. in qua scriptura vocabulum आत्मन् more minus usitato positum est. Eandem tamen scripturam praebet P. उभयत्र प्रयत्नायत्तो ह्यात्मा सर्वस्य ।

— 10. तावत् om. Pp. et L. — कुतो pro कुतोऽपि L. et Pp. interrogationem huc non facere e statim seqq. patet. Pro भयात् S. कारणात् et mox सचकितः ।

— 11. Pro तत्र S. et P. तत् त्वं, minus bene; तत्र est तस्मिन्नर्थे.

— 12. एतावतां om. codd. et S. inserto अत्र ante अविदितं.

*Dist.* 46. a. Pro बुध्यते edd. गृह्यते; utrumque vocabulum habet quo se tueatur. — b. pro देशिताः P. योजिताः. — Addunt edd. hosce versus, interpretibus et codd. ignotos, e Manu VIII, 26. desumtos:

आकारैरिङ्गितैर्गत्या चेष्टया भाषणेन च ।
नेत्रवक्त्रविकारेण लक्ष्यतेऽन्तर्गतं मनः ॥

*Lin.* 16. तद् sine अत्र S. — भयप्रस्तावेन L. Pro एनं P. एवं. — S. transponit: . . . बलेनाहमेनं स्वामिनमात्मीयं करिष्यामि । — प्रज्ञाप्रभावेण et mox करोमि P.

*Dist.* 48. a. et b. Emendavimus hunc versum; libri omnes: अनाहूतो विशेद्यस्तु अपृष्टो बहु भाषते । (In primo vocabulo L. अनाहुतो, imperite).

*Dist.* 49. b. यत् सुन्दरमसुन्दरं P. — Emendatione egere videtur prior versus, ne addita particula अपि vim interrogationis tollat. Fortasse: किमि-हास्ति. — SCHL.

*Dist.* 51. c. अवितथां Pp. et S. adverbium praestare visum est.

— 52. abest hoc loco a codd. et S.; Anglice redditum ab interpp. Inserit ed. Ser. infr. p. 58, l. 18. ed. nostr. In P. legitur loco distichi II, 104.; in Pp. subiicitur dist. II, 103.

*Dist.* 53. a. अल्पेषु L. mendose. — d. स राजवसतौ वसेत् S.

*Lin.* 11. अनवसरप्राप्तं Pp.

— 12. अस्त्वेवं S. Uterque modus in hac formula, quae a particula restrictiva किंतु nonnunquam excipitur, usurpatur. — स्वामिसान्निध्यं S.

*Dist.* 54. b. तत् कापुरुषलक्षणं S. — c. pro भातः Pp. तात.

— 55. b. असंस्कृतं pro असंगतं ex Pp. — d. pro भवति edd. वसति.

*Lin.* 18. अथ om. L. — तत्र om. Pp. — किं वक्ष्यति भवान् S. — भद्र तत्र गत्वा किं वदिष्यसि P. — किं ante अनुरक्तो om. L. —

— 19. वा pro वापि edd. — मयि om. Pp. et P. — स्वामी ज्ञातव्यः (omissa omnino particula disiunctiva) P. — तावत् commati addit Pp.

— 20. शृणु om. Pp.

*Dist.* 56. b. संप्रश्ने सादरो भृशं edd. male.

— 57. a. et b. ततोऽन्यकेनाप्यनुरक्तिज्ञानं प्रीतिविवर्धनं । L. contra metrum et syntaxin; अनुरक्तिः (compositum enim quod exhibet ed. L. huc non facit et operis tribuendum est) cum casu septimo construitur; tertius casus syllabam supra numerum legitimum addit. ज्ञानं vitium est aut librarii, qui male pinxit hanc figuram ईं, ita ut pro ज्ञं legi posset (quod Bengalis saepius accidit) aut editoris L. qui litteras istas male legerit; ज्ञानं scriptum est etiam in P. तत् init. versus male intellexisse videntur editores Seramp. unde occasionem arripuerunt versum suo modo emendandi i. e.

foedandi: तद्देव । असेवके चानुरक्तिर्दानं साप्रियभाषणं । Sed optime se habet scriptura nostra; तत्सेवके compositum est et explicandum per तस्य सेवके; favor patroni, qui etiam extenditur ad servum *illius*, i. e. hominis, cui ipse favet. — c. pro ईश ed. L. ईश्वर, sensus idem, sed corrumpitur metrum; quod quum non fugeret sagacitatem Serampurensium, édiderunt: अनुरक्तेषु चिह्नानि. Pro चिह्नानि P. लिंगानि. — d. pro संग्रहः P. कीर्तनं.

*Dist.* 58. c. लिंगानि iterum P.

*Lin.* 5. यथा चायं edd. — ममानुरक्तो भवति स्वामी P. — भविष्यति edd. — करिष्यामि pro वक्ष्यामि S. —

*Dist.* 59. a. विपत्तिषु P. metrum restituitur legendo विपत्स्वप्युपाय etc. sed refragatur sensus. — d. परिस्फुरन्तीं P.

*Lin.* 8. अप्राप्तप्रस्तावे Pp. prius vocabulum omittit P: अप्रस्तावे. Idem mox वक्तुं नार्हसि; minus bene. Particula enim negativa न praemittenda est vocabulo, in quo praecipua negationis vis vertitur; in quonam huius commatis vocabulo posita sit, ostendit sequens distichon voce ब्रुवन्.

*Dist.* 60. c. प्राप्नोति बुद्धिहीनत्वं P. —

Addit L. hoc distichon, in ceteris libris h. l. omissum, in P. infr. post dist. 128. obvium et desumtum e Râm. III. (cf. Codic. Schl. fol. 51. recto.)

सुलभाः पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य च पथ्यस्य [in Râm. तथ्यस्य] वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥

*Lin.* 11. वदिष्यामि S.

— 14. यदि च edd et P. — प्राप्तावसरेणापि edd. आप्तावसरे, omisso मया, P. प्राप्तावसरोऽपि, मया post न reiecto, Pp.

*Dist.* 61. Inseritur prior huius distichi versus infra ante dist. 118. coniunctus cum altero qui eundem sensum praebet atque ille, quem h. l. legimus, sed aliis verbis conceptus est. Disticho isto infra omisso, alter versus h. l. exhiberi debet: कल्याणवचनं ब्रूयादपृष्टोऽपि हितो नरः । Sic edd. Aliter codd. अपृष्टोऽपि हितान्वेषी ब्रूयात् कल्याणभाषितं ।

*Dist.* 62. a. कल्पयते L. वृत्तं L. — b. येन लोके, omisso च, P. — c. च abest a Pp. — d. रक्षणीयः Pp. रक्ष्यश्च P. संरक्षः edd. quod nihili est, nisi legatur संरक्ष्यः. — वर्धनीयश्च P. Constituimus textum iuxta leges metri.

*Lin.* 17. तदहं । अनुजानीहि मां गमनाय । P. — ब्रूते om. codd. cuius loco P. commati addit: इत्युवाच । — यथाभिमतं L. यथाभिलषितं S. ubi hisce verbis praemittitur: शिवास्ते पंथानः; quod additamentum aegre caret impera-

tivo सन्तु । — इति addunt sermoni Carataci edd. otiose, quum antea ब्रूते positum sit. Ceterum a Carataci nomine occasionem sumam ex V.V. D.D. quaerendi quomodo factum sit, ut nulli quadrupedi hoc nomen tribuant lexicographi Indici, (cornicem esse docent) dum hyaenam quam vocat Indicam ita appellatam esse docet Porphyrius: de abstin. III, p. 218. ed. Rhoer. ἡ δ' Ἰνδικὴ ὕαινα, ἣν Κροκότταν οἱ ἐπιχώριοι καλοῦσι; alii scribunt Κοροκότταν, rectius, si Indicum nomen respicis.

*Lin.* 18. विस्मित इव edd. सविस्मयभाव Pp. ex nostra scriptura corruptum. — अथ om. L. —

— 19. दृष्टः om. Pp. et S. ubi transponuntur inter se राज्ञा et सादरं. — अष्टांगपातं L. male. — Pro पातं S. प्रणिपातं.

— 20. Eadem fere verba sed alio ordine exhibent edd. यद्यपि मया सेवकेन श्रीमद्देवपादानां न किंचित् प्रयोजनं etc. — श्रीमद् om. codd.

— 21. तथा pro तथापि male P. अवश्यं ad प्राप्तकालं transfert Pp. — इत्यालोच्यागतो ऽस्मि Pp.

*Dist.* 63. et 64. et *Lin.* 5. omittunt codd. et S. — 64. Jonesius non interpretatus est, cetera reddidit. W. cum ed. L. et nobis consentit.

— 63. b. मातंगतुंगसुरभिः L. sensu cassa scriptura, quam interpretatione Jonesii quamvis falsa (*the earth abounding with sweet scents and lofty elephants*) ducti emendavimus; patet enim Jonesium legisse मातंग. W. scripturam ed. L. secutus est, quam vereor ne difficile sit validis argumentis defendere. Ceterum in ipsius epitheti explicatione haereo; neque video, quid h. l. sibi velit सुरभिः, odorifera quum terra nil habeat, quo aut bellatorum fortitudo in ea sub potestatem redigenda magnopere conspicua fiat, aut quo victoriam reddat magis arduam atque difficilem; simile tamen quid h. l. desideratur. Admitti praeterea nequit constructio, quam posuit Jonesius; si altos elephantos ex hoc epitheto eruere quis velit, legere debet तुंगमातंग. Hac igitur interpretatione reiecta alteram proponam, ad grammaticam quod attinet certe legitimam, quamvis sensus quem praebet, mirus quodammodo vel mihi videtur; proponam tamen, meliorem a doctioribus edoceri desiderans. तुंग quum voci मातंग postpositum sit, explicandum est: मातंगवत् तुंगा सुरभिर् यस्याः सा भूः । सुरभिः vacca est, sub cuius imagine terra ab Indis figuratur. Sensus igitur hic eruitur: terra, cuius vacca altitudine elephantos aequat; sed fateor, mirum in modum tali epitheto extolli magnitudinem orbis terrarum. LASS. —

5. Ut poetam a culpa ineptae comparationis liberem, pauca monebo. Primo loco cogitandum est de elephantis orbem universum sustinentibus, दिग्गज, de quibus cf. RAM. I, cap. 41, sl. 13 — 22. Cum horum statura apte comparari poterat vacca ista abundantiae, solennis terrae imago, propter fecunditatem. Cf. *Bibl. Ind.* nostra, II, pag. 288 sqq. Quod autem utraque सुरभि dicitur, *bene olens, odorata,* id non ad florum et aromatum copiam spectat, sed altioris est indaginis. Omnes philosophi inter Indos, quotquot novi, quinque rerum elementa statuunt, quorum singulorum vim et effectum ad animantium sensus referunt: aetheris ad auditum, ignis sive lucis ad visum, aëris ad tactum, aquae ad gustum, terrae ad olfactum. Propria igitur terrae virtus est odor: गन्धगुणा भूमिः । Cf. *Manûs Cod.* Cap. 1, sl. 75 — 78. Terra denique, in quam bellatorum tela incidunt, describitur tanquam vacca, vulneribus confossa. Sic omnia inter se cohaerent. SCHL. — Pro अर्जिता ed. L. अर्पिता. Cf. I. Ram. 5, 1. सागरान्ता मही येषामासीद्वीर्यार्जिता किल ।

*Dist.* 64. a. विदूषां L. — b. वरसुरतसमागमस्त्रीणां id. — c. दुषित id. certissimas emendationes suppeditat metrum.

*Lin.* 5. हेतुकेन ex emend. pro हेतुना.

*Dist.* 65. Pro राजन् Pp. वापि, minus bene repetitur haec particula disiunctiva. — b. *in fin.* चापि P. — d. पाणिवता Pp. contra grammeticam, quae docet affixum वत् iis tantum subiungi vocibus, quae in vocalem अ terminentur. Dubitans, an किं eodem sensu poni possit atque किंपुनः, suspicor legendum esse: किम्वङ्ग etc., metro non refragante.

*Lin.* 8. *initio.* यद्यपि P. quod ferri potest, seq. तद्; यद् enim coniunctionis partes agens, sicuti Romanarum *quod*, flagitat demonstrativum तद् ad quod referatur; praemittitur autem in lingua Indica यद् una cum sententia, in qua quasi agmen ducit, secundum eandem legem, quae in caussa est, cur sententiae relativae praecedant praecipuam enunciationem; qua de re supra dixi ad p. 15, l. 13. — यद्यपि excipitur h. l. a तन्न, elliptice posito; similis est ellipsis in formula येनान्न, de qua supra egi.

— 8. स्वामिना om. codd.; substituit S. देवपादैः, quod alio loco, ante मे collocat. — Pro विनाशः codd. et S. नाशः. — Addit in fine commatis L. मन्तव्यं । Ferri potest additamentum hocce, sed longe praestat nostra scriptura, cuius elegantiam editores istos fugisse omnino non miror; eiusmodi enim locutiones ad penitiora linguae Indicae pertinent. Transpo-

suimus distt. 66. et 67., quod tum ipse orationis nexus requirit, tum vox प्रक्रमीयः, quae dist. 66. cum praecedenti oratione coniungit. Suasores nobis praeterea exstant editores Serampp. —

*Dist.* 66. Bhartriharis est. Cf. ed. Ser. p. 56. — a. कदर्थितस्यापि Pp. S. et ed. pr. *Satacorum.* Si nostra lectio admittitur, कदा et अपि licentia poetica seiuncta sunt vocabulo interiecto. Construe न कदापि i. e. न कदाचित्. Veruntamen haud scio an minus prudenter egerimus in reiicienda scriptura ed. S. कदर्थयसि legitur in hoc Bhartriharis disticho (p. 41. l. 4. infr.): किं कंदर्प करं कदर्थयसि किं कोदण्डटंकारितैः । रे रे कोकिल कोमलं कलरवं किं त्वं वृथा भाषसे । Lass. — Sine dubio कदर्थितस्य est vera lectio, siquidem अर्थित pro अर्थिन् positum admitti nequit. Verbum hoc denominativum कदर्थयति significat *vilipendere, parvi facere.* Compositum est cum particula कत् themate obsoleto pronominis किं, quod et ipsum cum significatu contemptus vocabulis quibusdam praeponitur. Amarasinhas: किं पृच्छायां जुगुप्सने । Schl. — हि pro च recepimus ex codd. et ed. pr. quamquam durior sane est repetitio eiusdem particulae in eodem versu. — c. तनूनपातो scribunt libri omnes; nos thema vocis तनूनपाद् esse contendimus; utramlibet enim originem vocabulo tribuas, a तनूनप + अद्, vel: तनु + ऊन + पाद्, (tertia quam addit Wilso, a तनू + न + पा, admitti nequit) scriptura eadem manet. — d. यान्ति P. quod ferri etiam potest.

*Dist.* 67. c. यथैवास्तु तथैवास्तु Pp. यथैवास्ति तथैवासि P. (voluit haud dubie तथैवास्ति); यथैवास्ते तथैवास्तां S. — Prorsus aliam scripturam eamque haud malam praebet L. क्रयविक्रयवेलायां. — आस्ते huc non facit, verumtamen confiteor, ex mea sententia aut praesens aut imperativum repetendum esse; mallem tamen praesens.

Addunt L. et W. hosce versus:

यस्य ये च गुणाः सन्ति विकशन्ति न ते स्वयं ।
न हि कस्तूरिका मोदं सुपथेन विभाव्यते ॥

Wilkinsius reddit: « *Those who are possessed of good or bad qualities are not sensible of it themselves. The good traveller doth not perceive that the Kastúriká hath any enjoyment of her precious perfume.*» कस्तूरिका accepit Vir clar. pro ipso animali, ex cuius vomica extrahitur muscus; quod secus esse nunc scimus. Cf. Wils. s. v. Animali nomen est गन्धमृगः: dicitur etiam पुष्कलक, quod vocabulum a Wilsone omissum eruit Vir cl.

SCHL. ex Siddh. Kaumud. fol. 81. recto: चर्मणि द्वीपिनं हन्ति दन्तयोर्हन्ति कुंजरं । केशेषु चमरीं हन्ति सीम्नि पुष्कलको हतः ॥ addit Bhattôxes: सीमाण्डकोशः । पुष्कलको गंधमृगः । — Ceterum si eadem verba atque illa quae in ed. Lond. exstant, ante oculos habuit Wilkinsius, in interpretatione eius omnia fere non possum quin reprehendam; neque enim vero in versu priori विकश significare potest conscium esse rei, neque ad यत्र referendum est ते, sed ad वे; neque in posteriori गुपथेन bonum viatorem notat, sed bonam viam; sed omitto haec, ne Viro de his litteris meritissimo culpam, cuius insons sit, suscipiendam obtrudam. — In priori versu विकश vel potius विकस cum sibilo dentali est verbum proprium de floribus oscitantibus, quod luculentis exemplis si opus sit, probare possim. Cf. Wils. s. v. विकसित. Sensus igitur est: virtutes quae cuiusque (hominis) sint, non ipsae per se patefiunt; quae sententia ut recte intelligatur, revocabo distichon Lib. I, 18. in quo docetur, hominis स्वभाव, indolem innatam et propriam, in fronte quasi versari (मूर्ध्नि वर्तते), idem autem non valere de ceteris qualitatibus (इतरे गुणाः ibid.). De hisce qualitatibus igitur secundariis quodammodo et ab ista primaria, innata atque immutabili hominis indole diversis loqui videtur auctor distichi interpolati, (interpolatum enim esse, statim ostendam); quas in lucem protrahi significat non sua sponte, sed occasione quadam data et aliqua caussa extrinsecus accedente. Hoc prioris versus sensu demonstrato primum patet, totum distichon ab hoc contextu esse alienum; sermo enim hic versatur in demonstrando, rem vere pretiosam, inferiori loco quanquam ponatur, non pretium suum amittere, atque eodem modo hominem re vera capaci ingenio praeditum nulla fortunae adversitate posse eo exui. Deinde secundo loco apparet, in versu altero legendum esse स्वपथेन, quo vel स्वयं vers. prior. nos deducit; omitto in libris Bengalice exaratis figuras स्व et सु nunquam posse bene distingui: flagitat emendationem similitudo, quae inter utrumque versum intercedere debet, more quem sententiarum talium auctores apud Indos sequuntur, ut priori versu placitum quoddam in medium proferant, altero eius illustrandi gratia imaginem addant, quam non comparationis loco ponunt, sed adiecta particula caussali हि tanquam rationem sistunt, qua demonstretur praecedentis placiti veritas. Eodem modo हि legitur infr. dist. 70. et supr. I, 81. Restat मोदं, quod corruptelam esse demonstrat significatio vocis, *laetitia*, haud minus quam genus; mascu-

linum enim est, neque accusativo ullus hic est locus; sed in promptu est emendatio कस्तूरिकामोदः. — आमोद est suaveolentia. Cf. Wils. s. v. et Mâl. et Mâdh. Act. I. Intelligendus videtur versus de musco, vomica incluso, unde nisi extricetur, facultas eius occulta remanet.

*Lin.* 13. तत् सर्वथा, S. ubi haec sententia disticho 67. praemittitur; ibidem mox विशेषज्ञेन.

*Dist.* 68. a. निर्विशेषं Pp. Adverbium ferri potest. — b. समं Pp. et S. de quo idem valet. — c. उपमः S. sinistre.

*Dist.* 70. a. हि युज्यन्ते L. et Pp. — d. नूपुरं शिरसा कृतं S. et P. quod ferri potest; cf. III, 24. — Pp. prorsus aliud hemistichium praebet: प्रभावान् इति बुध्यते ॥ omisso पादे, relicto tamen spatio ad lacunam explendam. Eandem scripturam ante oculos habuisse videtur Jonesius, verum minus recte eam interpretatus est.

*Dist.* 71. b. प्रतिबुध्यते mendose pro प्रणिधीयते P. — c. शोभते, omisso वि, edd. contra metrum. न चाति न शोभते P. Repetitio negationis ferri non potest; utrum अति extra verbum compositum et separatim poni possit, necne, dubito; memini in Durgamahâtmyo haud semel ita poni hanc praepositionem; sed valde erraverit, qui istud carmen vetustis et classicis Indicae poesis monumentis annumeraverit. विरु i. e. *tintinnare*, quae significatio optime huc quadrat, ut nemo non videt; nulla igitur erat caussa, cur cum Wilkinsio statueret *Rosenius* meus, radicem रु, praemissa praepositione वि, induere sensum *querendi.* Subiungunt edd. hunc slocum, in codd. et interpret. Jonesii omissum; neque W. eum in exemplari suo legisse videtur, quanquam interdum difficile sit discernere, quaenam distt. ille re vera ante oculos habuerit; nimis licenter enim nonnunquam in versibus per Hitopadesum dispersis interpretandis versatus est:

मुकुटे रोपितः काचश्चरणाभरणे मणिः ।
न हि दोषो मणेरस्ति किंतु साधोरविज्ञता ॥

साधु, quod feneratorem notat auctore Wilsone, hoc atque aliis locis (cf. p. 65, l. 10.) negotiator gemmarius est. In versu priori subintelligendum esse videtur यदि.

*Dist.* 72. b. अयं शूर इतो भयं । S. quae ita intelligenda sunt, ut duo ultima verba significent अयं भेतव्यः; nam इतो idem est atque अस्मात्. — इतोऽ-